

Kelmės Švč.
Mergelės
Marijos
Emimo į
dangų
bažnyčia.
Danutės Mukienės
nuotrauka

97713921261003

Laisvės paminklas
Švėkšnoje, sukurtas
Lietuvos nepriklausomybės
10-mečio proga
(autorius – Adomas
Jakševičius).

Danutės Mukienės nuotrauka

Palangos grafo Tiškevičių rūmai (Palangos gintaro muziejus). Danutės Mukienės nuotrauka

Vaizdas į Palangos grafo Tiškevičių rūmu parko didžių perterį ankstyvą pavasarį. Danutės Mukienės nuotrauka

Kelmės Gruževskių dvaro rūmai (Kelmės krašto muziejus). Danutės Mukienės nuotrauka

Jurbarko dvaro parke. Danutės Mukienės nuotrauka

„Žemaičių žemė“ – prenumeruojamas leidinys

Prenumerata primama Lietuvos pašto skyriuose. Leidnio indeksas – 5100.

Informacija tiems, kas norėtų paremti žurnalo „Žemaičių žemė“ leidybą,
šeiam tiksliui skirti 2 proc. savo metinių pajamų nokesčio:

Žurnalą „Žemaičių žemė“ leidžia visuomeninė organizacija „Regionų kultūrinių iniciatyvų centras“ (toliau – VO RKIC).

VO RKIC adresas: D. Gerbutavičiaus g. 10-213, Vilnius LT-04317.

Tel. / faksas (8 5) 261 9670. Mob. tel. 8 687 47550. El. pašto adresas zemaiiciu@gmail.com.

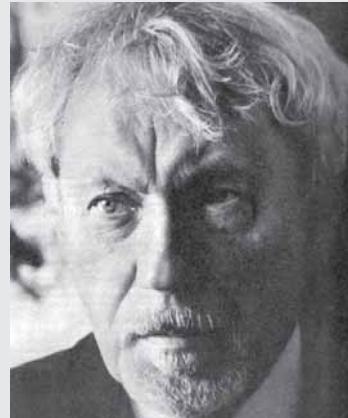
Įmonės identifikacijos kodas – 300037489.

Sąskaitos numeris LT657300010086726101 AB Bankas „Hansabankas“, banko kodas 73000.

JUOZAS MILTINIS:

„Neieškokit laikino, ieškokit amžino“

PARENGĘ GINTAUTAS ČIŽIŪNAS

Juozas Miltinis. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

„Vaidyba – tai kūryba: gyvo žmogaus kūrimas iš gyvo žmogaus. Aktoriaus asmenybė turi būti tokia turtinga, kad iš jo dvasinių išteklių susimodeliuotų dramaturo mąstytojo sukurtas personažas, galis polemizuoti su šiandieniniu žūrovu... Tačiau nemokytas aktorius nesuimprovizuos nė menkiausios scenos, nesukurs nė vieno gyvo charakterio (išmokti skambinti fortepijonu negalima be instrumento).“

Vienas žymiausių lietuvių režisierų ir aktorių, Panevėžio dramos teatro įkūrėjas – žemaitis Juozas Miltinis. Gimė jis 1907 m. rugsėjo 3 d. tuometinės Mažeikių apskrities Dabikinės kaime, kuris yra netoli Akmenės. Miltinių šeimoje buvo devyni vaikai, tačiau užaugo tik keturi. Tėvai nebuvę turtingi, tad vaikystėje Juozuko gyvenimas buvo panašus į daugelio kitų kaimo vaikų.

1913 metais, kai jam buvo šešeri, šeima persikelė gyventi į Ramoniškių kaimą, kuris yra Purvių miške, 9 km į pietryčius nuo Viekišnių seniūnijos. Ten – J. Miltinio motinos gimtinė. Vietos čia gražios: per kaimą teka Uogys, gyvenvietė Uogio kraštovaizdžio draustinio teritorijoje. Minint J. Miltinio gimimo 90-ies metų sukaktį buvusioje Miltinių sodybos vietoje pastatytas tautodaliniuko Stasio Adomaičio sukurtas koplytstulpis su teatro deivės Melpomenės skulptūra.

Pirmojo pasaulinio karo pradžioje J. Miltinio tėvelį paėmė į kariuomenę. Visas namų ūkis ir rūpesčiai dėl tuo metu šeimoje augusiu penkių vaikų užgulė motinos pečius. Karo metais, susirgesę cholera, mirė vyriausias Miltinių vaikas. Tada Juozui buvo tik septyneri. Vyresnių brolių neturėjo, tai jis tapo didžiausiu mamos pagalbininku. Gyvenimo sąlygos karo metais buvo labai sunkios. Juozui ir jo broliui Pranui teko vasaromis pas gimines piemenauti. Atlyginimo negaudavo. Dirbdavo už duoną ir už tai, kad leistų lankytis mokyklą. Yra tekė Juozui ir duoneliauti.

Mokėsi Gyvoliuose – Grybauskų dvare įsteigtoje mokykloje. Tėvas liko gyvas. Namo jis gržo 1919 metais. Tada šeima kiek atsitiesė.

Juozas iš kitų savo bendraamžių išsiskyrė mokslumu ir noru mokytis. Būdamas penkiolikos pabandė įstoti į Viekišnių gimnaziją, tačiau dėl tokio amžiaus į pirmą skyrių jo nebepriėmė. Motina su-

sitarė su Kegrių kaime gyvenusiu mokytoju Dainiumi, kad šis Juozą parengs į antrą klasę. Papildomai pasiruošės Juozas įstojo į Viekišnių progimnazijos antrą skyrių. Šioje progimnazijoje jis mokėsi 1922–1925 metais.

Nuo mažens domėjosi teatru. Besimokydamas Viekišniuose kaimo Klojime pastatė „Genovaitę“. 1926 m. baigės Viekišnių progimnaziją, tuo pačių metų rudenį išvyko į Kauną ir 1926–1927 m. mokėsi Kauno jezuitytų gimnazijoje. Tada sugrįžo į Viekišnius ir iki 1927 m. rudens dirbo Viekišnių valsčiaus raštininku.

1927 m. rudenį vėl įsikūrė Kaune ir, privačiai mokydamasis, užbaigė likusį gimnazijos kursą, išlaikė egzaminus į prie Valstybės teatro veikusią Vaidybos mokyklą, kuria lankė 1928–1931 metais. Pirmajį scenos „krikštą“ gavo jau 1928 metais. Tada Vaidybos mokyklos pastatytoje Džiuzepės Verdžio operoje „Aida“ jis buvo stafistas.

1931 m. baigė Vaidybos mokyklą.

1932 m. vaidino Šiaulių dramos teatre.

1932 m. birželio 18 d. išvyko giliint teatro žinių į Prancūziją. Ten lankė piešimo kursus, paskaitas Sorbonos universitete, mokėsi vokiečių, prancūzų kalbų, lankė Luvro meno mokyklą, 1933–1936 m. mokėsi Šarlio Diuleno (*Charles Dullin*) vaidybos studijoje. Gyvendamas Prancūzijoje vaidino Kapucinų bulvaro teatre, *Pathé Nathan* kino studijos filmuose. Tuo laikotarpiu jis domėjosi ir įvairiais kultais, religijomis, sekтомis, daug skaitė.

1937 m. sugrįžo į Lietuvą, įsikūrė Kaune, bet čia ilgai neužsibubo – 1938 m., gavęs paramą iš privačių asmenų, išvyko į Londoną, kur turėjo galimybę susipažinti su Didžiosios Britanijos teatru. Čia jis mokėsi ir anglų kalbos.

1938–1939 m. J. Miltinis bendradarbiavo „Naujojoje Romu-

voje" – ten skelbdavo straipsnius teatro kritikos temomis.

1938–1940 m. vadovavo Kauno Darbo rūmų teatro studijai ir teatrui. Tuo laikotarpiu jis išugdė apie 30 aktorių, tarp kurių buvo ir Bronius Babkauskas bei Donatas Banionis. Šioje studijoje jis subūrė ir būsimojo Panevėžio dramos teatro aktorių trupę.

1940 m. lapkričio 18 d. LTSR švietimo liaudies komisaras Antanas Venclova pasirašė įsakymą, kuriuo leido Jonui Sakui Panevėžyje įkurti dramos teatrą ir jam vadovauti.

Juozas Miltinis, laimėjęs režisierų atranką, 1940 m. gruodžio 1 d. kartu su grupe aktorių, kurie iki to laiko priklausė Kauno Darbo rūmų teatro studijai, atvyko į Panevėžį. Tada J. Miltinis jau buvo paskirtas šio teatro aktoriumi, turinčiu teisę režisuoti spektaklius.

Panėvėžio dramos teatre J. Miltinis režisieriumi dirbo 1940–1954 metais.

1941 m. kovo 15 d. Panėvėžio dramos teatras pradėjo savo veiklą. Jis buvo įsikūręs teatrui paskirtame pastate Respublikos gatvėje. Čia įvyko ir pirmoji teatro premjera – parodyta J. Miltinio režisuota N. Pogodino pjesė „Sidabrinis slénis“.

Pirmasis Panėvėžio dramos teatro gyvavimo laikotarpis (1940–1954) – teatro formavimosi, teatro studijos įkūrimo metai. Antruoju teatro veiklos laikotarpiu laikomi 1954–1959-ieji metai. Jie išskirtiniai tuo, kad režisierius J. Miltinis tuo laikotarpiu Panėvėžyje pradėjo laužyti iki to laiko gyvavusius teatrų kūrybos principus. Tais metais čia prasidėjo teatro artistų pasipriešinimas sovietų valdziai.

Vadovaujant J. Miltiniui, Panėvėžio dramos teatras veikė kaip teatras-studija. Tai buvo vienintelis tokis teatras Lietuvoje.

1953–1968 m. J. Miltinis sukurė penkis vaidmenis Lietuvos kino studijos vaizdiniuose filmuose.

1954 m. vasario 15 d. J. Miltinis LTSR kultūros ministro A. Gudaičio-Guzevičiaus įsakymu „uz netinkamą vadovavimą teatrui“, už tai, kad rinkosi „neteisingą“ repertuarą buvo atleistas iš Panėvėžio dramos teatro vadovo ir vyriausiojo režisieriaus pareigu. Jo darbus tėsė teatro vyriausiojo režisieriaus pareigas éjęs aktorius Jonas Alekna (1954–1957) ir Vaclovas Blédis (1957–1959). Tuo laikotarpiu J. Miltinis buvo išsiųstas į Maskvą mokytis režisūros. Čia jis daug skaitė, taip pat į draudžiamas knygas anglų, prancūzų kalbomis ir, pasak jo buvusių kolegų, dar labiau pagilino savo vokališką išsilavinimą. 1954–1959 m. dirbo Lietuvos kino studijos dubliažo režisieriumi ir aktoriumi.

1959 m. J. Miltiniui buvo leista sugržti dirbtį į Panėvėžio teatrą. Jis jam vadovavo, spektaklius režisavo iki 1980 metų. Tuo laikotarpiu jis buvo vienintelis Lietuvos režisierius, baigęs Vakarų teatro mokyklą, todėl sovietų valdžia jį nuolat stebėdavo ir kontroliuodavo jo darbą. Tai metais Panėvėžio teatras savo pastatytais spektakliais, aktorių meistriškumu, ieškojimais, senų teatrinių tradicijų lažumu sulaukė didžiulio ne tik Lietuvos, buvusios Sovietų Sąjungos, bet ir daugelio užsienio šalių teatralų dėmesio.

1967 m. dabartinėje Panėvėžio Laisvės aikštėje buvo pastatyta naujas Panėvėžio dramos teatro pastatas.

Vadovaujant J. Miltiniui, Panėvėžio dramos teatras išugdė šiuos iškilus lietuvių teatro ir kino aktorius: Joną Alekną, Aurimą Babkauską, Bronių Babkauską, Donatą Banionį, Vaclovą Blédį, Gediminą Karką, Henrietą Hokušaitę, Rudolfą Jansoną, Enriką Kačinską, Steponą Kosmauską, Algirdą Masiulį, Eleonorą Matulaitę, Dalią Melėnaitę, Algirdą Paulavičių, Stasį Petronaitį, Eugeniją Šulgaitę, Romualdą Urvinį, Gražiną Urbonavičiūtę, Ireną Vasiulytę, Danutę Vidugirytę, Kazimierą Vitkų, Reginą Zdanavičiūtę.

Paskutinis Panėvėžio scenoje 1980 m. pastatytas J. Miltinio spektaklis buvo A.de Musse „Žibintas“.

Laikotarpiu, kai J. Miltinis vadovavo Panėvėžio dramos teatrui, čia buvo pastatyti šie labiausiai Panėvėžio teatrą išgarsinę spektakliai: N. Pogodino „Sidabrinis slénis“, B. Johnsono „Sukčiaus testamentas“, H. Ibseno „Heda Gabler“ (1957, 1972), P. A. Beaumarchais „Sevilijos kirpėjas“ (1957, 1971), A. Milerio „Komisarvojažeriaus mirtis“ (1958), A. Čechovo „Ivanovas“, Šekspyro „Makbetas“ (1961), „Frankas V“ (1969, 1978), M. Šolochovo „Pakelta velėna“, W. Borcherto „Lauke už durų“ (1966), J. Grušo „Adomo Brundzos paslaptis“ (1966), J. Grušo „Meilė, džiazas ir velnių“ pjesė, pervađinta „Pražūtingu apsvalgimu“ (1967), B. Johnsono „Volponė“ (1971), A. Strindbergo „Mirties šokis“ (1973), J. Grušo „Pijus nebuvu protingas“ (1974), Sofoklio „Edipas karalius“ (1977), L. Pirandello „Henrikas IV“, W. Faulknerio ir A. Camus „Requiem vienuolei“ (1979).

J. Miltiniui pasitraukus iš teatro, jo mokiniai nutarė, kad teatras tės J. Miltinio tradicijas. Teatrui pradėjo vadovauti Donatas Banionis, šiose pareigose dirbęs iki 1988 metų. Spektaklius režisuodavo D. Banionis, Blédis, G. Karka. Laikui einant kolektyvą papildė aktoriai Valerijus Jevsejevas, Rimantas Jovas, Ligita Kondrotaitė, Vyautas Kupšys, Laura Martinonytė, Laimutis Sédžius, Robertas Zimblyns, keletas jaunų režisierų. Šias pareigas čia éjo ir 1988–1996 m. teatrui vadovavęs Saulius Varnas. Nauja teatro karta siejama su čia pradėjusiais kurti aktoriais Regina Kairyte, Petru Kežiu, Albinu Kélieriu, Eleonora Koriznaite, Asta Preidyte, Laimutė Mališauskaite, Juliumi Tamšiūnu.

Iš kine J. Miltinio sukurtų vaidmenų žymiausi yra šie: Valstietis Prankus – „Aušra prie Nemuno“ (rež. Aleksandras Faincimeras, Andrejus Apsolonas, Adolfas Bergunkės, 1953); Kapitonas – „Adomas nori būti žmogumi“ (rež. Vytautas Žalakevičius, 1959); Inžinierius Virkutis – „Žingsniai nakti“ (rež. Raimondas Vabalas, 1962); Yla – „Naktys be nakvynės“ (rež. Algirdas Araminas, Gediminas Karka, 1962); Žirgyno sargas – „Kai aš mažas buvau“ (rež. Algirdas Araminas, 1968).

1948 m. Juozui Miltiniui buvo suteiktas Lietuvos nusipelnes artilisto, 1965 m. – Lietuvos liaudies artisto, 1973 m. – Sovietų Sąjungos liaudies artisto vardas. 1965 m. jis apdovanotas Lietuvos valsstybine premija. 1977 m. Tautų draugystės ordinu, 1994 m. – Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino 3 laipsnio ordinu. 1980 m. J. Miltiniui suteiktas Panėvėžio miesto garbės piliečio vardas, 1995 m. – Prancūzijos Meno ir literatūros ordino riterio vardas.

Mirė J. Miltinis 1994 m. liepos 13 d. Panėvėžyje. Palaidotas Panėvėžio Ramygalos kapinėse. Jo amžinoojo poilsio vietą puošia Juozo Šlivinsko ir Algimanto Mikėno sukurtas antkapinis paminklas. Buves J. Miltinio butas Algirdo gatvėje po J. Miltinio mirties tapo Juozo Miltinio palikimo studijų centru (nuo 1996 m. rugsėjo 3 d.).

1995 m. Panėvėžio dramos teatrui, 1995 m. kovo 27 d. Panėvėžio 7-ajai vidurinei mokyklai suteiktas Juozo Miltinio vardas. Juozo Miltinio vardu pavadinėta ir viena Panėvėžio miesto gimnazija. 2007 m. Lietuvoje iškilmingai paminėtas J. Miltinio gimimo 100-metis. Tais metais spalio 9 d. Panėvėžyje atidengtas skulptoriaus Regimanto Midvikio sukurtas Juozo Miltinio paminklas. 2007 m. išleistas J. Miltiniui skirtas pašto ženklas (dailininkė Aušrelė Ratkevičienė). Tais metais visuomenė sulaukė ir dokumentinis filmo

(Nukelta į 7 p.)

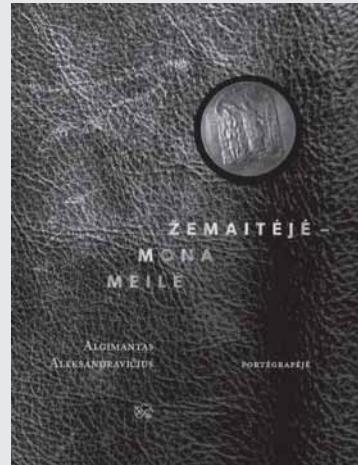
„ŽEMAITĖJÉ – MONA MEILÉ“

PARENGĘ JURGIS ŽELVYS

„Žemaitėjé – mona meilé“ – taip savo naują nuotraukų albumą, kurį 2013 m. pabaigoje išleido „Vaga“, pavadino Lietuvos fotomenininkų sąjungos garbės narys, tarptautinės meninės fotografijos federacijos fotografas menininkas Algimantas Aleksandravičius. Plačiajai visuomenei jis labiausiai žinomas kaip portretistas.

Dešinėje – knygos viršelis

Pristatydamas šį leidinį savo internetinėje svetainėje <http://www.algisphoto.lt> Algimantas rašo:

„Prieš ketverius metus sumanytas, lygai tiek pat metų kauptas, rinktas ir fotograuotas, unikalus vien Žemaitijos kraštui ir jo žmonėms skirtas juodai baltais fotografijų albumas.“ Jame „užfiksuoti ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos istorijai bei kultūrai reikšmingi ir svarbūs įvykių, vietos, legendos ir, žinoma, gražūs, talentingi, spalvingi Žemaitijos žmonės. Tai išskirtinės poligra-

finės kokybės, svarbios išliekamosios informacijos, išskirtinės reprezentacinės vertės leidinys.“

Ir dar: „Šviesu. Atvaizdai jau sugulė. Gerai, kad ne visi, nes atrodytų, kad per mažas tas mūsų kraštas, kad nebéra nei ką bemylėt, nei ką prisiimti. Daug dar vietų ir žmonių liko nepastebėtų, o vertų. Šis leidinys – ne žinynas, o meilė, išpasakota vaizdais. Džiugu, kad Žemaitija lig horizonto – ligi ten, kur prasideda kažkas amžina ir testina.“

Knygoje apie jo autorų žinių nedaug – tik

patys svarbiausi faktai. Mums, lietuviams, bene daugiausiai pasako tai, kad A. Aleksandravičius – Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas (2011).

Žemaitiją Algimantas myli. Tai jis pakartojo ne kartą tiek pristatydamas šiemet savo naujaji leidinį skaitytojams, tiek ir šios knygos herojams, žmonėms, kuriuos fotografavo. Kaip matyt iš fotografijų, daugelis jų – Algimanto draugai ir bičiuliai. Kitaip tokių fotografijų nė nebūtų. Tų bičiulių būryje – itin daug menininkų. Šie metai Lietuvo-

Algimanto Aleksandravičiaus knygos „Žemaitėjé – mona meilé“ pristatymo visuomenei, įvykusio 2014 m. sausio 27 d. Vilniaus mokytojų namuose, akimirkos. Danutės Mukienės nuotraukos

je – Teatro. Tad kviečiame pavartyti albumą ir pasižiūrėti, kas iš žemaičių teatralų, kino kūrėjų per tuos kūrybos metus labiausiai patraukė Algimanto dėmesį.

Tarp jspūdingų Žemaitijos peizažų pirmoji iš moterų leidinyje pristatoma 2013 m. Šparnėje (Švenčionių rajonas) jamžinta aktorė ir rašytoja Doloresa Kazragytė. Kiek tolėliau – Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, režisieriaus Jono Vaikaus portretas (fotografuota 1998 m. Panevėžyje). Greta – Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, altininko, dirigento, muzikologo, Šv. Kristoforo kamerinio orkestro meno vadovo Donato Katkaus (Vilnius, 2011) ir Vytauto Didžiojo ordino kryžiaus karininko, aktoriaus Gedimino Girdvainio portretas su ašara akyse (Vilnius, 1997). Kiek tolėliau į mus žvelgia Gedimino ordino kryžiaus Komandorė, aktorė Gražina Balandytė (Palanga, 2013). Vienas greta kito pristatomi dar dvięjų aktorių portretai – Kauno valstybinio akademinio dramos teatro vadovo Egidijaus Stanciko (Kaunas, 2013) ir tais pačiais metais prie Lietuvos prezidentūros jamžintos vilnietės Nijolės Narmontaitės.

Knygos 154 puslapyje – susimąstęs Panevėžio Juozo Miltinio dramos teatro vadovas, aktorius ir režisierius Rimantas Teretas (Panevėžys, 2005). Greta gitaristo Aurelijaus Globio – Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, kino režisieriaus Šarūno Barto portretas (Bekupė, Molėtų r., 2013). Būtume neteisūs, jei kartu su kitais teatro žmonėmis nepaminėtume Lietuvos nacionalinės ir kultūros premijos laureato, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Didžiojo kryžiaus kavalieriaus, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos, Šiaulių universiteto garbės daktaro, Šiaulių miesto ir Mažeikių rajono garbės piliečio, Lietuvos kamerinio orkestro įkūrėjo (1960), orkestro vadovo, dirigento, profesoriaus Sauliaus Sondeckio. Vilniuje sukurtoje nuotraukoje jis jamžintas 2007 metais.

Idomus 2013 m. taip pat Vilniuje sukurtas aktoriaus, 1989–1996 m. Lietuvos teatro sajungos pirmininko, 1996–2010 m. Lietuvos Respublikos ambasados Rusijos Federacijoje kultūros atašė pareigas éjusio Juozo Budraičio prie aktorės Eugenijos Pleškytės nuotraukos portretas. Išraiškingas ir Nacionalinės kultūros ir meno bei Nacionalinės kultūros pažangos premijos laureato, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos garbės daktaro, Ordino už nuopelnus Lietuvai Didžiojo kryžiaus kavalieriaus, teatro studijos „Meno For-

(Nukelta į 6 p.)

2014 m. sausio 27 d. Vilniaus mokytojų namuose vykusio knygos „Žemaičių – mona mėlė“ dalyviai (iš kaires): dailininkas Petras Repšys, istorikas Alfredas Bumblauskas, fotografas Stanislovas Žvirgždas

Algimantas Aleksandravičius. Danutės Mukienės nuotrauka, 2014 m.

ALGIMANTAS ALEKSANDRAVIČIUS

Gimė Algimantas Aleksandravičius Klaipėdoje 1960 m. lapkričio 2 dieną. Paauglystėje mėgo šokti liaudies ir pramoginius šokių, vėliau susidomėjo lengvaja atletika, būdamas 19 metų amžiaus tapo laikrodininku, vėliau (1984–1991 m.) Panevėžyje dirbo kultūrizmo treneriu, net Lietuvos rinktinę treniravo. 1988 m. tapo Lietuvos fotomenininkų sąjungos nariu, 1994 m. įkūrė „Algimanto“ galeriją. Čia rengė fotomenininkų parodas, organizavo kūrinius kultūriniaus renginių. Kūrybingai dirbant palaipsniui atėjo ir pripažinimas fotomeno srityje.

1996 m. jam buvo suteiktas Tarptautinės meninės fotografijos federacijos (FIAP) fotografo menininko (AFIAP) garbės vardas. 1997 m. Algimantas apdovanotas Jono Dovydenės premija, o 2002 m. – Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos premija už aktualiausių ir ryškiausius publicistinius kūrinius kultūros temomis (už fotoalbumą „Devyni aukštai“). Išskirtiniai jam buvo 2003-ieji, kai Osle (Norvegija) vykusiame tarptautiniame konkurse „Fuji Euro Press Photo“ portreto kategorijoje A. Aleksandravičiui buvo paskirta

(Nukelta į 7 p.)

Muzikantas ir kompozitorius Andrius Kulikauskas. Danutės Mukienės nuotrauka, 2014 m.

(Atkelta iš 5 p.)

tas" steigėjo ir meno vadovo, režisieriaus Eimunto Nekrošiaus portretas, sukurtas 2006 m. Vilniuje.

Yra albumė ir lyg rūke savy paskendusio Gedimino ordino kryžiaus Komandoro, Panevėžio miesto garbės piliečio, teatro aktoriaus, režisieriaus, Panevėžio dramos teatro įkūrėjo ir buvusio ilgamečio vadovo Juozo Miltinio nuotrauka, sukurta 1992 m. Panevėžyje.

Viena greta kitos – kitų dviejų žemaičių aktorių portretai: operos solistės, Plungės garbės pilietės Giedrės Kaukaitės (Vilnius, 2012) ir aktorės, vienos iš „Keistuolių teatro“ įkūrėjų Ilonos Balsytės (Vilnius, 2008).

Įspūdingi ir baletu primariaus Nerijaus

Juškos, (Vilnius, 2010), Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, kino režisieriaus, dokumentinio kino kūrėjo, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Kino ir televizijos katedros įkūrėjo Henriko Šablevičiaus (Vilnius, 2000), aktoriaus, režisieriaus, dainų kūrėjo ir atlikėjo, vieno iš „Keistuolių teatro“ įkūrėjo, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Vaidybos ir režisūros katedros vedėjo Aido Giniočio (Vilnius, 2008) portretai. Greta jų – nuotraukos, kuriose jamžinta aktorė Judita Urnikytė (Vilnius, 2009) ir Valda Bičkutė (Vilnius, 2012). Puikuojasi knygoje ir Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureato, Gedimino ordino Didžiojo kryžiaus kavalieriaus, Plungės garbės piliečio, Lietuvos nacionalinio simfoninio orkestro meno vadovo ir vyriausiojo dirigento, profesoriaus Juozo Domarko (Palanga, 2013), ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ kryžiaus Karininko, Plungės miesto garbės piliečio, dirigento Stanislovo Domarko (Kalininkiai, Plungė r. 2013), muzikinių teatrų režisieriaus, Lietuvos operos ir baletu teatro vyriausiojo režisieriaus Eligijaus Domarko (Maksimai, Varėnos r., 2013) nuotraukos. Yra aliume ir aktoriaus, verslininko Ramūno Žlakausko su sūnumi Simonu (Vilnius, 2013), aktoriaus Petro Steponavičiaus (Panevėžys, 2009), Lietuvos nacionalinio dramos teatro generalinio direktoriaus, pirmojo privataus teatro Lietuvoje „Vaidilos ainiai“ (nuo 1997 metų – „Adolfo Večerskio teatras“) meno vadovo ir savininko, vadybininko ir režisieriaus, aktoriaus Adolfo Večerskio (Vilnius, 1999), aktoriaus, buvusio Lietuvos nacionalinio dramos teatro generalinio direktoriaus Vytauto Rumšo (Vilnius, 2013), jo sūnaus aktoriaus Vytauto Rumšo (Vilnius, 2012), aktoriaus, televizijos laidų vedėjo Arūno Sakalausko (Vilnius, 2013),

Aktorė Nijolė Narmontaitė. Danutės Mukienės nuotrauka, 2014 m.

fotomodelio, konkurso „Mis Lietuva“ (2007 m.) nugalėtojos, aktorės, laidų vedėjos Jurgitos Jurkutės-Širvaitės (Vilnius, 2013) portretai.

Fotoalbumas „Žemaitėjė – mona meilė“ skirta Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejui. Leidinio pabaigoje A. Aleksandravičius rašo: „ačiū Dangui, padėjusiam išbūt save, ir tiems – pritarusiems ir pasidžiaugusiems“, o leidinio pradžioje, prié Tytuvėnų vienuolyne nuotraukos (2007) knygos autorius rašo: „po to, kada nors, jei bus leista priartėti prie amžinosis Šviesos vartų, tikrai žinosiu, kad neišvengiamai susitiksiu savo Viešpatį. Aiškiai suvoksiu, kad Čia visad visų buvo laukiama, Meile ir Tiesa šauktasi ir per amžių amžius kviesta.

Poto, kada nors, jei bus tik leista priartėti...“

Leidinio viršelį puošia Petro Repšio medaliai „Žemaitijos krikštas 600“. Knygos dailinkas – Gytis Skudžinskas.

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka

ALGIMANTAS ALEKSANDRAVIČIUS

(Atkelta iš 5 p.)

pirmoji vieta, Lietuvos Vyriausybėjo kūrybą įvertino Meno premija už reikšmingus Lietuvos menui ir kultūrai darbus, o Panevėžys jį pripažino labiausiai meno srityje 2003 m. nusipelniusiui panevėžiečiu, dienraštis „Panevėžio balsas“ paskyrė „Talentingiausio menininko“ nominaciją.

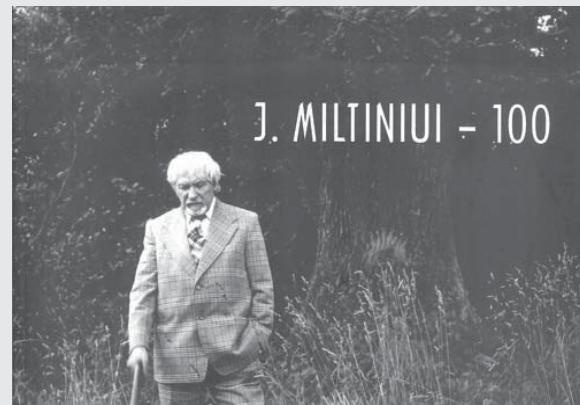
Na o 2006–2007 m. pagal sutartį, sudarytą su Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ir Taraso Ševčenkos labdaros ir paramos fondu, jis kūrė iškilių žmonių portretus Ukrainoje – ten įgyvendino projektą „Iškiliausių ukrainiečių portretai: pirmieji šalių žingsniai eurointegraciniui kelui“.

2006 m. jo sukurtas portretas tarp Lietuvos spaudos fotografijų buvo pripažintas „Auksiniu kadru“. 2007 m. Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus įsaku A. Aleksandravičius apdovanotas ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ medaliu. 2008 m. jam įteiktas Nyderlandų Riterio ordinatas, 2009 m. Algimantas apdovanotas Lietuvos fotomenininkų sajungos 40-mečio aukso medaliu, 2010 m. – Lietuvos autorinių teisių gynimo agentūros Aukso žvaigžde. 2011 m. jis pripažintas geriausiu Baltijos šalių portretistu, 2011 m. konkurse „Lietuvos spaudos fotografija 2011“ portretreto, sporto ir reportažo temose – „Auksinių kadru“ autoriumi, 2011 m. – tarptautinės fotografijos parodos „Gyvos žemės mintys“ pagrindinio prizo laimėtoju, 2011 m. – tarptautinės fotografijos parodos „Kazachstanas pabaltiliečių akimis“ pirmos vietos portreto kategorijoje ir konkurso pagrindinio prizo laimėtoju. 2012 m. jis apdovanotas Lietuvos Respublikos Seimo medaliu už nuopelnus garsinant Lietuvos vardo. Tais pačiais metais A. Aleksandravičiui suteiktas Lietuvos fotomenininkų sajungos Garbės nario vardas. Na o 2013 m. tarptautinėje fotografijos parodoje „Žirgas fotografijoje“ jam įteiktas pagrindinis prizas, Baltijos šalių fotografijos konkurse „Baltic Photo Contest 2013“ (vyko Taline, Estija) pripažinta pirmoji vieta Vaikų portreto kategorijoje. Tais pačiais metais paskirta Balio Buračo fotografijos meno premija.

Visa tai – už kūrybiškumą, talentą, pilietiškumą.

Algimanto autorinių ir sudarytų fotoalbumų bei kitokių leidinių sąrašas – didžiulis, parodas, kurias pats surengė ir kuriose jis savo kūrybą eksponavo – dešimtys. Iš svarbiausių savo kūrinių (nuotraukų ciklų, serijų) autorius išskiria šiuos: „Personifikacijos“ (1987–); „Kultūrizmas“ (1988); „Vieno miestelio kavinų istorijos“ (1992–1997); „Beprotamis arba Zavišų dvaro gyventojai“ (1997); „Portretai“ (1997); „Nobelio premijos laureatai Lietuvoje“ (2000); „Zona“ (2002); „Laiko paieškos“ (2002–); „Rusijos žvaigždynas“ (2002–2003); „Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija“ 2004–04–30 (2004); „Juozas Miltinius dramos teatras“ (2005); „Debius“ (2002–); „Ukrainos žvaigždynas“ (2006–2007); „Žemaitija – mano meilė“ (2007–2013); „Nyderlandų karalienė Beatrix“ (2008); „Keistuolių teatras“ (2008); Vilnius (2008–); „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos atspindžiai“ (2009–); „Poeto Adomo Mickevičiaus kelias“ (2009); „Rašytojo Česlovo Milošo kelias“ (1999–2011); „Stačiatikių cerkvės Lietuvoje“ (2010–2011); „neGalios nePaliesti“ (2010); „Baškirijos šypsenos“ (2011); „Kazachstano žvaigždynas“ (2011); „Tili naktis“ (2012).

J. MILTINIUI – 100

Juozo Miltinio 100-mečio proga išleisto fotografo Antano Gylio nuotraukų fotoalbumo viršelis (viršelio pirmame puslapyje – A. Gylio nuotrauka)

(Atkelta iš 3 p.)

„Labas vakaras, monsieur Miltini“ (režisierius Antanas Maciulevičius).

1996–2010 m. Panevėžio Juozo Miltinio dramos teatrui vadovavo aktorius ir režisierius Rimantas Teroras (gimė Kuršėnuose, Šiaulių rajone). Spektaklius tuo laikotarpiu dažniausiai režisuodavo V. Kupšys, V. Mazūras, N. Miteva, A. Pociūnas, R. Rimeikis, P. Stočėvas, R. Teroras. Naujai į teatrą atėjusią aktorių būryje buvo Donatas Kalkauskas, Darius Petkevičius, Toma Razmislavičiutė, Jolita Skukauskaitė, Evaldas Stokė, Vita Šiaučiūnaitė, Inga Talušytė, Almantas Vaišnys.

2010 m. lapkričio mėnesį teatrui pradėjo vadovauti režisierius Romualdas Vikšraitis.

Literatūra:

1. Vitalijus Zabarauskas, „Juozas Miltinis“, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1987. t. 3, p. 91–92.
2. Tomas Sakalauskas, dail. Rimantas Dichavičius, *Monologai: Miltinio gyvenimas*, Vilnius: Mintis, 1981.
3. *Juozas Miltinis: bibliografija (1932–1992)*, sud. Ž. Snicorytė, dail. N. Labanauskienė, fotogr. K. Vitkus, V. Blėdis, E. Jansonas, Panevėžys: Panevėžio miesto centrinė biblioteka: Panevėžio spaustuvė, 1993.
4. Rūta Skendelienė, *Juozas Miltinis: kūrybinė studija*, Kaunas: Slenksčiai, 1995.
5. Tomas Sakalauskas, *Miltinio apoložija*, Vilnius: Scena, 1999.
6. Juozas Glinskis, *Juozas Miltinio repeticijos*, Vilnius: Baltos lankos, 1997–1999.
7. Regina Hokušaitė, *Tikros legendos: Hokušai, Kosmauskai, Miltinis: atsiminimai*, Panevėžys: Nevėžio spaustuvė, 2002.
8. Regina Hokušaitė, *Tikros legendos: Hokušai, Kosmauskai, Babauskas, Miltinis: autobiografiniai vaizdai*, 3-asis leidimas, Vilnius: Ciklonas, 2004.
9. Raimundas Klimavičius, *Režisieriaus Juozas Miltinio dailės kūrinių rinkinio katalogas: tapyba, grafika, skulptūra*, Panevėžys: Amalkeros leidyba, 2004.
10. Antanas Gylys, *J. Miltiniui – 100: 1907–2007: fotoalbumas*, Panevėžys: Panevėžio spaustuvė, 2007.
11. *Menininkas ir asmenybė: mokslinės konferencijos medžiaga*, Vilnius: Versus aureus, 2008.

ŽEMAIČIŲ MĖGĖJŲ TEATRO IŠTAKOS

PARENGĖ DANUTĖ RAMONAITĖ

Mégėjų teatras tiek visoje Lietuvoje, tiek ir Žemaitijoje populiarus iki šiol ir kultūriniame gyvenime užima išskirtinę vietą. Jo veiklą koordinuoja Lietuvos liaudies kultūros centre veikiantis Teatro poskyris (vadovė Irena Maciulevičienė), kuris skatina regionų teatro tradicijų, mégėjų (vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų) kūrybos, kaip saviraiškos ir meninės saviugdos, nacionalinės dramaturgijos puoselėjimą, domisi įvairia užsienio teatrų veikla, inicijuoja projektus, kurie teatro kalba kelty gamtosaugos, socialines, etnines problemas, daro įtaką kultūros vyksmui, rengiant respublikinius ir tarpautinius festivalius, apžiūras, konkursus, seminarus, kūrybines laboratorijas, konferencijas, tirią mégėjų teatrų veiklą, jos raidą, analizuoją patirtį bei problemas, apibendrina naujoves, teikia metodinę ir praktinę paramą mégėjų teatrų režisieriams, kultūros bei švietimo įstaigų teatro specialistams, rūpinasi repertuaro įsijiguimu ir sklaida, siekia šalies teatrinių kultūros integracijos į pasaulio kultūrą, skatina kultūrinius mainus.

Mégėjų teatro veiklą rajonuose bei miestuose koordinuoja savivaldybių administracijose veikiantys kultūros skyriai, miestų ir rajonų kultūros centralai. Dalį mégėjų teatrų vienija visuomeninė organizacija Lietuvos mégėjų teatro sąjunga, įkurta 1991 metais. Ji skatina ir propaguoja narių kūrybinę ir organizacinę veiklą, rengia festivalius, seminarus, saskrydžius, konferencijas, dalyvauja tarptautiniuose projektuose, lavina žmones per teatrą. Sąjunga bendradarbiauja su Lietuvos liaudies kultūros centru, nuo 1997 m. kasmet rengia Lietuvos mégėjų teatrų apžiūrą šventę – „Atspindžiai“ (iki tolai, 1991–1996 m., ją rengė Lietuvos liaudies kultūros centras), nuo 2006 m. – mégėjų teatrų šventę „Tegyvoja teatras“, nuo 1997 m. keturis kartus per metus leidžia laikraštį „Mégėjų teatras“. Lietuvos mégėjų teatro sąjunga 1993 m. tapo Pasaulinės mégėjų teatro asociacijos (AITA/IATA), kuri bendradarbiauja su UNESCO, 1998 m. – Šiaurės Europos mégėjų teatro aljanso (NEATA) nare. Lietuvos mégėjų teatro sąjungai dabar vadovauja jos prezidentas, Jonavos rajono savivaldybės teatro meno vadovas, režisierius Jonas Andriulevičius.

Lietuvos mégėjų teatro sąjungai priklauso kelios dešimtys teatrai. Dalis jų veikia Žemaitijoje. Tai Jurbarko K. Gliškio teatras (vad. Danutė Samienė), Jurbarko kultūros centro vaikų ir jaunimo teatras „Vaivorykštė“ (vad. Birutė Šneiderienė), Tauragės rajono asociacija „Mažoji scena“, Mažasis teatras (vad. Genovaitė Urmo-

naitė), Tauragės kultūros centro „Liaudies“ teatras (vad. Algima Juščiuvičienė, Pranas Dirginčius), Telšių Žemaitės dramos teatro jaunimo studija „Savi“ (vad. Laima Pocevičienė), Kuršėnų vaikų teatras „Ikaras“ (vad. Leontina Valskiénė, Petras Valskys), Vilkijos vaikų teatras „Vizija“ (vad. Irena Štilpaitė), Plungės rajono kultūros rūmų vaikų ir jaunimo teatras „Saula“ (vad. Romas Matulis, Sigita Matulienė), Mažeikių kultūros centro mégėjų teatro trupė „Visavi“, Mažeikių kultūros centro „Skrajojamasis“ teatras, Raseinių meno mokyklos teatras „Svajoklis“ ir kt.

Plačiai visoje Lietuvoje paplitusi humoro teatras, anksčiau – agitbrigadų veikla. Jų tradicijas jau daug metų plėtoja Viešosios įstaigos „Scenos bičiuliai“ vadovas žemaitis Vaclovas Vičius.

Žemaitijoje teatras, scenos menas – viena iš seniausių ir bene labiausiai žemaičių mėgstamų meno sričių. Teatologas Petras Gintaras, dar Antrojo pasaulinio karo metais „Žemaičių žemės“ laikraštyje rašydamas apie išskirtinį šio krašto žmonių prisirišimą prie scenos meno, yra pažymėjęs, kad tai ateina iš gilios senovės, pagonybės laikų, religinių apeigų, mokyklinių teatrų. Jo požiūriu, scenos meno pradžia mes apšciai randame kasdieniniame mūsų gyvenime, papročiuose, apeigose, darbų pabaigtuvėse.

Teatologas Vytautas Maknys 1988 m. išleistoje knygutėje apie Lietuvos liaudies teatrus taip pat pažymi, kad „liaudis“ savo teatrinį instinktą reiškė įvairiausiomis formomis bei progomis: per šeimos, kalendorines šventes, darbų atokvėpio ar pabaigtuvų metu, kitomis progomis.

Šiaip jau būdami gana uždaro būdo žemaičiai nevengia scenoje atsiversti, pasijuokti iš savo pačių ir draugų silpnybių, pamoralizuoti. Teatras, lietuviški vakarai žemaičiams ilgą laiką buvo ir savotiskas kovos būdas, priemonė kelti tautiečių savimonę. Perkeltine prasme įtaigiai, vaizdu ir žodžiu scenoje būdavo pašiepiami nedraugai, padedama suprasti negerovų priežastis.

Žemaitijoje dabar beveik kiekvienas didesnis miestelis, rajono centras turi savo teatrą.

Kaip ten bebūty, analizuojant teatro raidą Žemaitijoje, Kražių kolegijos teatrui tenka išskirtinė vieta. Jis ugdė šio krašto žmonių pomėgi teatrui, mokė viešai džiaugtis, juoktis, pykti, išsakyti savo mintis ir veikti žiūrovus (išsamiau apie tai skaitykite – p. 20–29).

Reikšmingą vietą mūsų krašto kultūros istorijoje užima ir ne vienai šimtmetį didikų dvaruose ir rūmuose gyvavusios teatro tradicijos.

Naujas etapas Žemaičių krašto mégėjų teatro istorijoje prasidėjo 1899 m., kai Palangoje spaudos draudimo laikotarpiu buvo parodytas pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“. Šis įvykis, išjudinęs visą Lietuvos kultūrinę visuomenę, paraginės ją imtis ryžtingesnių priemonių į viešajį gyvenimą sugrąžinant lietuvių kalbą, nebubo atsikitkinis reiškinys.

1943 m. „Žemaičių žemės“ 39, 40 numeriuose išspaustintoje publikacijoje „Pabuskit, užmirštos vaidilos“ A. Džiugėnas rašė, kad visuomenėje dar yra išlikusios gyvos lietuviškųjų vakarų tradicijos, kurios pradėtos formuoti už Lietuvos ribų. Pirmą kartą lietuviškas vakaras surengtas Petrapilyje – 1892 m. Jį organizavo Lietuvijos ir žemaičių labdaringa draugija, kuriai 22 metus vadovavo Vincas Matulaitis. Draugija ilgą laiką vienijo Petrapilio lietuvius, kasmet mieste gyvenusiems lietuviams rengdavo koncertus ir vaidinimus. Prie draugijos veikė svetainė, čia tautiečiai rinkdavosi į paskaitas,

čia veikė slapta skaitykla ir biblioteka. Balys Sruoga studijoje „Lietuviai teatras Peterburge“ rašo: „Tie vakarai buvo didžiausios svarbos tautiečių žadinimui. Jie suteikdavo dvasinę naudą: patraukdami liaudį prie gražesnių, doresnių pasilinksminimų ir parodydami gyvų žodžiu tą mokslą, kuris kitokiui būdu buvo sunkiai prieinamas. Vakaruose galėdavo lietuviai iyg į kokį lizdą susieiti, pasipažinti, pasilinksinti, savo reikalais pasitarti, susiartinti vienu ryšiu.“

Daugelis šių renginių dalyvių, ypač studentai, sugrįžę atostogų į giminę, skleidė Petrapilyje gyvavusias lietuviybės idėjas ir ieškojo būdų jas realizuoti tėviškėje. Dar iki 1899 m. Lietuvoje ne kartą buvo bandoma surengti lietuviškus vakarus, vaidinimus, tačiau tam reikėdavo caro valdžios leidimo, o ši apie tai net kalbėti nenorėdavo. Taip atėjo 1899-jeji. Būtent tą vasarą Palangoje suvaidinta Keturakio komedija „Amerika pirtyje“.

Kodėl Palangoje, o ne kur nors kitur?

Palanga ir jos pajūris tuo metu priklausė Kuršo gubernijai. Čia caro valdžia labiau pro pırstus žiūrėjo į vietinių lietuvių kultūrinę veikią. Tuo pat metu Žemaitijos ir visos Lietuvos šviesuomenė Palangą laikė Lietuvos dalimi, čia rinkdavosi vasaromis, todėl tai, kas vykdavo Palangoje, būdavo plačiai pagarsinama.

Žinia apie pirmajį lietuvišką spektaklį Palangoje taip pat greitai apskriejo visą Lietuvą ir tai daugelį susipratusių lietuvių paskatinė nuoseklesniams darbui, rūpinantiesi, kad Lietuvoje būtų panaikintas spaudos draudimas.

Atgavus spaudą, lietuviški vakarai, vaidinimai tapo itin svarbia krašto kultūrinio gyvenimo dalimi. Kaip ir anksčiau, sunkiausia tų renginių organizatoriams būdavo iš rusų valdžios gauti leidimus. Žemaičiai šiuo požiūriu buvo kantrūs ir landūs.

Yra žinių, kad pats pirmasis lietuviškas vakarėlis Telšiuose, užvažiuojamųjų namų daržinėje, buvo suorganizuotas 1890 metais. Na o 1907 m. rugpjūčio 2 d. Telšiuose suvaidintas pirmasis lietuviškas vaidinimas – „Žilė galvoj, velnias uodegoj“ (režisavę Kijevo dramos mokyklos auklėtinis, studentas medikas Vaseris). Šis renginys turėjo didelį pasisekimą.

Jau minėtoje publikacijoje A. Džiuginėnas rašo, kad „kaip mes vertiname „Aušrą“, budinasių lietuvių tautinę sąmonę, kaip vertiname „Varpą“, šaukusį „Kelkit! Kelkit!“ taip šia prasme turime vertinti ir mūsų lietuviškuosis senuosius vakarus, pirmuosius vaidinimus. Nereikia ieškoti senuosių lietuviškuose vakaruo-se tikrojo teatro meno. Anie vaidinimai nekėlė sau jokių meninių uždaviniių, neieškojo spektaklio (vaidinimo) vieningumo, naujų vaidybos formų (būdų). Aniems lietuviškiems vakarams terūpėjo tik trys dalykai: ugdyti žiūrovų idealistinį pasaulį; žadinti patriotinį jausmą ir jungti tautą; pelnas (vakarai dažniausiai būdavo rengiami labdarystės tikslais).“

Anot A. Džiuginėno, tai ir „nulémė pirmųjų lietuviškų vakarų turinį. Mūsų pirmųjų laikraščių pasėtas tautinis susipratimas per lietuviškus vakarus gavo naują postūmį. Lietuviškas žodis, skel-bęs tėvynės meilę, buvo priimtas su didžiausiu nuosirdumu, plo-jimu, ašaromis. Kaip didžiausią naujieną kultūros žmonės iš lūpu į lūpas tais laikais perduodavo žinią, kad štai vienoje ar kitoje vietoje vyko vakaras ir ten vaidino („lošę“) LIETUVIŠKAI. Niekas iš žiūrovų nekreipė dėmesio į tai, kad štai kokia karalaitė Genovaitė per spektaklį buvo apsilankusi popieriniais rūbais, kad se-niui vaidilai nevykusiai priklijuota lininė barzda per spektaklį nu-

krito. Jie tik klausėsi, kaip tas vaidila kalba lietuviškai, kaip kvie-čia tautą pubusti.“

Toliau minėtos publikacijos autorius pažymi, kad „tokie primityvūs teatrų yra gyvavę visų tautų istorijoje. Kitokia prasme mes negalėtume kalbėti nei apie pirmuosius graikų vaidinimus, nei apie viduramžių misterijas, nei apie ispanų, vokiečių teatrą. Tačiau visi šie teatrų, nors ir primityviomis priemonėmis dirbdami, sukaupė savę pačią giliausią tautos dvasią ir ją idėjiniu atžvilgiu stiprino. Štai kodėl visų tautų pats pirmasis primityvus teatras turėjo tokią didelę dvasios persvarą ir sukėlė masėse entuziazmą. Ir mūsų, lietuvių, patys pirmieji vakarai, surengti kur nors klebonijos kluonuose ar pivačiuose namuose, buvo tik lietuviško žodžio, gyvos tautinės dvasios alkis. Šie vakarai suartino liaudį su inteligentija, nes vakarų rengdavo kaimė atostogaujantys inteligenčiai, dažniausiai studentai, padedant vienos žmonėms. Vakarai kėlė tautinį entuziazmą, ugđė bendruomenės jausmą ir stiprino tautą.“

1992 m. Klaipėdos „Ryto“, spaustuvės išleistoje knygutėje „Lietuviai liaudies teatro poetika“ vienas žymiausių mūsų laikų mègėjiško teatro tyrinėtojų Petras Bielskis rašo, kad slaptuosius lietuviškuosius vakarus, ypač paplitusius po vienintelio viešo lietuviškojo vakaro Palangoje (1899), išugdė itin sudėtingos socialinės bei politinės sąlygos, buvusios Lietuvoje XIX a. Anot P. Bielskio, „iki Pirmojo pasaulinio karo lietuviškieji vakarai buvo viena pagrindinių visuomeninės bei kultūrinės veiklos formų. Jie pasižymėjo ma-siškumu, gaivališkumu, švietėjiškomis tendencijomis [...]. Šios naujos liaudies teatro pakopos aktyviausi dalyviai atneše į lietuviškuosius vakarus sudėtinę liaudies teatro programą: dainą (būriu ir pavieniu – dabar sakytume, choru ir solo), vaidinimą (paliekant nemažą vietas improvizacijai), deklamaciją (eileraščius, monologus, improvizuotus vaizdelius), liaudies šokį (scenoje ir salėje), vakaronę (šokius, žaidimus, pasakojimus, išdaigas). Vakarų pa-skirtis – kultūrinė šviečiamoji (pvz. populiarus „skrajojantis pa-štas“ skatinė visus dalyvius išmokti rašyti; neblaivus, nemandamus vakarotojas būdavo griežtai pasmerkiamas; kiekvieno garbės dalykas buvo kiek galima aktyviau bei išmoningiau prisidėti prie programos ar vakaro renginio). Vaidinimai Klojimiuose, aikšteliėse, leidę sutalpinti visos apylinkės žiurovus, tapdavo visuotinėmis liaudies šventėmis.“

Tuo pat metu miestuose ir kituose didesniuose kultūros centruose veikė įvairios kultūros draugijos, vienijusios ir scenos mègėjus. Prie šių draugijų veikdavo chorai, šokių, muzikos, vaidintojų būreliai.

Tais laikais teatrų repertuarui didelio dėmesio nebūdavo skiriamo, „vaidindavo tai, ką nutverdavo“. Prieš Pirmajį pasaulinį karą Telšiuose buvo suvaidinta: „Amerika pirtyje“, „Apsiriko“, „Blinda“, „Genovaitė“, „Geriau vėliau, negu niekada“, „Velnius spastuose“, „Kaminkrėtis ir malūnininkas“, „Pirmas degtindaris“ ir daug kitų nesudėtingų veikalų. Aktorių ir publikos poreikius jie tenkindavo. Štai minėta „Blinda“ su didžiausiu pasisekimu vaidinta beveik virose žinomose to laiko Telšių ir jo apylinkių scenose.

Sunkiausia lietuviškiems vakarams būdavo gauti leidimus. Dažniausiai jo paprašydavo koks nors vienas asmuo savo vardu, nes taip lengviau leidimą būdavo gauti. Telšiuose tokius leidimus savo vardu yra išrūpinęs Dr. Šimkevičius, F. Milevičius ir nemažai kitų įtakingu žmonių. Šie leidimai jau lengviau būdavo gaunami Pirmojo pasaulinio karo metais. Tada Telšiuose jau aktyviai veikė „Kanklių“ draugija.

KAS VYKO PALANGOJE

1899 m. rugpjūčio 20 dieną?

PARENGĖ KAZIMIERAS PRUŠINSKAS

2013 m. pabaigoje VšĮ „Leidėjų idėjų centras“ išleido knygą „Kraštiečiai. Palanga. Rinktinės biografijos“. Joje - informacija apie svarbiausius miesto istorijos įvykius ir datas, Palangoje gimusių, gyvenusiu ar kitaip su šiuo miestu susijusiu iškilių asmenų biografijos, aktuali informacija apie Palangos miesto savivaldybę. Yra pateikti ir miesto Tarybos deputatų, šias pareigas eüssi 1990–2013 metais, sąrašai. Tarp svarbiausių kurortu įvykių randame ir vieną nedidelę pastraipą, skirtą čia paskutiniaisiais XIX a. metais parodytam pirmajam lietuviškam spektakliui: „1899 m. rugpjūčio 20 d. Palangoje, šalia tilto į jūrą, buvusiame grafų Tiškevičių prekių sandėlyje, surengtas pirmasis lietuviškas vakaras ir parodytas pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“. Tai vyko tais metais, kai buvo draudžiamas lietuviška spauda lotyniškais rašmenimis.“ Tik kelios eilutės, tačiau ši įvyk Lietuva mini iki šiol. Pirmiausia todėl, kad tais slogais lietuviškos spaudos draudimo metais pirmą kartą ne tik Palangoje, bet ir visoje Lietuvoje visuomenė buvo pakiesta į vakarą, kurio metu vaidinėti lietuviškai. 1923 m., kai buvo pažymima šio spektaklio 24 metų sukaktis, kalbą ta proga vykusiame minėjime pasakė buvęs šio renginio vienas iš pagrindinių organizatorių palangiškis gydytojas Liudas Vaineikis. Ši jo kalba pirmą kartą rašytojos Stasės Vaineikiénės valia buvo išspausdinta 1938 m. „Kardo“ žurnalo 38 numeryje. L. Vaineikis taip patys kalbėjo (kalba netaisyta – red. p.): „Kaip visiems gerai žinoma, 1899 metais lietuviams dar nebuvu gražintą spaudą, bet draminė cenzūra (Petrapily) jau pradėjo leisti (rankraščiuose) vieną kitą dramatišką veikalą, suprantama, nekalčiausio turinio, statymui viešoje scenoje, bet ne Lietuvoje, o tik didesniuose ne Lietuvos miestuose, kaip Petrapily, Rygoj ir t. t., kame rasdavosi mégėjų kuopelės ar bent pripuolami „artistai“. Kadangi tuomet (1899 metais) Palanga priklausė prie Kuršo (Kurlendijos gubernijos), tai susitarė keletas lietuvių veikėjų nutaré pabandyti išgauti iš rusų valdžios įstaigų tam tikrą leidimą, nors sulig Kuršo įstatymais jokiu atskiru leidimui nebuvu reikalinga, jei veikalas buvo įtrauktas į sąrašus, kurie buvo spausdinami rusų amžinetas, todėl Palangos policmeisteris Nikitinskis nepasidrąsino savo galla duoti sutikimą – vaidinti „Amerika pirtyje“. Ilgą laiką Nikitinskis net nebesikalbėjo su mumis dėl leidimo vaidinti šį ar kitą dramatišką veikalą, bet pagaliaus pasisekė man jį (Nvyriausybės žiniose (Pravítelstvenny Viestnik). „Amerika pirtyje“ jau buvo leista viešai statyti, bet sąrašuose tas veikalas dar nebuvu piktitinskij prikalbėti, kad savo vardu pasiųsty Kuršo gubernatorui telegramą, kad pastarasis duotų savo sutikimą suvaidinti labdaringam tikslui „Amerika pirtyje“, kuri, kaip minėta, dramatinės cenzūros jau buvo leista vaidinimui (iš rankraščio). Atsakydamas į telegramą, Kuršo gubernatorius (Sverbie-

Paminklas
pirmojo lietuviško
spektaklio,
suvaidinto
Palangoje
1899 m.,
organizatoriui
Liudui Vaineikiui
Palangos m.
Vytauto gatvėje.
1989 m.
Skulptorius
Jonas Jankus

jevas) pareikalavo iš Nikitinskio pristatyti jam vertimą viso teksto „Am. Pirt.“ į rusų kalbą, ko padaryti, suprantama, nebuvu galima per trumpą laiką. Man vėl prisiėjo aiskinti Nikitinskui, kad vertimą pristatyti nera galima, kad geriau jisai praneštų gubernatorui trumpą to veikalo turinį, iš kurio bus matoma, jog šiame veikale jokios politikos nesama. Laimė, Nikitinskis sutiko tai padaryti, ir su pagalba savo policininkų (Skudikio, Kalno, Vilko ir Mikuckio, kurie visi žemaitiškai mokėjo kalbėti ir galėjo Nikitinskui išversti į rusų kalbą) buvo firma sustatytas raštas su trumpu „Amerika pirtyje“ turiniu ir paskui išsiusta Kuršo gubernatorui antra telegrama, kad leistu pastatyti čia, Palangoj, minėtajį veikalėlį scenoje. I pastarąją telegramą Kuršo gubernatorius atskė, kad jisai pavedės leidimą ar neleidimą vaidinti „Amerika pirtyje“ nuožiūrai paties Nikitinskio. Gavęs tokį dokumentą, Nikitinskis labiau émė pūstis ir visai nebenorėjo rukoutis su mumis lietuviams, kurstomas prie tokio nusistatyto mūsų „kaimynų“ ir geradėjų vietinių lenkuojančių žemaičių ir lenkų. Nenorėdami nutraukti jau gana toli pastumėto pasiruošiamo prie vaidinimo darbo, nutarėme iš naujo su Nikitinskui pradeti derybas. Nors tebebuval po policijos priežiūra, kaiju neišlikimas, vienok prisiėjo ir vėl tas derybas vesti man, nes vieni baidési, kiti nemorėti su Nikitinskio tartis, kitų jis, Nikitinskis, nesutiko prisieliesti, pav, studentų ir gimnazistų... Kaip mokédamas prikalbėjau ir irodžiau jam, Nikitinskui, kad iš jo pusės būtų tik labai gražu, jei toliau nebekliudyti. (Paskui išsiaiškino, kodėl jisai vilkino, bet mes visi buvom tokie naivūs, kad nė nesupratome tuomet. Nenorėdama apie mirus nieko pikto sakyt, ir dabar užtylesiu apie tai.) Pagaliau jis labai nemoriai sutiko leisti vaidinti „Amerika pirtyje“. Gavę vargais negalais leidimą, nustatėme vaidinimui dieną: 1899 m. 8 rugpjūčio seno kalendoriaus, t. y. 20 dieną to paties mėnesio pagal dabartinį kalendorių. Tuoau sustatėme skelbimą (afišą), suprantama, rusiškai ir lietuviškai, ir, padavę Nikitinskui pasirašyti afišos originalą, pasiuntėme į Liepojų atspausdinti. Tai buvo pirmo-

se dienose sen. stil. rugpjūčio mén. tą darbą sėkmingai ir greitai atliko a. a. Jonas Ambrazaitis. 4 dienos prieš vaidinimą jau galėjome pradėti klijuoti skelbimus Palangoj ir siųsti į apylinkes. Bet ir dabar Nikitinskis su savo sėbrais nerimavo ir vis dar trukdė darbą. Iš nakties rasdavome afišas nudraskytas. Galima manyti, kad Nikitinskiui šį nelemtą darbą atlikti padėdavo niekurie mūsų „lenkai“, bet, nutverti ant karštų pėdų, nieko nepasiekė, nors labai stengėmės tą pasiekti.

Platinimą afišų ir klijavimą jų Palangoj su didžiausiu pasišventimu darė vienas iš artistų – Bekampis (Mongirdas Vladas). Turejusi geras pažintis su Palangos grapaus Tiškevičiais pana Gabrielė Petkevičaitė visą laiką, kol éjo derybos su Nikitinsku, ieškojo vaidinimui vietos. Tuomet čia, Palangoj, nebuvo nė atitinkamos salés vaidinimui kurhauze, nė vasarinio teatro kurhauzo parke (sodne), bet prie uosto tilto buvo stoginė (sandėlis), kuri jau buvo mažuma priptaikyta dėl scenos. P. G. Petkevičaitė pažadėjo, to sandėlio savininkas grapas Vladas Tiškevičius sutiko be mokesčio (veltui) duoti jį mums, už ką tariu jam širdingą ačiū, nes tuo padidino ir spektaklio pelną. Kai iš policijos buvo gautas galutinis sutikimas ir atatinkama vaidinimui vieta, pasidalinta buvo roliemis. Teisybė, artistai buvo numatyti anksčiau ir beveik visi jau pasirengę (iš spaustų Tilžėje „Amerika pirtyje“ egzempliorių), bet mūsų nelaimei, keletas tų artistų jau paskutinėse dienose, prieš pat vai-

dinimą, émė ir atsisakė dalyvauti, pranešdami, jog negalésią paskirtu laiku atvykti Palangon. Pavardžių nelaiku atsisakiusių nuo vaidinimo nebeprisimenu. Leisdamas vaidinti „Ameriką pirtyje“, Nikitinskis, žinoma, nenumatė, kad tuomi jis daro nemažą spragą, pro kurią ateityje galés išlisti viešumon vienas kitas veikalėlis ir rimtesnio, negu „Amerika pirtyje“ turinio. Čia reikia pridurti, kad kliūtys statyti viešoje scenoje dramatišką veikalą lietuvių kalba legaliai, taip sakant, buvo daromos rusų valdžios atstovų, bet moralines kliūties darė mūsų vietiniai lenkai, ne tikrieji lenkai, bet išgamos (višt-gaidžiai), kurie, negalėdami atvirai priešintis, insinuacijomis ir atkalbinėjimais stengėsi paveikti į vaidintojus artistus ir kitus veikėjus, kad tik jie nieko nedarytų ir sustabdytų pradétus darbus. Visiems juk buvo aišku, kad spektaklis rengiamas ne dėl pelno, vienok, tie lenkininkai nesidrovojo prikalbinti mus, jog vaidinimas neapsimokėsias Palangoj, kur vargai susirinksia šiek tiek apsčiau Žūrovą (publikos). Atmenų ir dabar vieną tokią, neva, intelligentę, stambaus dvarininko žmoną, su lietuviška paravde, kuri prisipsyruusi visiems įrodinėjo ir agitavo, kad vaidinimas neapsimokėsias. Susitikus su kiekvienu, kuris turėjo ryšį su tuo vaidinimu, ta ponia pradėdavo kalbą „czy oplaca się“ vaidinti lietuvių kalba dramatišką veikalą ten, kur nesą intelligentų lietuvių, o tik lenkai. Liaudis gi dar nesanti prirengta prie tokio meno... ir t. t. Šiame atvejy, kaip gerai suprantama, buvo spekuliuota nuro-

Pirmojo lietuviško spektaklio – Keturakio „Amerika pirtyje“ afiša ir spektaklyje vaidinę aktoriai: P. Višinskis, J. Juškytė, A. Janulaitis, S. Jakševičiūtė, V. Mongirdas, E. Empakeris, Gabalis, S. Kuizinas. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

dyti į mūsų tuščius kišenius, nes iš tikriųjų, nepavykus spektakliui, t. y. nesurinkus užtektinai publikos, būtų prisiėję rengėjams pakelti visas išlaidas. Bet moralinio nepasiekimo jokiui būdu negalėjo būti, atsimenant, kad rengėjams buvo svarbu pastatyti kokį nors veikalą viešai ir tuom parodyti, kad lietuvių ne tik dar neišmirė, bet ir nemano išmirti ir tvirtai yra pasiryžę gyventi ir toliau, priešingai karštam troškimui visų norų lietuvių tautos priešų. Todėl negalėjo būti moralinio nepasiekimo, kad ir būtų buvęs materialinis nuostolis, kuriuo norėta buvo išgašinti. Mūsų laimė, kad nebuvo jokio materialinio nepasiekimo, nes publikos, daugiausia paprastų sodiečių, prisirinko tiek, kiek galėjo tilpti paminėtoje stoginėje ir surinkta gryno pelno apie 100 rublių tų laikų valiutos, kuris tuo buvo atiduotas a. a. sergančiam tuomet mūsų rašytojui Kudirkai, nors oficialiai prisiėjo pameloti ir kitam tą pelną paskirti. To asmens pavarės, vienok, nebegalui atsiminti, kuriam oficialiai atidavė pelną, atskirkite su policija. Į vietą atsisakiusių vaidinti artistų p. G. Petkevičaitė surado du Palangos progimnazijos mokinius p. p. Gabali ir Kuiziną, kuriuos ji tiesiog gatvėje nutvėrė ir pristatė

(Nukelta į 12 p.)

Kairėje – grafų Tiškevičių prekių sandėlys prie Palangos tilto į jūrą, kuriamo 1898 m. rugpjūčio 20 d. įvyko pirmasis lietuviškas spektaklis – Keturakio „Amerika pirtyje“. Fotoreprodukcia iš RKIC fotoarchyvo

Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Fotoreprodukcia iš RKIC fotoarchyvo. Nuotraukos originalas saugomas LITI MB Apl. 394 Inv. Nr. 8966-49

Povilas Višinskis. Fotoreprodukcia iš RKIC fotoarchyvo

(Atkelta iš 11 p.)

vaidinti, ir tuo išgelbėjo nuo iširimo visą sumanymą. Reikia pažymėti, kad tie du artistai nebogai suvaidino savo rolėse, kad ir labai mažai laiko teturėjo pasirengti, vadavaujant režisieriu daktarui Janušiui. [...] Ne galėti nepaminėti, kad spektaklis tuomet visgi galėjo neįvykti, jeigu Nikitinskis būtų turėjęs geresnę valdišką uoslę ir būtų supratęs Kuršo gubernatoriaus antrą telegramą taip, kaip šio buvo norėta, pavedant Nikitinskiui leisti ar neleisti vaidinti „Amerika pirtyje“.

Ir jis, Nikitinskis, iš tikro buvo besusigriebiąs paskutinę dieną (8/2. 1899 m.) vaidinimo neleisti. Čia tai jau prisiėjo į jį veikti kitokiu būdu, nebesiderant su juo, bet tiesiog jį baidant. Kai Nikitinskis iš ryto (8 rugpjūčio 1899 m.) pareiškė, kad jis negalės leisti vaidinti todėl, kad artistų tarpe esą studenčių, gal ir neištikimų, tai jam buvo pasakyta, kad tokiu atveju jam prisiels imti ant savęs visas ligi tai dienai padarytasišias išlaidas prirengiant to spektaklio pastatymą viešoje scenoje. Tų išlaidų, regimai, jisai pabūgo ir nebesiprišešino statymui viešoje scenoje „Amerikos pirtyje“. Tai įvyko daktaro K. Žalnieriukyno nuopelnu, nes aš jau nebegalėjau su Nikitinskiu susirokuoti. Žalnieriukynas, be to, buvo vaidinimo metu ir prieš tai bilietų pardavinėtojų ir kasininku. Nedidelę dalį bilietų išnešiojome į namus tiems asmenims, iš kurių laukėme ir tikėjomės prijautimo lietuvių kritėjimui. Čia galima paminioti paaukavusį, regis, 10 rub. a. a. vyskupą M. Pliulionį, kuris, vienok, negalėjo aplankyti spektaklio, nesant stoginėje uždengtos ložės. Iš kitų didesnį kiekį rublių - 25 rub. - paaukavo kunigaikštis Mykolas Oginskis (iš Plungės). Laike vaidinimo ką tik neįvyko didelis skandalas, kai daktaras P. Avižonis, nepažindamas Palangos policmeisterio Nikitinsko, pareikalavo iš jo bilieto jėjimui į stoginę, kur buvo vaidinama. Tuomi baisiausiai užsigavo Nikitinskis, manydamas, jog tyčia nenorima jam duoti bilieto, nors pagal įstatymą priderėjo jam palikti liuosa vietą pirmoj eilėj ir prisijusti neapmokamą bilietą. Savo kerštą Nikitinskis pradėjo vykdyti tuoju po spektaklio, siuntinėdamas visokius pranešimus Liepojaus žandarmerejai ir Kuršo gubernatoriui (kaip, deja, pasukui sužinota). Jo „donosų“ pasekmės buvo mano ir kitų areštai 1900 metais, kurie nors kiek buvo prisdėjė prie vaidinimo „Amerika pirtyje“. Nikitinsko „donosais“ pasirėmęs, Liepojaus žandarų oficieris paskui stengėsi įrodyti rusų valdziai, kad „Ameriką pirtyje“ suvaidinę nariai esą politinės slaptos draugijos, kuri veikusi plote nuo Palangos iki Liepojaus ir Mintaujos, su skyriais kituose miestuose“.

Kai šis spektaklis vyko, kokias nuotakas jis kėlė žūrovams, pasakoja šio įvykio liudininkai. Stasė Vaineikienė 1931 metais „Palangos atsiminimuose“ apie spektaklį rašė: „1899 m. vasarą pasklidio gandas, kad ruošiamas Palangoje lietuvių spektaklis. Lietuvijų spektaklis tais laikais buvo toks prasimanimas, kuriuo nė vienas nenorėjo ti-

Tilžėje 1895 m. išspausdintos Keturakio pjesės „Amerika pirtyje“ viršelis. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

kėti. Į Palangą suvažiavo svečių iš Rusijos – rusų, iš Lenkijos – lenkų, iš Lietuvos – Lietuvos lenkų, bet lietuvių iš niekur neatvažiuodavo, o čia buvo kalbama apie lietuvių spektaklį. Daug kas susimastęs kraipė galvas. Kas tą spektaklį surengs, kur veikailai, kur artistai? Ir ką tie „chamai“ sugebės parodyti tokiai publikai, kuri vasaros metu susirenka į Palangą ne tiek sveikatos, kiek pramogų ieškoti – kalbėjo visur. O spektaklį ruošė tyliai, be triukšmo susipratusi maža saujelė lietuvių inteligenčių. Tais laikais rusų valdžios persekiojamas už lietuviybę daktaras Liudas Vaineikis buvo ištremtas iš Lietuvos. Nenorėdamas nutolti nuo savo krašto, praše valdžią leisti įsikurti Palangoje, nes Palanga tuomet priklausė Kuršo gubernijai. Gyvendamas Palangoje norėjo būti naudinamas savo kraštui. Vaineikis tatai, susikvietęs keletą savo draugų, ir ruošė spektaklį. Uždavinys buvo sunkus, labai trukdomas valdžios, o labiausiai Palangos policmeisterio Nikitinsko, kurio griežtai buvo prižūrimas Vaineikis. Leidimas ne be didelių kliūčių buvo gautas iš Kuršo gubernatoriaus, ir leido tiktais todėl, kad manė, jog Palangoj nesą lietuvių. Vieną gražią dieną išvydome iškabintus įvairiaspalvius skelbimus: 1899 m. rugpjūčio 8 d. bus vaidinama „Amerika pirtyje“. Vieni džiaugėsi, kiti su panieka šypsojosi, argi teisybė arba tikrenybė, ne sapnas? Taip juoduoją stambios lietu-

viškos raidės – „Amerika partyje“. Ir vis dėlto suvaidins. Nekantraudama laukiau savo tévo atvykstant iš kaimo, tikéausi jo džiaugsmo, kai sužinos tokią nepaprastą naujieną. Žinojau, kad jis nusives mane į lietuvišką spektaklį. Su motina bijojau apie tai kalbėti, nes daugelio, o taip pat ir jos buvo manyta, kad tas pasiryžimas gerai nepasibaigs. Jei žmones kankina kalėjimu dėl nekaltos maldaknygės ir elementoriaus, tai ar dykai praeitų toks dalykas. Čia tyčia valdžios sugalvoti spėstai žmonėms įklampinti. Tévą žinojau labai slapta skaitant lietuviškus laikraščius iš Tilžės, tad tikéaus jį su džiaugsmu ir drąsa eisiant į lietuvių spektaklį. Vienos dvi su drauge N. M. ištisas valandas kalbėjome, buvome kupinos nepaprasto jausmo ir laukėme spektaklio dienos kaip didžiausios šventės. Slankojome pajūry aplink tą šventyklą, kur turėjo vykti žadėtas spektaklis, ir laukėme, laukėme. Paprasta daržinė mūsų vaizduotėje pavirto šventyklą. Ji buvo visai arti prie jūros, prie pat jūros tilto, į jos sieną plakdavosi jūros bangos. Nuo to laiko jūra nuseko, tiltas trumpinamas, ir vieta, kurioje stovėjo daržinė, dabar yra tolokai nuo jūros krašto, užnešta smėlio kopomis. Ten buvo pirmasis lietuvių spektaklis. Tuščia ir nyku, tartum užmirštas kapas. Jau iš pat ryto buvo pastebėta, kad daug daugiau, kaip paprastai, privažiavo kaimiečių, ne vien iš artimųjų kaimų, bet buvo daug darbėniškių, krentingiškių ir net salantiškių. Plačiai buvo pasklidęs gandas, kad vaidins komedijas lietuviškai. Po pirmo skambučio visi skubėjome į vidų. Žmonių prisirinko pilnutėlė daržinė, o ji buvo tokia didelė. Prasidėjus vaidinimui, salėje buvo pavyzdingiausia tvarka ir tyla. Artistai mégėjai suvaidino taip realiai, kad tartum tikrenybėje, o ne scenoje atrodė tas vaizdas. Bent mano atmintyje iki šios dienos išliko tokio realaus vaidinimo įspūdis. Bekampis, Agota, Vincas ir Antanas, rodos, paimiti iš kaimo ir perkelti į sceną. Po vaidinimo žiūrovai jautėsi patenkinti, tartum kartu išgyveno matytą veikalą, plojo triukšmingai ir ilgai. Įvyko, išvydome pirmą lietuvių vaidinimą viešai, nekludié priešai, matyt, negalėjo, grįzome patenkinti. Tėvas tylėjo nepaprastai sujaudintas. „Idomius atsiminimus apie pirmajį viešą lietuvišką Palangos spektaklį yra palikusi rašytoja Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė. Palangos spektaklis, jo vaidintojai ir organizatoriai jai padarė itin didelį poveikį. Vėliau šie žmonės ją net įtraukė į kultūrinę veiklą. Savo prisiminimuoje S. Kymantaitė-Čiurlionienė rašo: „Ta vasarą teko man pirmą kartą „regėti vaidinant“ – ir tai ne bet kokį vaidinimą, bet „Amerika partyje“, pirmajį lietuvišką vaidinimą Palangoje. Dėdės kažkodėl nebuvu namie, kun. Juozas (Tumas-Vaižgantas) iš anksto buvo susitaręs su vienu ūkininku, kurs turėjo puikius arklius ir žinojo trumpiausią kelią ūkininkais per miškus į Kretingą (iš Kretingos į Palangą vienas vieškelis). Mat tai buvo sekmadienis. Kunigas Juozas, Šuoliais pamaldas atlaiķės, jau buvo persirengęs bene dyvilką valandą važiuoti. Man iš vakaro pasakė: „Nepaprastas istorinis įvykis, aš tave nuvešiu – nori?“ Kur nenorėsiu. Nors man atrodė svarbiau pasimatytu su Maryte Bugailaitė. Skriste nuskridom. Lekiam tuo į vadinančią „sopą“ – toks lentinis pastatas prie tilto; jau vaidinimas prasidėjęs – įsispraudėm, šiokias tokias vietas radom – Bekampis leidosi nuo krošnies... Kai grįzome į Kulius, už kelių dienų sulaukėm svečių – nagi tų Palangos artistų. Buvo tai Povilas Višinskis, Petras Avižonis, Jadyga Juškytė ir Gabrielė Petkevičaitė – ji, žinoma, ne vaidintoja - įkvėpėja, gal režisierė, o svarbiausia istorinio įvykio ste-

Palangos grafa Antanina ir Feliksas Tiškevičiai. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo. Originalas saugomas Kretingos muziejuje, KMF GEK20108

bėtoja. Vaižgantas man įsakė, kad aš tuos žmones įsidėmėčiau – tai nepaprasti žmonės, tikri lietuvių patriotai. Kaip aš juos stebėjau...“ Vladas Nagevičius, prisimindamas Palangos spektaklį, savo laiške Vladui Mingėlai 1951 m. balandžio 5 d., rašė: „Grižęs atostogų iš Rygos gimnazijos į Palangą, vaikštinėdamas dairausi ir skaitau didelius spalvotus skelbimus apie Keturakio „Amerika partyje“. Stebėjaus, maniau sau, gal spauda grąžinta? Žinojau, kad ji buvo uždrausta ne įstatymais, o vien tik administratyviniu būdu policijos. Gal jau leista ir skelbimus lotyniškomis raidėmis spausdinti, nes čia Kuršo, o ne Kauno gubernija? O gal uždraudimas gudriai apeitas, kaip kad buvo girdėti apie Petrą Vileišį, kuriam pavyko išgauti leidimą kelioms knygoms spausdinti? Neturėjau į ką kreiptis, kad būčiau galėjęs atsklausti, o su daktaru Vaineikiu, pas kurį buvo apsistoję artistai ir darė repeticijas, neturėjau drąsos kalbėti, nes nebuvalau su juo pažystamas. Tuo tarpu vieškeliais nuo Darbėnų į Kretingos plaukite plaukė šimtai vežimų vaidinimų žiūrėti. Žmonių privažiavo kaip per šv. Roko atlaidus, ir nebuvo tokios patalpos, kurioje būtų tilpę visi, o turbūt ir šiandien tokios neatsirastų (prisiminimai rašyti 1951 m. – aut. p.). Netilpę viduje, žmonės apgulė sienas iš lauko, sekė pro plysius vaidinimą. Aš buvau apsirūpinęs bilietu iš anksto. Iš diduomenės mačiau entuziastingai plojantį Plungės kunigaikštį Mykolą Oginskį, kuris lietuvių tautinį atgimimą atjausdavo daugiau už kitus didžionius Lietuvoje. Vaidinimą organizavo (Palangoje gyvenęs) daktaras Liudas Vaineikis; jam padėjo daktaras F. Janušis iš Kretingos. Abu dalyvavo knygnešystės organizavime ir to darbo vykdyme. [...]“.

MYKOLAS SLEŽEVICIUS:

politikas, visuomenės veikėjas, teatralas

PARENGĘ KONSTANTINAS PRUŠINSKAS

2006 m. birželio 12 d. Vilniuje, buvusioje Vyriausybės rezidencijos vietoje (Gedimino pr. 13 / Vilniaus g.) atidengtas bareljefinis paminklas, skirtas valstybininko, Vyriausybės vadovo Mykolo Slezevičiaus atminimui jamžinti. Skulptorius Anicetas Vambutas. Ginto Jauniškio nuotrauka

Kalbėdami apie iškilius Nepriklausomos Lietuvos veikėjus Kazį Grinių, Antaną Smetoną, Mykolą Slezevičių mažai kas pamini, kad šie žmonės buvo glaudžiai susiję ir su teatru, kad jie garsėjo kaip puikūs mėgėjų scenos aktoriai, o Nepriklausomos Lietuvos trijų Vyriausybų vadovas Mykolas Slezevičius buvo dar ir valentingas režisierius. Jis į lietuvių kalbą išvertė nemažai dramos kūrinii, bendradarbiavo daugelyje spaudos leidinių, tarp jų ir „Varpe“, keletą jų („Lietuvos žinias“, „Bendriją“) kurį laiką pats redagavo.

Visa tai vyko pirmaisiais XX a. dešimtmeciais, formuojantis Lietuvos profesionaliam teatrui. Iš to laikotarpio mus yra pasiekę ne tiek daug dokumentų. Tuo metu, kai tas kultūrinių gyvenimų kunkuliavo, jo tyrinėjimais dar niekas neužsiėmė ir studijų apie tuos kultūrinio gyvenimo procesus, kurie vyko, niekas neskelbė. Teatro istorikas Aleksandras Guobys viename iš interviu („Mūzos dvelksmas“, parengė Rasa Baškienė, paskelbta „Apžvalgoje“, žr. <http://apzvalga.eu/lietuvos-teatro-istorija-faktus-galima-ismesti-is-knygos-bet-ne-is-istorijos.html>) yra pažymėjęs, kad „Šiandien kalbėti apie lietuvių nacionalinio teatro istoriją nėra paprasta. Labai daug keistų dalykų yra prirašiusi sovietinė teatralogija, kuri skelbė tik tokias teatro vertėbes, kurias skatino sovietų valdžia. Pavyzdžiu, jei artistas arba režisierius nebuvo palankus valdančiai klinikai, ne tik buvo braukiamas iš istorijos, bet dar įvairiausiais būdais niekinamas. Geriau-

siu atveju – tyla. Ir spauda, ir televizija, radijas – nė žodžio! Taip ir iki šiol. Štai, buvo Vilniuje „Rūtos“ draugija (įkurta 1909 m.), pastaciusi 50 spektaklių, o sovietinėje teatro istorijoje šio reiškinio nėra. Mat tuos spektaklius režisavo iš Odesos atvykės režisierius Mykolas Slezevičius, Gabrielius Landsbergio-Žemkalnio (vienas iš nacionalinio lietuvių teatro kūrėjų, meno draugijos „Vilniaus kanklės“ vadovas (gimė 1852 m., mirė 1916 m., – aut. past.) pavaduotojas. „Rūtos“ draugijoje buvo išskabintas M. Slezevičiaus portretas. Tai buvo viešas jo kaip ryškus lietuvių teatro režisierius pripažini-

mas. Tačiau 1918 m. jis buvo paskirtas Lietuvos laikinosios vyriausybės premjeru, o tai balsai netiko sovietinei teatralogijai. Buržujus ir dar vyriausybės premjeras! Tad jo tiesiog nėra, ir tiek. Apie jį nebent tik Vytautas Maknys (Lietuvos teatro istorikas, pedagogas, vertėjas (gimė 1907 m., mirė 2003 m., – aut. past.) tuomet išdriso kalbėti. Taip ir atsitiko, kad sovietmečio teatralogai lietuvišką teatrą pradėjo minėti tik nuo tada, kai atsirado V. Mickevičius-Kapsukas, paraše įsakymą, kad įkurtą valstybės teatrą patiki Juozui Vaičkui, pagarsėjusiam savo „Skrajojančiu teatru“.[...].”

Vilniaus Šv. Jurgio prospektas (dabar – Gedimino). XX a. pradžia. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

Kas buvo „Rūtos draugija“ ir kokia jos reikšmė Lietuvos kultūros istorijos raidoje?

Vilniaus lietuvių susivienijimą „Rūta“ leista įsteigti 1908 m. rugpjūčio 25 dieną. Veikė jis 1909–1918 metais.

Steigiamasis draugijos „Rūta“ susirinkimas įvyko 1909 m. sausio 11 dieną. Tada buvo sudarytas 66 draugijos narių sąrašas, išrinkta dvylikos narių taryba ir 4 kandidatai į tarybos narius. Draugijos pirmosios tarybos pirmininkas buvo agronimas Jonas Masiulis, vicepirmininkas – dr. Damaševičius, sekretorius – Mykolas Sleževičius, nariai: Jonas Basanavičius, Pranciškus Valteris, Anas Buožis, G. Sapkauskaitė, Teofilius Juodvalkis, Jurgis Šlapelis, Čepukaitis, M. Vagonis. Draugijos įstatuose nurodyta, kad „Lietuvių susivienijimas „Rūta“ turi tikslą vienyti ir kultūriškai tobulinti gyvenančius Vilniuje ir jo apylinkėse lietuvius be skirt[umo] tikybos, luomo ir lyties. „, o tikslui pasiekti turi teisę „taisyti pasikalbėjimus, lekcijas, apskritai lavinimosi kursus, dramatiškus spektaklius (vaidinimus), vakaruškas, muzikališkus, literatiškus vakarus, vaikų šventes, [...] steigti knygynus, skaityklas, labdariniškas ir suisišelpimo draugijas, biurus (kontoras) darbui suieškoti, [...] išrašinėti visokius laikraščius, gaidas ir knygas ir leisti atskiras knygelės apie Vilniaus „Rūtos“ gyvenimą.“

Oficialus „Rūtos“ draugijos atidarymas įvyko 1909 m. sausio 24 dieną. Jos metu kun. Juozas Tumas-Vaižgantas pašventino draugijai iš pirklio I. Smaževičiaus išnuomotą butą Vilniuje, Šv. Jurgio, dabar – Gedimino prospekte 22 numeriu pažymėtame name (dabar ten veikia Vilniaus Mažasis teatras, koncertavo choras, buvo sakomas šventinės kalbos).

Pirmaisiais metais „Rūtos“ draugijoje buvo 192 nariai. Už įvairių veiklų organizavimą, plėtojimą buvo paskirti atskiri draugijos nariai ir įsteigtos kelios dešimtys įvairių komisijų.

Pagrindinis draugijos organizatorius buvo M. Sleževičius. Prieš tai jis tokio pat pavadinimo draugijai buvo vadovavęs Odesoje. Vilniuje įkurtos draugijos veikloje dalyvavo daug anų metų iškilūj kultūros, mokslo, visuomenės veikėjų. „Rūtos“ klube veikė skaitykla, vykdavo repeticijos, įvairūs kultūriniai renginiai, paskaitos. Didžiausias dėmesys būdavo skiriamas draugijos rengiamiems vaidinimams ir koncertams, kuriuose pasirodydavo iškilūs anotometu visuomenės veikėjai, aktoriai, dainininkai ir kt. „Rūtos“ draugijos salės scenos uždangą sukūrė kompozitorius ir dailininkas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. Jis ją kartu su žmona Sofija (M. K. Čiurlionis ir S. Kymantaitė susituokė Plungės rajono Šateikių bažnyčioje 1909 m. sausio 1 d. (pagal naujajį kalendorių – sausio 14 d.) tapė 1909 m. birželio mėnesį (uždanga yra restauruota Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centre, saugoma Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune).

Šiandien daugelis kultūros tyrinėtojų pažymi, kad M. Sleževičiaus įkurtas Vilniaus lietuvių susivienijimas „Rūta“, jo organizuojami koncertai ir spektakliai anuo metu buvo lietuviškos kultūros sala Vilniaus krašte.

2005 m. leidinyje „Menotyra“ (t. 41, Nr. 4, p. 39), straipsnyje „Tarp Scilės ir Charibdės (Vilniaus lietuvių teatro sajūdis XIX–XX a. sandūroje“ Gražina Mareckaitė rašo, kad XX a. pradžioje sėkmės labiausiai dirbė ir labiausiai išgarsėję Vilniaus kultūriniai teatrinių junginiai buvo „Vilniaus apaštatalai“ (įsikūré 1900), „Kanklės“ (1905), „Rūtos“ bendrovė (1908–1914), „Vilniaus artistų sajunga“ (1910–1912), „Vilniaus artistų bendrovė“, „Naujoji artistų kuopa“ (1912). Jų dalyviai, kaip nurodo minėta autorė, „vaidino ne tik istorines

Mykolas Sleževičius su žmona. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo.
Nuotraukos autorius nežinomas

lietuvių autorų pjeses, kaip „Pilėnų kunigaikštis“, „Kerštas“, „Živilė“, bet ir J. Słowackio „Mindauga“ (vienas reikšmingiausių M. Sleževičiaus pastatymų, 1908 m.). [...] Svarbu būtų paieškoti ryšių tarp pirmųjų Vilniaus lietuvių teatralų ir lietuviškos mėgėjų scenos kituose miestuose – jie tiesioginiai saitais susiję su Vilniaus vaidintojų sąjūdu: ir Petrapilio „Dramos ir muzikos kuopa“, ir Odessos „Rūta“ (vadovaujama M. Sleževičiaus, nuo 1907 m. aktyviausio Vilniaus teatro režisieriaus), ir Rygos „Kanklės“, ir Tilžės „Žaislas“ su Vyduunu, – visi jie pratartino Vilniaus mėgėjų sceną, o pacioje Varšuvoje veikė 1906 m. Jaczewskio, Litwinskio ir Ekzempliarskio įkurta lietuvių draugija. Ką bekalbėti apie Krokuvą, kurioje naujausiai idėjų, menų ir moksly sėmėsi šviesiausi lietuvių, kur pats Vincas Kudirka dar 1888 m. buvo įkūręs draugiją „Ant užvedimo ir pakėlimo dailių ir teatro lietuviško“ (išryškinta aut.). Krokuvos patirtimi rémėsi moderniškos S. Kymantaitės-Čiurlionienės pažiūros į scenos meną.“

Šiandien teatro istorijos tyrinėtojų dėmesį labiausiai patraukia 1908 ir 1909 metais pastatyti du M. Sleževičiaus režisuoti spektakliai – Julijaus Slovackio „Mindaugas“ ir Vinco Nagornoskio „Živilė“. „Mindaugo“ premjera įvyko 1908 m. balandžio 27 dieną. Statydami ši istorinį patriotinį veikalą itin atsakingai ir daug dirbo G. Landsbergis, Jonas Strazdas, M. Sleževičiaus ir Antanas Žmuidzinavičius. Jie buvo net komisija, kuri studijavo „Mindaugio“ pastatymą, sudarę. Spektaklij kartu su M. Sleževičiumi režisavo ir Antanas Rucevičius. Pasak dabartinių teatro tyrinėtojų, tai buvo itin sėkmingesnis spektaklis, daugeliu prasmį nepralenktas keletas dešimtmecių. „Živilę“ M. Sleževičius pastatė bendradarbiaudamas su J. Strazdu ir Kaziu Alyta. Ji buvo suvaidinta 1909 m. sausio 4 dieną.

SVARBIAUSI MYKOLO SLEŽEVICIUS GYVENIMO FAKTAI

M. Sleževičius – Lietuvos politikas, vienas žymiausių neprieklausomos Lietuvos demokratinio judėjimo veikėjų, advokatas, kultūros ir visuomenės veikėjas, spalvinga asmenybė. Jis buvo trijų ministrijų kabinetų pirmininkas, Steigiamojo, I, II ir III seimų atstovas. Garsėjo kaip principingas ir sąziningas politikas, vykdė tole-

(Nukelta į 16 p.)

Lietuvos Respublikos Steigiamojo Seimo Valstiečių liaudininkų frakcija. Iš kairės: pirmoje eilėje: inžinierius Vytautas Račkauskas, gydytojas Kazys Grinius, Felicija Bortkevičienė, prof. Vladas Lašas, advokatas Mykolas Slepeliūnas, gydytojas Jonas Staugaitis, teisininkas Ladas Natkevičius, agronomas Jonas Kriauciūnas. Iš kairės: antroje eilėje: Kazys Kupčiūnas, [Vaclovas] Vaidotas, Antanas Tamošaitis, Liekas [Juozas Liekis], Pranas Šmotelis, Balsys Žygėlis, Kazys Ralys, Juozas Pronkus; trečioje eilėje: Petras Ruseckas, Blūdžius [Jonas Blūdžius], [Antanas] Žeromskis, Kazys Bieliūnas, Povilas Kuzminskas, [Vincas] Žindžius, [Jonas] Matulevičius. Kaunas, 1920–1922 metai. Nuotrauka saugoma Lietuvos centriniaime valstybės archyve (LCVA). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukacija iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 15 p.)

rantišką politiką tautinių mažumų atžvilgiu. Jis žinomas ir kaip kultūros mecenatas. Šelpė „Žiburėlio“ moksleivių draugiją, „Varpo“, „Žalgirio“ ir kai kurių kitų jaunimo korporacijų studentus, buvo įkūrės ir išlaikė bendrabutę. M. Slepeliūnas – vienas iš „Lietuviškos enciklopedijos“ iniciatorių. Jis redagavo „Bendriją“, „Lietuvos ūkininką“, „Lietuvos žinias“, yra bendradarbiavęs „Varpo“. Išvertė į lietuvių kalbą nemažai dramos kūrinių, garsėjo kaip geras mégėjų teatro aktorius, pats režisuodavo spektaklius.

M. Slepeliūnas gimė 1882 m. vasario 21 d. Raseinių apskrities Viduklės valsčiaus Drembliai vienkiemyje – Felikso ir Petronėlės Slepeliūčių šeimoje. Po kelerių metų šeima persikėlė gyventi į dabartinio Jurbarko rajono Eržvilko seniūnijos Daugėlių kaimą. Ten gimė Mykolo brolis, iškilus geofizikas ir meteorologas, mokslininkas Feliksas Slepeliūnas. Mykolo tėvas mirė 1890 metais. Tada naše likusiai Mykolo mamai į pagalbą atėjo jo teta ir dėdė. Mamos ir giminaičių remiamas Mykolas, kaip ir daugelis kitų anuo metu mokslo siekusių lietuvių, mokėsi Mintaujos (Latvija) gimnazijoje, kurią

1901 metais baigė, gaudamas I laipsnio diplomą.

Vaikystėje Mykolas svajojoapti inžineriumi, todėl, baigęs gimnaziją, stojo į Rygos politechnikumą, tačiau jį nebuvu priimtas – nepräėjo konkursas. Vėliau metus laiko gyveno namuose.

1902 m. įstojo į Odesos universitetą studijuoti teisę. Mokydamasis dirbdavo korepetitoriumi ir taip prasidurdavo prie pragyvenimo. Odesoje pradėjo aktyviai dalyvauti visuomeniniame ir tautiniame judėjime. Jis kartu su kitais šiaime mieste studijavusiais bendraminčiais lietuviais, pasinaudojė Savitarpio pašalpos draugijos vardu, pasirūpino, kad Odesos katalikų parapijai būtų pa skirtas lietuvis kunigas ir čia lietuvių kalba būtų laikomos šv. Mišios.

1904 m. Odesoje jis suorganizavo lietuvišką saviveiklininkų vakarą, pastatė spektaklį „Amerika pirtyje“.

1905 m. aktyviai dalyvavo Rusijos revoliucijoje, buvo savanoris ir kartu su kitais bendraminčiais padėjo palaikyti tvarką Odesos miesto gatvėse.

1905 m. pabaigoje Odesos lietuvių ji delegavo į 1905 m. gruodžio 4–5 d. vykusį Didžiųjų Vilniaus Seimą. Čia jis užmezgė ry-

šius su iškilia lietuvių tautinio judėjimo dalyve Felicija Bortkevičiene, tapo „Lietuvos ūkininko“ bendradarbiu. Tai jų paskatino dar aktyviai įsijungti į visuomeninę veiklą.

1906 m. M. Slepeliūnas iniciatyva Odesoje bus įkurta kultūros draugija „Rūta“. Ji steigė knygynus, skaityklas, organizavo kursus, mokyklų draugijas, rengė vaidinimus, koncertus, įvairius kitus kultūrinius renginius. Šią patirtį M. Slepeliūnas vėliau panaudojo gyvendamas Vilniuje.

1907 m. baigė Odesos universitetą. Po studijų sugrįžo į Vilnių ir ten vienerius metus dirbo teismo tarnautoju, vėliau tapo tuo laikotarpiu Lietuvoje garsių advokatų Jonu Vileišiu ir Tado Vrublevskio padėjėju.

1907 m. tapo Lietuvos demokratų partijos (vėliau pavadinta Socialistų liudininkų partija) nariu, buvo šios partijos Centro komiteto narys, 1909–1910 m. – sekretorius, pirmmininkas. Iš Lietuvos socialistų liudininkų partijos buvo pašalintas už reikalavimą Lietuvą atskirti nuo Rusijos.

1910–1912 m. papildomai dirbo „Lietuvos žinių“ redaktoriumi.

Gyvendamas Vilniuje aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime, čia įkūrė kultūrinę draugiją „Rūta“, pats režisuodavo spektaklius ir juose vaidindavo.

XX a. pirmajame dešimtmetyje M. Slepeliūnas buvo tuo laikotarpiu įkurtų draugijų „Bendriją“, „Sveikata“, Draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti, Lietuvos draugijos agronomijos ir teisių pagalbai teikti vienas iš steigėjų, šių draugijų komitetų, valdybų narys, sekretorius.

1907–1908 vieneriems metams persikelė gyventi į Sankt Peterburgą, tapo Rusijos Valstybės Dūmos lietuvių frakcijos sekretoriumi. Eidamas šias pareigas nemažai rašė ir spaudoje skelbė straipsnius Dūmos darbo ir kitais aktualiais ano meto Rusijos gyvenimo ir politikos klausimais.

1912 m. vykstant Rusijos Valstybės IV Dūmos rinkimams, bandė išsikelti savo kandidatūrą į Dūmą, tačiau neišsikėlė, nes tai jam padaryti sutrukė valdžia.

Nuo 1913 m. dirbo advokatu.

Vykstant Pirmajam pasauliniam karui (nuo 1915 m. pabaigos) M. Slepeliūnas buvo ypatingasis Lietuvos draugijos nukentėjusiems dėl karo šelpti Centro komiteto įgaliotinis, rūpinosi karo pabėgėlių reikalais vadinoso Rytų rajono miestuose, kontroliaavo draugijos skyrių ir jos įgaliotinių veiklą.

1917 m. buvo Rusijos lietuvių seimo Petrograde delegatas. 1918 m. kartu su Felici-

ja Bortkevičiene, B. Matulioniu ir kitais įkūrė Socialistų liaudininkų demokratų partiją ir jai 1918–1922 m. vadovavo.

1917–1918 m. buvo Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje pirmininko pavaduotojas, vėliau – pirmininkas.

1917 m. lapkričio mėnesj, kai Voroneže buvo įkurta Vyriausioji lietuvių taryba Rusijoje, M. Sleževičius tapo jos prezidiumo nariu. Tokios pat pareigos taryboje tada buvo patiketos ir jo bendražygiam K. Griniui bei M. Yčui. 1917–1918 m. M. Sleževičius buvo Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje pirmininko pavaduotojas bei pirmininkas. Ši lietuvių taryba Rusijoje savo veiklą išnustarė 1918 m., kai buvo priimtas nutarimas dėl Lietuvos valstybės atkūrimo. Taryba skleidė neprieklausomos Lietuvos idėjas, rūpinosi lietuvių inteligentų ir kitų pabégėlių grąžinimu į Lietuvą, išduodavo jiems lietuviškus dokumentus. Už šią veiklą M. Sleževičius 1918 m. kartu su kitais tarybos nariais buvo suimtas ir mėnesį kalintas Voroňežo kalėjime. Išleistas į laisvę, nors ir buvo valdžios persekojamas, sugebėjo pasiekti Maskvą, 1918 m. gruodžio 19-osios naktį pasiekė Vilnių.

Tuo laikotarpiu Lietuvoje politinė padėtis buvo itin įtempta. Apsilankė „Lietuvos ūkininko“ redakcijoje, jis sužinojo, kad Vyriausybės Taryba palieka Vilnių. Lietuvoje tebesėmininkavo vokiciai, pretenzijas į Lietuvos žemes jau buvo pareiškę lenkai, iš Rytių Lietuvai grėsė bolševikų invazija. Atvykęs į Valstybės tarybą, M. Sleževičius bandė ištikinti Antaną Smetoną, kad šis nepaliktu Lietuvos, tačiau A. Smetona jo nepaklausė ir gruodžio 21 d. kartu su Augustinu Valdemaru ir Martynu Yču pasitraukė iš Lietuvos. Negaišdamas laiko, M. Sleževičius suorganizavo bendražygių pasitarimą. Jame buvo priimtas sprendimas nedelsiant suorganizuoti kariuomenę ir pasipriešinti užpuoliams. Jis pats parengė ir kartu su krašto apsaugos ministru Mykolu Velykiu pasirašė Kreipimąsi į Lietuvos vyrys ginti savo krašto laisvę. Išplatinus Kreipimąsi, į Vilnių iš visų Lietuvos kampelių pradėjo rinktis savanoriai. Tomis dienomis Lietuvos valdžia, norėdama, kad nekiltų suirutė, įvedė diktatūrą. Diktatoriumi norėta paskirti M. Sleževičių, tačiau jis šių pareigų atsisakė. Tada diktatoriumi buvo paskirtas Stasys Šilingas, tačiau jis šias pareigas ėjo tik vieną dieną. Tada M. Sleževičius sutiko sudaryti koalicinę vyriausybę su salygą, kad Valstybės Tarybos veikla bus suspenduota. Šiuos

Ketvirtasis Lietuvos Respublikos ministrų kabinetas. Kaunas, 1919 metai. Sédi (iš kairės): Justinas Zubrickas, Juozas Paknys, ministras pirmininkas Mykolas Sleževičius, Antanas Merkys, Steponas Kairys, Jonas Vileišis. Stovi: Aleksandras Stulginskis, Jokūbas Šernas, Voldemaras Vytautas Čarneckis, Tadas Petkevičius. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

jvykus M. Sleževičius yra taip apašeš:

„Gruodžio 23 d. grupė kariškių apsilankė pas p. Šilingą ir pareikalavo, kad jisai pasitraukytų iš diktatoriaus vietos ir tas pareigas pavestų M. Sleževičiui, tai yra man. Apie pietus p. Šilingas atsistatydino ir aš gavau iš Valstybės tarybos raštą, su p. Šilingo, kaip Valstybės tarybos vicepirmininko, parašu, kad esu skiriamas diktatoriumi. Visi jaunieji karininkai man labai pritarė ir žadėjo visokeriopai paremti.

Turėdamas diktatoriaus paskyrimą, nusivykau į Ministerijų kabineto posėdį. [...] pasitarės su pirmo Ministerijų kabineto likūčiais, kuriems pirmininkavo Petras Leonas, o dalyvavo Stašinskas, Alekna, M. Biržiška ir kt., buvome visi tos nuomonės, kad diktatūra tokiose sąlygose ne tik kad nieko nepadės, bet gali dar smarkiai pakentti. [...]

Tame pat posėdyje, aš pranešiau Ministerijų kabinetui, kad atsisakau nuo diktatoriaus pareigų, bet neatsisakau sudaryti koalicinės Vyriausybės, kurioje būtų visų politinių srovių ir tautinių mažumų atstovai, tik stačiau salygą, kad Valstybės Taryba būtų suspenduota. [...] Tarybos prezidiumas sutiko su mano pasiūlymu ir tučtuojau man pavedė sudaryt koalicinį Kabinetą, kuriam sutiko pavesti visų įstatymų leidimą, vykdymą ir viso krašto valdymo darbą, suspenzuodama savo veikimą.“ („Lietuvos žinios“, 1939 m., nr. 38).

1918 m. gruodžio 26 d. Valstybės Tarybos prezidiumas priėmė A. Voldemaro Ministrų kabinetu atsistatydinių ir patvirtino M. Sleževičiaus sudarytą Ministrų kabinetą.

1918 m. gruodžio 29 d. pasirašė dokumentą „Į Lietuvos piliecius“, kviečiantį savanorius ginti Lietuvos neprieklausomybę.

1919 m. sausio 1 d. Vilnių okupavo lenkai. Vyriausybė skubos tvarka 1919 m. sausio 2 d. paskutiniuoju traukiniu pasitraukė į Kauną. Valstybės iždas buvo perkeltas į Alytų. Taip M. Sleževičius iškūrė Kaune, kuriamo jam teko sulaukti ir savo gyvenimo saužėlydžio.

1919 m. M. Sleževičius tapo Valstiečių liaudininkų partijos pirmininku.

1919 m. pradžioje Kaune politinė situacija buvo sudėtinga: siautėjo bolševikai, vokiečių kariuomenė buvo pakrikusi.

1919 m. sausio 8 d. M. Sleževičiaus vyriausybė gavo pranešimą iš Berlyno, kad Vokietijos valdžia Kauno nepalieka ir yra duotas įsakymas kariuomenei suvienyti jėgas su Lietuvos kariuomene ir nustumti bolševikus nuo Kaišiadorių–Mažeikių geležinkelio į rytus. Tai buvo didelė pagalba Lietuvos valstybei ir sudarė galimybę lietuviams suorganizuoti savo kariuomenę.

M. Sleževičiaus sudaryta ir vadovaujama II Vyriausybė dirbo iki 1919 m. kovo

(Nukelta į 18 p.)

(Atkelta iš 17 p.)

12 d., kai atsistatydino dėl nesutarimų su Valstybės tarybos prezidiumo pirmininku S. Šilingu.

Praėjus vos dviejų savaitėms, M. Sleževičius vėl buvo pakviestas sudaryti Vyriausybę. Tada jis iškėlė tokias sąlygas: imsis šio darbo tik tuo atveju, jei Valstybės Taryba pakeis Lietuvos Laikinąjį Konstituciją, vie-toje Valstybės Tarybos prezidiu-mo, einančio Lietuvos prezidento pareigas, bus išrinktas valstybės prezidentas, kurio pareigas, anot M. Sleževičiaus, tuo metu galėjo eiti Valstybės Tarybos pirmininkas A. Smetona.

1919 m. balandžio 4 d. Valstybės Tarybai prezidentu išrinkus A. Smetoną, M. Sleževičiu buvo patikėta vadovauti naujam (IV) Ministru kabinetui ir Užsienio reikalų ministerijai. IV Vyriausybė dirbo nuo 1919 m. balandžio iki spalio mėnesio. Šis laikotarpis Lietuvai buvo sunkus, šalies politikai buvo kritikuojami už privačios iniciatyvos varžy-mą bei politinį liberalizmą, tačiau tie, kas buvo valdžioje, dirbo itin atsakingai.

M. Sleževičiaus vadovaujama Vyriausybė daug nuveikė stiprindama svarbiausių Lietuvos valstybės pagrindus – organizuo-dama kariuomenę, formuodama valstybės aparatą, savivaldybes, teismus, finansų sis-temą. Tuo laikotarpiu daug ir atsakingai dirbt-a rengiant žemės reformos projektą, laiki-naji įstatymą dėl Lietuvos pilietybės, ypa-tinguosių valstybės apsaugos, karo tei-smų įstatus. Didelių Vyriausybės pastangų prireikė, kad iš Lietuvos pasitrauktu bolše-vikų kariuomenė.

1919 m. birželio mėn. M. Šleževičiaus vadovaujama Vyriausybė sudarė komisi-ją Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymo projektui parengti. Steigiamasis Seimas darbą pradėjo 1920 m. gegužės 15 dieną. Nuo to laiko iki 1922 m. lapkričio 13 d. M. Sleževičius buvo Steigiamojo Seimo at-stovas (išrinktas II (Kauno) apygardoje), priklausė Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos frakcijai (ji įėjo į LSLDP ir Lietuvos valstiečių sajungos bloką).

1920 m. spalio 22–1921 m. sausio 15 d. M. Šleževičius buvo Mažojo Seimo, 1922 m. lapkričio 13–1923 m. kovo 13 d. – Pirmojo Seimo, 1923 m. birželio 5–1926 m. birželio 2 d. – Antrojo Seimo na-

rys. Jis vadovavo Socialistų liaudininkų par-tijos ir Lietuvos valstiečių sajungos (vėliau – Valstiečių liaudininkų sajunga) frakcijai, bu-vo Konstitucijos rengimo komisijos narys, Seimo sudarytos delegacijos, kuri, lank-ydamasi Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Italijoje, siekė, kad šios valstybės pripažintų Lietuvos nepriklausomą valstybę *de ju-re*, narys, o 1926 m. birželio 2–1927 m. ba-landžio 12 d. – Trečiojo Seimo atstovas.

1920 m. Lenkijai užpuolus Lietuvą, M. Sleževičius tapo naujai įsteigto Vyriausiojo Lietuvos gynimo komiteto, kuris rūpi-nosi kariuomenės kūrimu ir jos šalpa, pir-mininku.

1922–1924 m. M. Sleževičius buvo Šau-lių sajungos ir jos centro valdybos narys.

1926 m. III Seimas Lietuvos prezidentu išrinko K. Grinių. Prezidentas M. Sleževičiui pavedė sudaryti XIII Vyriausybę. Suforma-vus ir patvirtinus Vyriausybę, M. Sleževičius tapo Ministru pirmininku ir užsienio rei-kalų bei teisingumo ministru.

1922–1936 m. (išskyrus 1926 m. ant-rają pusę) M. Sleževičius buvo Valstiečių liaudininkų sajungos centro komiteto pir-mininkas.

1922 m. vasario 15 d. buvo priimtas Že-mės reformos įstatymas. Rengiant jį M. Sleževičius pasisakė už tai, kad savanoriams ir jų šeimoms nariams būtų nemokamai duodama žemės.

1922 m. rugpjūčio 1 d. buvo priimta Konstitucija, kurios rengimo komisijos na-riu buvo M. Sleževičius.

1925 m. tapo ir iki mirties buvo Lietuvos advokatų tarybos nariu, 1938–1939 m. šai-tarybai vadovavo.

1926 m. rugsėjo 28 d. M. Sleževičius, vadovaudamas XIII Ministru kabinetui, pa-siraše Lietuvos-SSRS nepuolimo sutartį. Tai buvo vienas svarbiausių šio Ministru kab-i neto pasiekimų, labai sustiprinęs Lietuvos pozicijos prieš Lenkiją.

1926 m., po gruodžio 17 d. valstybės per-versmo, M. Šleževičiaus politinė veikla bu-vo suvaržyta. Jis atsistatydino iš Vyriausybės vadovo pareigų, vėliau dirbo Kauno miesto savivaldybės, Tarptautinio banko, Kredito banko Kaune juriskonsultu, buvo už-sienio prekybos firmų atstovas Lietuvoje.

1939 m. politiniai įvykiai Lietuvoje (Klai-pėdos netekimas, sovietinės valdžios grės-mė) stipriai paveikė M. Šleževičiaus svei-

Mykolas Sleževičius. Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

katą. Jis apsirgo ir netrukus (1939 m. lap-kričio 11 d.) Kaune mirė. Palaidotas Kauno Petrašiūnų kapinėse. Atsisveikindamas su ilgamečiu savo bendražygiu tuometinis Lie-tuvos Respublikos prezidentas Kazys Grinius bene taikliausiai apibūdino M. Sleževičių: „Visą gyvenimą Tu atsidėjės dirbai, eida-mas tuo nustatyti [demokratijos] keliu. Ge-rai ginkluotas mokslu, gyvenimo patyri-mais, apdovanotas šviesiu protu, gražia iš-kalba, nepaprastu darbštumu, išverme, to-lerantiškumu, Tu pavydėtinai mokėjai va-ryti savo gyvenimo linijas. Nors ir nerašy-tas, bet iš viso Tavo gyvenimo spindė-te spindjs testamentas, kad Lietuva pasida-rytų tobula demokratinė respublika su ga-limai teisingu turty paskirstymu, tvirtu ūkiu, turės būti įvykdytas.“

ATMINIMO JAMŽINIMAS

2007 m., minint M. Šleževičiaus 125-iasias gimimo metines, Paupyje (Raseinių r.) atidengtas skulptoriaus Zigmo Povilačio su-kurtas medinis stogastulpis, skirtas M. Šleževičiaus atminimui.

Tarp žymiausių meno kūrinių, skirtų M. Šleževičiui, yra ir Lietuvos dailės mu-ziejuje saugomas 1940 m. V. K. Jonyno su-kurtas M. Šleževičiaus portretas.

Kauno miesto valdybos 2001 m. spalio 9 d. sprendimu viena Vytenės gatvė pavadin-ta M. Šleževičiaus vardu.

Kauno miesto mero 2003 m. sausio 27 d. potvarkiu Nr. M-56 Kauno miesto centre, ant K. Donelaičio gatvės namo Nr. 13, 2003 m. rugsėjo 19 d. atidengta memorialinė lenta su M. Šleževičiaus bareljefu (skulptorius Leonas Strioga, architektas Alfredas Jakučūnas), kurios užrašas skelbia, kad „Šiame name 1931–1939 m. gyveno Lietuvos Respublikos Ministras pirmininkas, užsienio reikalų ir teisingumo ministras, Steigiamojo, I, II, III seimų narys, advokatas Mykolas Šleževičius“.

Maironio lietuvių literatūros muziejaus Vaikų literatūros skyriuje 2006 m. sausio 25 d. atidaryta M. Šleževičiaus atminimui skirta memorialinė ekspozicija.

Literatūra:

1. Būtėnas J., Mackevičius M., *Mykolas Šleževičius. Advokatas ir politikas*, Vilnius, 1995.
2. Gustatyte V., „Pavadinimai naujoms gatvėms Vytenėnuose“, *Kauno diena*, 2001 m. spalio 10 d., p. 5.
3. *Lietuvos Respublikos Ministrai Pirminkai 1918–1940*, sudarė R. Čepas, Vilnius, 1997.
4. „Mykolo Šleževičiaus demokratijos pamokos Lietuvali“, *Kauno diena*, 2007 m. sausio 5 d., p. 14.
5. „Mūzos dvelksmas“, parengė Rasa Baškienė, *Apžvalga*, internetinė prieiga <http://apzvalga.eu/lietuvinos-teatro-istorijafaktus-galima-ismesti-is-knygos-bet-ne-is-istorijos.html>.
6. Šleževičius Mykolas, *Trumpos Steigiamojo Seimo narių biografijos su atvaizdais*, Klaipėda, 1924, p. 52.
7. „Šleževičius Mykolas“, *Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1962, t. 27, p. 139–141.
8. Stakeliūnaitė D., „Šleževičius Mykolas“, *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas*, sud. A. Ragauskas, M. Tamošaitis, Vilnius, 2006, p. 336–341.
9. Stakeliūnaitė D., „Šleževičius Mykolas“, *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*, sud. Aivas Ragauskas, Mindaugas Tamošaitis, Vilnius, 2007, p. 467–474.
10. „Šleževičius Mykolas, Trumpos Steigiamojo Seimo narių biografijos su atvaizdais, Klaipėda, 1924, p. 52.
11. Toliusis Z., *Mykolas Šleževičius: biografijos bruožai*, Kaunas, 1940.
12. *Mykolas Šleževičius: atsiminimai*, Chicago, 1954.

LIETUVOS TEATRO ISTORIJOS FRAGMENTAI: DATOS IR FAKTAI

PARENGĖ ALBINAS MINGĖLA

Lietuvių teatro tradicijos pradėjo formuotis gilioje senovėje. Profesionaliojo meno pradžia siekia XVI–XVII amžių.

XV a. 4 dešimtmetyje Lietuvos sostinei Vilniui buvo sukurta opera „Il ratto di Hele-na“ („Elenos pagrobimas“). Jai muziką sukurė Markas Skakis (Marco Scacchi), o libretą parašė Virdžilius Pučitellis (Virgilio Puccitelli). 1636-ųjų metų rugsėjo 4 d. Vilniuje, Žemutinės pilies Lietuvos didžiųjų kungių kaščių rūmų teatre, Ispanijos pasiuntinio garbei ši pjesė buvo pastatyta. Opera buvo naujas baroko laikotarpio meno žanras ir vilniečiai su juo tais metais susipažino vieni iš pirmųjų Europoje. Tuo laikotarpiu Lietuvoje rodytuose spektakliuose nebuvo valdinama lietuvių kalba.

1644 m. Lietuvos ir Lenkijos valdovų šeimai viešint Vilniuje, toliau vykstant Valdovų rūmų dekoravimo darbams ir pasibaigus karnavalui, buvo pastata opera „Andromeda“ pagal Ovidijaus „Metamorfozes“.

1648 m. Valdovų rūmuose buvo pastata opera „Apviltoji Kirkė“, skirta iškilmingam Vladislavo Vazos antrosios žmonos Marijos Liudvikos Gonzagos (Gonzaga de Nevers), Prancūzijos karaliaus Liudviko XIII dukros, atvykimui.

Ty pačių metų balandžio mėnesį Vilniuje parodyti du operos „Apviltoji Kirkė“ spektakliai buvo paskutinieji Vladislavo Vazos teatro spektakliai, nes ty pačių metų gegužės 20 d. V. Vaza Merkinėje mirė (urna su jo širdimi yra Vilniaus arkikatedros bazilikos mauzoliejuje). Iš V. Vazos valdymo laikotarpiu Vilniui sukurtų nežinomų autorinių operų yra išlikę Virgilio Puccitelli rašyti libretai. Tuo laikotarpiu Vilniaus valdovų rūmų teatras turėjo ir šokėjų grupę.

XVII a., karo su Maskva laikotarpiu, ir XIX a. pradžioje Valdovų rūmai buvo sugriauti, sunykę ir čia ilgą laiką puoselėta teatro tradicija. Ją pradėta gaivinti XX a. pabaigoje, émus tyrinėti išlikusius rūmų požemius ir čia įrengus laikiną sceną. Tuo laikotarpiu

ten buvo atlikta Henry Purcello „Didoné ir Enéjas“.

Lietuvoje iki karo su Maskva buvusios teatro tradicijos atgimė XVIII antroje pusėje didikų, aukštų valstybės pareigūnų Oginskų, Radivilų, Sapiegų rūmuose, Lietuvos periferijoje buvusiose jų vasaros rezidencijose veikusiųose teatruse. Nemažai spektaklių parodytų Vilniuje. Čia 1790 m. buvo 32 Lietuvos didikų rezidencijos.

XVII–XVIII a. Vilniaus universitete, Kražių, Žodiškių, Pašiaušės kolegijoje, mokyklose veikė mokykliniai teatrai, buvo mokoma retorikos meno. Čia vykdavo spektakliai, kiti visuomenei skirti renginiai, kuriuose buvo sakomos kalbos, rodomi vaidinių fragmentai.

1785 m. Vilniuje ir Klaipėdoje pradėjo veikti viešieji miestų teatrai.

Klaipėdoje XIX a. su pertraukomis veikė vokiečių teatras, turėjęs operos trupę.

XIX pirmoje pusėje Vilniuje viešajį teatrą įkūrė iškilus lenkų teatralas Wojciechas Bogusławskis. Jis kartu su savo trupe Vilniuje gyveno ir dirbo penkis sezonus.

Vėlesniais metais (iki 1864-ųjų) Vilniaus viešajame teatre vaidindavo žvairūs lenkų aktoriai, 1835–1844 m. – ir vokiečiai, po 1863–1864 m. sukiliimo – rusai. XIX–XX a. pradžioje Vilniuje lankydavosi ir italių operos trupės. Jų spektakliuose miestiečiai turėjo galimybę susipažinti su daugeliu žymiausių Europos kompozitorų sukurtų operų, tarp jų ir W. A. Mozarto bei G. Puccinio kūrinių.

XIX a. pr. Vilniaus scenoje buvo parodytos apie Lenkijos ir Lietuvos didybės laikus pasakojančios istorinės pjesės – opera „Jadvyga, Lenkijos karalienė“ ir Alojzo Felinsko eiliuota tragedija „Barbora Radvilaitė“.

1844 m. Kauno raudonų plynų gotikiniamė pastate – Perkūno namuose – pradėjo veikti teatras.

(Nukelta i 56 p.)

KRAŽIU kolegijos ir gimnazijos mokyklinis teatras

PARENGĖ DANUTĖ MUKIENĖ
Nuotraukos Danutės MUKIENĖS

Kražiu Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčioje prisiemenamos mokyklinio teatro tradicijos

Kražiai – dabartinė Kelmės rajono gyvenvietė, to paties pavadinimo seniūnijos ir seniūnaitijos centras. Jis – prie kelio Kelmė–Varniai. Važiuojant iš rajono centro į vakarus Kelmė – už 16 kilometrų. Tai gyvenvietė, kuri šiandien nedaug kuo išsiskiria iš panašių Žemaitijos miestelių, nepaisant to, kad ji – urbanistikos paminklas. Tuo tarpu XVI–XVIII amžiuje tai buvo svarbiausias Žemaitijoje mokslo, švietimo ir kultūros centras. Čia buvo stiprios mokyklinio teatro, kuris išugdė nemažai iškilių dramaturgų ir kultūros veikėjų, tradicijos. Pažintį su Kražiais ir ten veikusiu mokykliniu teatru pradėkime nuo šios vietovės svarbiausių istorijos faktų.

Kražiu Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčios šventoriaus vartai iš bažnyčios pusės

Kražiai

Archeologiniai radiniai liudija, kad Kražiuose ir jų apylinkėse žmonės gyveno jau III–IV a. po Kristaus.

1253 m. Kražių žemė (*Crase*) pirmą kartą paminėta rašytiniuose šaltiniuose (Mindaugo raštas).

1253–1257 m. Kražių žemė buvo viena iš svarbiausių Žemaitijos gynybinės sistemos dalių.

1385 m. pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėta Kražių gyvenvietė.

1390 m. gegužės 26 d. Karaliaučiuje pasirašytoje Žemaičių bajorų ir Ordino sutartyje paminėti 6 Kražių bajorai: Einoras, Eivildas, Eionoro brolis Vidė, Geitežis, Eikutis, Ramovytas.

1394–1935 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėta Kražių pilis. Apie 1410 m. rašytiniuose šaltiniuose paminėtas Kražių valsčius.

Nuo XV a. pradžios iki 1556 m. Kražius valdė didikai Kęsgailos.

1412–1451 m. Kražiuose gyveno Vytauto Didžiojo vietininkas Jonas Stanislovas Kęsgaila.

1414 m. Kražiai tapo apskrities centru. Kražių dvaras tada priklausė Lietuvos didžiajam kunigaikščiui.

1416–1417 m. Vytauto Didžiojo pavedimu Kražiuose pastatyta pirmoji katalikų bažnyčia, kuri sudegė po 60 metų. 1495 m. pastatyta nauja Kražių bažnyčia (sudegė 1638 m.). 1757–1763 m. pastatyta bažnyčia, dėl kurios 1893 m. lapkričio 22 d. įvyko Kražių skerdynės. Šią bažnyčią pastatė klebonas M. Barkauskas. Kita bažnyčia užbaigta įrengti 1841 m., o 1911 m. atnaujinta.

1480 m. Kražiai rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą pavadinti miesteliu.

XVI a. pradžioje Kražiuose įsteigta pradžios mokykla.

1529–1567 m. Kražiai paminėti neprivilegiuotų Lietuvos miestų sąrašuose.

1533–1547 m. turtingos Kražių parapijos klebonu dirbo vėliau Vilniaus vyskupu tapęs Valerijonas Protasevičius, į Lietuvą pakvietęs jėzuitus, kurie čia turėjo užsiimti švietimu ir krikščionių Bažnyčiai padėti kovoti su reformacija.

Žygimantas Augustas Kražius buvo pardavęs anglams Kotrynaus Sofolsk ir Ričardui Berthui. Po 1559 m. Kražius valdė didikai Radvilos.

1565 m. Mikalojus Radvila Juodasis Kražiuose pastatė mūrinę piligrūmų, kuriuos juosė vandens pipildytas platus griovys.

XVI–XVIII a. Kražiai buvo vienas iš didžiausių Žemaitijos ir visos Lietuvos kultūros, švietimo centrų.

1566 m. Kražiai tapo pavieto centru, čia iki XVI a. pabaigos Kražiuose rinkdavosi ir posėdžiaudavo Žemaičių bajorų seimeliai.

1570 m. Kražiuose pradėjo veikti kunigų seminarija, kuri 1740 m. iškelta į Varnius.

XVI a. pabaigoje Kražiuose įsikūrė jėzuitai. Iš pradžių juos čia globojo didikai Radvilos ir Jonas Karolis Chodkevičius.

XVII a. pradžioje Kražiai tapo svarbiu kontrreformacijos židiniu.

1607 m. Kražiuose įsteigtas jézuitų vienuolynas.

1608 m. naujai veikti pradėjusios Lietuvos jézuitų provincijos viršininkas Povilas Bokšta iš Virbalio misijos į Kražius atsiuntė du pirmuosius jézuitus – Motiejų Galminą ir Merkelių Daugėlą.

Prieš mirtį Žemaičių vyskupas Merkelius Giedraitis (mirė 1609 m.) Kražių vienuolyno statybai užraše 2 000 vengriškų raudonųjų ir šiek tiek žemės Kražiuose.

Kražių kolegija

Kražių kolegija – 1616–1844 m. veikęs svarbiausias religinio gyve-nimo centras Žemaitijoje, vienas iš nedaugelio pasaulytinio švietimo centrų Lietuvoje. Auklėtiniai skaiciumi Kražių kolegiją anuo metu lenkė tik Vilniaus jézuitų kolegija. Kražių kolegijoje 1614–1844 m. veikusi biblioteka buvo turtingiausia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje – joje buvo beveik 6 000 knygų. Kolegija turėjo savo archyvą, geologijos muziejų, numizmatikos rinkinį, fizikos kabinetą.

Kražių kolegija buvo įsteigta 1613 metais. Tai pirmoji Žemaitijoje veikusi aukštesniojo humanitarinio tipo mokykla. Tolesnė miestelio istorija yra tiesiogiai susijusi su šios kolegijos istorija.

Šios kolegijos įkūrimo idėją iškėlė Euro-

Kražių Švč. Mergelės Marijos Nekalto Prasidėjimo bažnyčia, pastatytą 1763 metais

pos universitetuose humanistinj išsilavinimą gavęs Žemaičių vyskupas Merkelius Giedraitis (apie 1536–1609 m.). Tąpač vyskupu (1576 m.), jis pasirūpino, kad Žemaitijoje prasidėtų jézuitų misijos, kuriomis siekta įtvirtinti katalikybę. Buvo tikimasi, kad jézuitai padės pagrindus raštaijai. M. Giedraitis 1609 m. įsteigė „Žemaitijos misiją“ (*Missio Samogitica*). Jo déka į Žemaitiją atvyko ir pastoracinj darbų čia dirbo Jurgis Bludeckis, Motiejus Galminas, Laurynas Mackevičius, Mikalojus Sedkovskis. Po M. Giedraičio mirties „Žemaitijos misija“ buvo perkelta į Kražius ir pradėta vadinti „Kražių misija“.

Vyskupas M. Giedraitis kol buvo gyvas

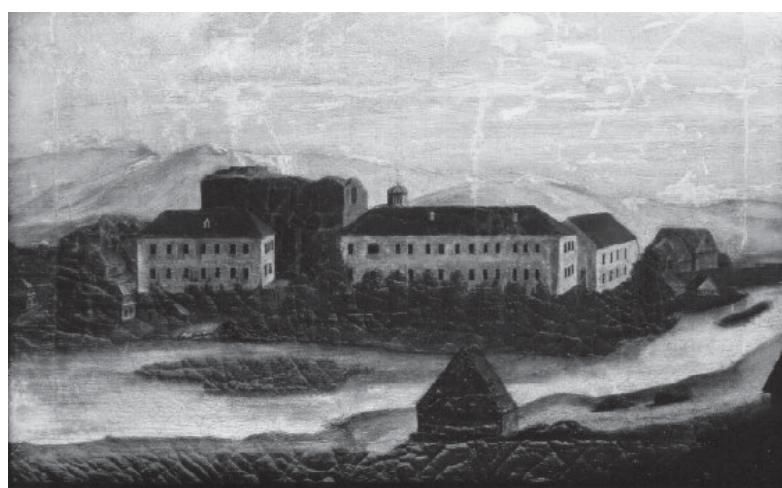
veikiančios kolegijos nepamatė. Jis tik spėjo Kražiuose jézuitams, kuriems buvo paves- ta įsteigtį kolegiją, nupirkti žemės ir pastatyti namus.

Prof. Eugenija Ulčinaitė straipsnyje „Vilniaus universitetas ir Kražių jézuitų kolegi-ja: istorija ir dabartis“ rašo: „1610 metais Kražiuose buvo įkurta misija, tačiau, siekiant sustiprinti Žemaitijoje sielovados darbą, imta svarstyti galimybę įkurti čia jézuitų kolegiją. 1614-aisiais Lietuvos jézuitų pro-vincijos kongregacija Vilniuje svarstė, kuri vieta Žemaitijoje tinkamiausia kolegijai įkurti. Buvo renkamas tarp Varnių, Kražių ir Raseinių. Galutinis sprendimas paliktas fundatoriui. Žemaičių seniūnas Jonas Karolis Chodkevičius pasirinko Kražius ir 1614 m. čia pradėjo statyti kolegiją, kuri oficialiai atidaryta 1616-ųjų rugėsėjo 18 dieną ir fundatoriaus garbei buvo vadinama *Collegium Chodkiewicianum*.“

Kražių kolegijos reikalais iš pradžių rūpinosi Lietuvos jézuitų provincija.

Vietą Kražių kolegijai buvo parinkta sklype, kurį jézuitams padovanojo Vilniaus vaivada Mikalojus Kristupas Radvila Na-šlaitėlis (jo déka Kražantės upės vingyje jézuitams atiteko 1565 m. pastatyta mūrinė rezidencinė pilis-rūmai ir žemės sklypas prie jos, Kražantės upės vingyje).

1614 m. Kražių kolegijai 7 ükius užraše ir rūmus pastatė Žemaičių seniūnas ir ir Lietuvos didysis etmonas Jonas Karolis Chodkevičius bei jo žmona Slucko

Kražių kolegija. Dailininkas nežinomas. Iliustracija iŠ RKIC archyvo

(Nukelta į 22 p.)

(Atkelta iš 21 p.)

kunigaikštystė Sofija Maleckaitė.

Kražių kolegijos fundatoriais buvo karalius Jonas Sobieskis, didikai Chodkevičiai, Radvilos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iždininkas Jeronimas Valavičius, daugelis Žemaičių vyskupų, Žemaičių teisėjas Petras Šiukshtas, daug kitų ano meto turtinėsių ir iškilusiai Lietuvos žmonių. Kražių kolegija, dosnai jų remiama, per visą savo gyvavimo laikotarpį neturėjo didesnių materialinių rūpesčių ir skolų. Nuo pat kolegijos veiklos pradžios 26 neturtingiemis mokiniams būdavo suteikiamas visokerio pas išlaikymas.

1616 m. laikinuose mediniuose namuose buvo atidaryta pirmoji kolegijoje klasė – gramatikos. Pirmasis naujai atidarytos kolegijos mokytojas buvo iš Braunsbergo kolegijos atvykęs Jonas Kochas. Tais metais į Kražių gimnazijos pirmąją klasę buvo priimta apie 50 mokiniai. Vėliau Kražių kolegijoje kasmet mokydavosi apie 250–300 mokiniai.

1618 m. buvo pašventintas pradėtos statyti kolegijos mūrinio pastato kertinis akmuo. Iškilmėse dalyvavo Lietuvos didysis iždininkas Jeronimas Valavičius.

1693 m. prie Kražių kolegijos pastatyta bursa – studentų bendrabutis.

Kražių gimnazija iš kitų anو metų mokyklų išsiškyrė aukštu mokslo lygiu, mokymo priemonių gausa, gerai parengtais mokytojais. XVII–XVIII a. čia dirbo 30–50 jėzuitų, gausus būrys daktaro laipsnių išgijusių Vilniaus universiteto auklėtiniių. Daugelis

šios kolegijos dėstytojų paliko ryškų pėdsaką Lietuvos kultūros, švietimo, mokslo ir meno srityse

E. Ulčinaitė straipsnyje „Jézuitai ir provincijos kultūra“ rašo, kad Kražių jėzuitų kolegija atliko svarbų vaidmenį stiprinant Žemaitijoje sielovados darbą, padedant išgyti išsilavinimą vietos jaunimui, itvirtinant krikščioniškasias ir bendrasių žmogiškasias vertėbes, puoselėjant vietinių kalbų vartojimą viešajame gyvenime. Beveik visi Kražių kolegijos rektoriai buvo lietuvių arba žemaičiai.“

Knygoje „Lietuvos vienuolynai“ rašoma, kad „Mokymas kolegijoje remtas ta pačia jėzuitų *Ratio studiorum*, taikyta kituose kraštose ir Vilniaus universitete. Mokymas, drausmė, mokinų priežiūra ir moralinis bei religinis moksleivių auklėjimas sudarė nedalomą vienovę. Ypatinga auklėjimo prie-monė, plačiai taikyta Kražiuose, buvo Marijos sodalicija, kurios nariais galėjoapti pažangiausi, pamaldžiausi ir ligonių globaliai atsidėję moksleivai.“

E. Ulčinaitė straipsnyje „Vilniaus universitetas ir Kražių jėzuitų kolegija“: istorija ir dabartis“ rašo, kad „Kražių kolegija pagal mokymo lygį buvo viena stipriausiai Lietuvos jėzuitų provincijoje, prilygusi Braunsbergui (dabar Branievą), Varšuvos, Polocko, Nesvyžiaus kolegijoms. [...] Ypatingas Kražių kolegijos vaidmuo ugdomant vietinę intelligenčią, mokytus žmones, kurie, baigę mokslius Lietuvoje, neretai dar turėdavo galimybę studijuoti Austrijoje, Čekijoje, Vokietijoje, o baigę mokslius ir grįžę į Lietuvą, dirbo

dvasininkais, pamokslininkais, raštininkais, raše panegirikas, dramas, kalbas, vienaip ar kitaip dalyvavo LDK politiniame ir visuomeniniame gyvenime.“

Kolegijoje nuo pat jos atidarymo buvo mokoma lotynų kalba. Čia buvo pradinė, gramatikos (buvo dalijama į infimą, sintaksę ir gramatiką), poetikos, retorikos ir humanitarinės klasės (pastarosios abi sudarė „*facultates superiores*“). Čia mokėsi jaunimas iš įvairių Žemaitijos vietovių.

Prie kolegijos veikė Aukštoji filosofijos ir teologijos mokykla, rengusi jėzuitų dvasininkus. Čia Žemaičių krašto dvasininkai keldavo ir savo kvalifikaciją. Filosofijos skyriuje studijavo 16 studentų, Teologijos – penki. Rašytiniuose šaltiniuose yra išlikę žinių, kad 1677 m. iškilmingame posėdyje penki Aukštostos filosofijos ir teologijos mokyklos studentai apgynė filosofijos tezes daktaro laipsniui gauti.

Prie Kražių kolegijos įkūrimo tiesiogiai prisidėjo Medininkų kapitulos prelatas, Kražių klebonas kanauninkas Mikalojus Daukša (apie 1527–1613). Jis nemažai yra nuveikęs ir redaguojant Lietuvos Statuto II leidimą, dėdamas pagrindus lietuviškai raštui. M. Daukša 1580 m. gavo turtinę Kražių parapiją, o vėliau, po 1609 m., administravo Žemaičių vyskupiją, rūpinosi būsimujų Kražių kolegijos globėjų jėzuitų iškurdinimu Kražiuose ir pačios Kražių kolegijos įsteigimu. M. Daukša iš lenkų kalbos išvertė ir 1595 m. išleido Katekizmą, 1599 m. – Vujeko „*Postille*“ (pirmuosius žinomus lietuviškus leidinius Lietuvos teritorijoje).

Kražiai (Kelmės rajonas)

Kražių kolegijoje yra dirbę 49 rektoriai. Pirmasis rektorius buvo Jonas Jamiel-kovskis (1575–1650). Rektoriumi jis dirbo 1616–1619 m. ir 1644–1647 metais. 1631–1632 m. kolegijai vadovavo Kristupas Timinskis, 1634–1638 m. – žemaitis, Konstantino Sirvydo ben-dramokslis Jonas Jaknavičius, 1638–1641 m. – Adomas Sabaliauskas, 1642–1643 ir 1653–1654 – Jokūbas Pazurkevičius, 1648–1650 m. Valentinas Kosinskis, 1658–1661 m. – teologinių knygų autorius Danielius Butvilas, 1661–1665 m. – Žygimantas Liauksmišas, garsėjęs kaip graikų kalbos, retorikos, muzikos žinovas, daugelio knygų autorius, 1665–1669 m. – Jonas Juknevičius, 1670–1673 m. – lietuviškų pamoksłų autorius Pranciškus Šrubauskis, 1694–1696 m. – Jeronimas Burba, 1697–1699 m. – Jonas Bielskis, 1700 m. – Juozapas Rimgaila.

Tarp pirmųjų mokytojų buvo garsus poetas, XVII a. lotyniškosios poezijos kūrėjas Motiejus Kazimieras Sarbievijus (1595–1640), kuris 1617–1619 m. Kražiuose dėstė poetiką ir sintaksę. Kai jis atvyko į Kražius, buvo jaunas ir dar niekam nežinomas jėzuitų klerikas. Knygoje „Lietuvos vienuolynai“ pažymima, kad M. K. Sarbievijus „Savo lotyniškai rašytuose poetiniuose kūriniuose kėlė Kražių gamtos grožį, LDK etmono ir Kražių kolegijos statytojo Jono Karolio Chodkevičiaus pagerbimui išspausdino iškilmingą odę, Vilniuje sukūrė „Sacra Lithothesis“, kuri buvo atlakta 1621 m. Kražių bažnyčios kertinio akmenis pašventinimo proga. Jo lyrikos ketvirtios knygos titulinis lapas papuoštas P. P. Rubenso piešiniu.“

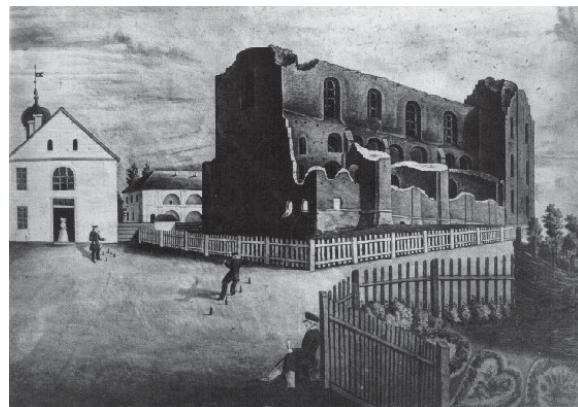
Dirbdamas Kražiuose M. K. Sarbievijus parašė savo pirmuosius poetinius kūrinius: „Sveikinimai [...] Žemaitijos vyskupui [Stanislovui Kiškai] (Vilnius, 1618).“, „Nuolanki padėka Jonui Chodkevičiui [...]“ (Vilnius, 1619), „Akmenis pašventinimas“ (Vilnius, 1621). M. K. Sarbievijus savo kūriniais Europoje išgarsino Kražių, Žemaitiją ir visą Lietuvą. Jam pats popiežius uždėjo laurų vainiką.

Ryškų pėdsaką kolegijos istorijoje paliko mokyklinių dramų kūrėjas jėzuitas Gabrielius Šimkevičius. Kolegijoje retoriką dėstė žymus istorikas A. Vijūkas-Kojelavičius. Mykolas Ginkevičius čia yra dėstęs gramatiką. Iš dėstytojų savo kultūrine veikla tais laikais plačiai buvo žinomas Z. Bartoševičius, S. Malcužinskis, S. Sobolevskis. Kražių gimnazijos kapelionu, bibliotekininku yra dirbęs Žemaičių vyskupas, rašytojas, švietėjas, blaivybės puoselėtojas Motiejus Valančius. Tuo laikotarpiu jis čia pradėjo rinkti medžiagą „Žemaičių vyskupystei“.

Kražių kolegijoje dirbtai teko ir ispanų kilmės jėzuitui Petru Roizijui (Roysis, gimė po 1500 m., mirė 1571 m.). Javirius dalykus čia dėstė Jonas Chondzinskis, Andrius Mlodzianovskis, Valentinas Biavalavičius, Danielius Butvilas, Kazimieras Daumantas, Stanislovas Serafinas Jagodynskis, Jonas Pošakovskis, Dominykas Rudniclis, Andrius Zenevičius, Mykolas Radau, Kazimieras Kojelavičius, 1641–1642 m. skaitės retorikos paskaitas (šias paskaitas atskira knyga – „Retorikos pagrindai“, Vilnius, 1654 – išleido jo mokinys Kazimieras Daumantas), Andriejus Zienevičius, bei daugelis kitų, tarp kurių buvo ir ano meto iškilių, savo mokslo darbais garsėjusių Vilniaus universiteto profesorių.

Iš Kražių gimnazijos ir kolegijos auklėtiniai ryškiausią pėdsaką Lietuvos kultūros ir meno istorijoje paliko Simonas Aleksandravicius, Vladimiras Andrijauskas, Dionizas Poška, Aleksandras Fromas-Gužutis, Liudvikas Adomas Jucevičius, broliai Antanas ir Jonas Juškai, Kajetonas Nezabitauskis-Zabitis, Kiprijonas Juozapas Nezabitauskis, Dionizas Poška, Simona Tadas Stanevičius, Aleksandras Štromas-Gužutis, Andrius Uganskis ir daugelis kitų.

1618 m. buvo pašventintas pradėto statyti kolegijos mūrinio pa-

Kražių kolegijos bažnyčios griuvėsiai. Autorius nežinomas. 1939 m.
Reprodukcia iš RKIC archyvo

stato kertinis akmuo. Iškilmėse dalyvavo Lietuvos didysis iždininkas Jeronimas Valavičius.

1620–1742 m. Kražiuose veikė Žemaičių kunigų seminarija.

1621 m. jėzuitai ant Radviši rūmų pamatų pradėjo statyti Kražių bažnyčią (užbaigė 1689 m.).

1639 m. Kražiuose įsteigta benediktinų vienuolynas.

1693 m. prie kolegijos pastatyta bursa – studentų bendrabutis.

Po Jėzuitų ordino panaikinimo (1773 m.) jėzuitams uždraudė ir mokytojauti. Tada Kražių kolegija perėjo Edukacinių komisijos žinion ir buvo reorganizuota į apygardos mokyklą. Tuo metu joje mokydavosi apie 500 jaunuolių.

1758 m. Kražiuose įsteigta marjavičių vienuolynas.

1797–1817 m. Kražių mokykla rūpinosi Kolainių karmelitai – jie vadovavo Kražių šešių klasių gimnazijai.

1797 m. rugėjo 19 d. karmelitams pagal aktą buvo perduota Kražių mokyklos biblioteka. Tuo metu joje buvo 3 270 knygų. 1803 m. sudarytamire Karmelitų vadovaujamos Kražių mokyklos bibliotekos inventoriuje nurodyta, jog bibliotekoje yra 3 264 tomai. Daug čia buvo leidinių lotynų, graikų, italių, prancūzų, vokiečių, lietuvių, latvių, hebrajų kalbomis. Kražiuose turėtos seniausios knygos buvo išleistos 1427 metais. Savo turiniu ir dydžiu šią biblioteką tuo metu lenkė tik Vilniaus bibliotekos.

(Nukelta į 24 p.)

Medžiokalnio prieigos iš Kražių miestelio pusės

Motiejus Kazimieras Sarbievijaus Keturios lyrikos knygos, viena odžių ir viena epigramų knyga.
Antverpenas, 1632 m.

(Atkelta iš 23 p.)

1800 m. Kražių gimnazijoje mokėsi 326 mokiniai, iš kurių 246 buvo bajorų, kiti – jųairaus luomo ir valstiečių vaikai.

1817 m. Kražių pradžios mokykla perėjo Vilniaus universiteto žinon. Jis ją reorganizavo į pirmają pasauletinę gimnaziją Lietuvoje, kuri čia veikė 1818–1844 metais (1817 m. rudenį Vilniaus universitetas Kražiuose atidarė dvi žemesniaspas gimnazijos klasės). Šioje gimnazijoje mokėsi Simonas Stanevičius, Dionizas Poška, Liudvikas Jucevičius ir daugelis kitų Lietuvos tautinio atgimimo judėjimo dalyvių.

1818 m. Kražiuose jau veikė pilna šešių klasių gimnazija, joje dirbo 12 mokytojų.

1819 m. Kražių gimnazijoje mokėsi 350,

1821 m. – apie 410, 1823 m. – 452 auklėtiniai.

1823 m. Kražiuose veikė anticarinė

moksleivių organizacija „Juodieji broliai“.

1844 m. Kražių gimnazija buvo perkelta į Kauną, jai suteiktas gubernijos gimnazijos statusas. Dabar tai Kauno Maironio universitetinė gimnazija.

Kražių gimnaziją perkėlus į Kauną, Kražių miestelis kaip švietimo ir kultūros centras neteko buvusios savo reikšmės.

Kražiai XVII–XIX amžiuje

XVII–XVIII a. pr. Kražiai, kaip ir daugelis kitų Žemaitijos ir visos Lietuvos gyvenviečių, stipriai nukentėjo per tuo laikotarpį kraštą niokojusius karus ir maro epidemijas.

1765 m. Kražiuose buvo 64 smuklės, 1667 m. Kražių paviete – 249 bajorų dūmai, 1790 m. – 160 sodybų.

1780 m. Kražiams buvo suteiktos dvių turgų ir trių prekymečių privilegija.

Miestelį 1780 m., 1807 m., 1845 m. ir 1847 m. nuniokojo čia kilę dideli gaisrai.

1779 m. Kražiuose vyko Žemaitijos žydų suvažiavimas.

Per 1863 m. sukilių šių apylinkių gyventojus į sukilių telkė Kražių vikaras Vladišlovas Dembskis. Jis Kražių bažnyčioje perskaitė sukilių manifestą, gyventojus ragino stoti į sukilių gretas, pasipriešinti Rusijos valdziai.

Spaudos draudimo metais Kražių apylinkėse didžiausių darbą, platindamas uždraustą literatūrą, lotyniškais rašmenimis, atliko knygnešys V. Čižauskas. Knygnešių čia būta ir daugiau.

1893 m. caras pasirašė įsakymą uždaryti Kražių benediktinių vienuolyną. Gyventojai pasipriešino ir Kauno gubernatoriui N. Klingenbergui neleido to padaryti. 1893 m. lapkričio 22 d. Kražių bažnyčioje ir jos šventoriuje įvyko Kražių skerdynės – vie-tinių gyventojų katalikų susirėmimas su čia iš Varnių atvykusiais Rusijos caro kazokais. Per

Žemaitija. Danutė Mukienė

skerdynes 9 bažnyčią gynę gyventojai žuvo, 54 buvo sužeisti, 150 suimta ir įkalinta. Pasaulyje pasklidus žiniai apie šiuos įvykius ir visuomenėi pasmerkus susidorojimą su taikais gyventojais, Rusijos caro antikatalikiška politika tapo kiek žmogiškesnė. Šie įvykiai užgrūdino katalikiško krašto žmones ir parodė, kaip reikia ginti savo įsitikinimus.

1803–1950 m. Kražiai buvo valsčiaus centras.

1937 m. gyvenvietėje atidaryta biblioteka.

Kražiai, kaip ir kitos Lietuvos gyvenvietės, didelių netekčių patyrė Antrojo pasaulinio karo metais. 1941 m. liepos–rugsėjo mėnesiais Kuprės miške bei Pamedžiokalnio kaime naciai sušaudė apie 350 Kražių gyventojų žydų.

Pokario metais Kražių apylinkėse veikė Kęstučio apygardos Biutės rinktinės partizanai.

1944 m. darbą atnaujino Kražių vidurinė mokykla.

Sovietmečiu Kražiai buvo to paties pavadinimo kolūkio centrinė gyvenvietė.

1950 m. Kražiai tapo apylinkės centru.

1993 m. kovo 4 d. patvirtintas Kražių herbas.

Kražių kolegijos mokyklinis teatras

Kražių kolegijos mokyklinis teatras veikė XVII–XIII amžiuje, vėliau jo tradicijas tėsė Kražių gimnazijos teatras.

Žinoma, kad Kražių kolegijoje iš viso buvo pastatytas ir parodytas 31 vaidinimas, teatralizuotas renginys. Mokyklinis teatras veikė ir po to, kai kolegija buvo perduota karmelitams ir Kražiuose veikė gimnazija.

Čia buvo statomi M. Chanevskio, M. Juškevičiaus, A. Mlodzianovskio, S. Sadovskio, G. Šimkevičiaus, M. Veličkos ir daugelio kitų autorų scenos kūriniai. Šio teatro veiklą daug kuo lėmė tuo laikotarpiu kolegijoje puoselėtos literatūrinės tradicijos. Net trys Kražių kolegijos rektoriai – Jonas Jaknavičius, Zigmantas Liaukinas, Pranas Šrubauskis – kūrė lietuviškas giesmes.

Kražių kolegijos teatro pastatymuose, kurie buvo rodomi plačiai visuomenei, kartu su lotynu ir lenkų kalbomis buvo vartojama ir lietuvių kalba.

Eugenija Ulčinaitė straipsnyje „Jėzuitai ir provincijos kultūra“ rašo, kad „Neatsiejama jėzuitų pedagoginės veiklos dalis buvo mokyklinis teatras. Jis buvo skirtas lotynų kalbos žinių stiprinimui, bendravimo įgūdžių, atminties, dikcijos lavinimui, t. y. buvo orientuotas į tai, ko galėjo prireikti kolegijos ar akademijos absolventui, būsimajam pedagogui, politikui, pamokslininkui, dvasininkui, valstybės veikėjui. Galima sakyti, jog tai buvo viena iš retorinės įtaigos formų, veikianti tiek kultūrinj, intelektualinj studentų išsilavinimą, tiek religijos ir moralės normas, jų praktinį realizavimą.

Mokyklinio teatro repertuarą sudarė akademiniai siužetai, politinės, religinės dramos, antikinės literatūros, Lietuvos ir visuotinės istorijos siužetais paremti vaidinimai.

Mokyklinis teatras nesiekė išugdyti aktorių ar režisierių, bet jis lavino estetinj skonij, priminė garbingą istorinę Lietuvos praeitj, leido „atpažinti“ populiarus literatūros ir mitologijos personažus. Mo-

Kražiuose vaidinto spektaklio „Krikščioniskojo pasaulio triumfas“ programa. 1684 m.

kyklinis teatras jungė akademinę visuomenę ir miestelio gyventojus, atliko reikšmingą kultūrinj ir šviečiamajj vaidmenj. Kad lotynų kalba atliekami vaidinimai būty suprantami mažiau išsilavinusiems žiūrovams, dramose atsirado vadinosios intermedijos ir prologai vietine liaudies kalba, kaip savotiškas komentaras tam, kas

(Nukelta į 26 p.)

M. K. Sarbievijus. Dailininko Rimanto Gibavičiaus freskos, puošiančios Vilniaus universitetu Filologijos fakultetą, fragmentas

M. K. Sarbievijus. Dailininkas nežinomas.
Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

(Atkelta iš 25 p.)

vaidinama. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorijoje daugeliu atvejų tai buvo lenkų kalba, tačiau XVII–XVIII a. ēmė rastis ir lietuviškų intermedijų (čia minėtinės poeto, pamokslininko, Kražių kolegijos rektoriaus Gabrieliaus Šimkevičiaus pavyzdys).

V. Zaborskaitė 1981 m. Vilniaus „Mokslo“ leidykloje išspausdintoje knygoje „Prie Lietuvos teatro ištakų“ rašo, kad „XVI–XVII a. mokyklinis teatras buvo mokomojo proceso dalis; jo pobūdis, veikla, uždaviniai buvo nustatyti mokymo plane (*ratio studiorum*) ir griežtai reglamentuoti.

Tiesiogiai teatrui vadovavo profesoriai – dažniausiai retorikos ir poetikos dėstytojai. Jie kartu buvo ir pjesių autoriai, ir režisieriai arba tik režisieriai.

Esmenis mokyklinio teatro bruožas, kaip jau minėta, yra moralizavimas, pagrįstas religine ideologija. [...] Šis teatras turėjo dar vieną svarbų bruožą – didaktinių tikslų. Teatras buvo glaudžiai susijęs su mokymo procesu. Vieši pasirodymai scenoje turėjo laužinti atmintį, turtinti vaizduotę, padėti įsiminti gausią atsargą lotyniškų posakių, tekstų, sentencijų, išugdyti sugebėjimą vertinti žmones ir įvykius, išmokyti geros laikysebos, gestikuliacijos ir mimikos, parengti mokinį viešajam gyvenimui. [...] Be to, vaidinimai glaudžiai susiedavo mokinius ir jų tėvus su mokykla. Jie kėlė mokyklos vertę, didino šlovę, padėdavo įsigytį turtingų menčių, didžiūnų bei karalių palankumą, įsitikinti ir tuo didinti savo įtaką politiniams kraštoto gyvenimui. [...]"

Kražiuose veikusioje jėzuitų kolegijoje, kurioje mokési itin daug žemaičių jau-nuomenės, buvo praktikuojami savaitiniai arba mėnesiniai mokinii pasiodymai scenoje. Iš pradžių dažniausiai tai būdavo monologai ir dialogai, kurie vėliau išsiivystė į vaidinimus su įzanga, epilogas, chorais, šokiais, gyvaisiais paveikslais ir kt. Šiuos veikalus čia taip pat dažniausiai rašyda ir režisuodavo literatūros ir poetikos mokytojai. Yra išlikusių nemažai čia vaidintų dramų ir kitų veikalų rankraščių, vaidinimų programų. Iš jų galima susidaryti bendrą XVI–XVIII amžiuje Žemaitijoje veikusio mokyklinio teatro repertuaro ir renginių, kuriuose kolegijos auklėtiniai vaidindavo, vaizdą. Tai, kad šie veikalai būdavo skirti specialiai žemaičiams, rodo kūrinų žemaitiški tekstai, interpalai, žemaitiški buities elementai, šio krašto vaizdai ir kt.

V. Zaborskaitės duomenimis, Vilniuje 1570–1773 m. įvyko 263 teatrinių ir para-

teatrinių renginių, įskaitant mokyklinius vaidinimus, procesijas, teatralizuotas deklamacijas, bažnytinį švenčių minėjimus; Kražiuose 1619–1762 m. – 31 teatralizuotas renginys; Kaune 1677–1734 m. – 10; Pašiaušėje 1662–1762 m. – 6; Žodiškyje 1716–1730 m. – 4.

Tenka apgailestauti, kad dauguma mokyklinių dramų yra žuvusios, tačiau likę gana daug jų aprašymų bei paminėjimų."

Pirmasis žinomas šioje kolegijoje parodytas vaidinimas buvo 1667 m. pastatytą Kražių kolegijoje retoriką dėsčiusio lietuvio Domininko Mikulskio, kuris prieš tai metus buvo praleidęs Austrijoje, sukurta tragedija „Belizarijus“. Kražiuose savo dramą „Apie Trebelijų, Bulgarijos sūnų“ pastatė Lietuvos bajoras Andrius Mlodzianovskis. Jis didžiąją savo gyvenimo dalį praleido Kaune, metus gyveno Austrijoje. Šie faktai rodo, kad tai, kas vyko Kražiuose, Europos kultūrai nebuvo svetima – kultūrinio gyvenimo naujoves atnešdavo į miestelį atvykę dirbtį Kražių kolegijos dėstytojai, gerai susipažinę su paskutinėmis Europos kultūrinio gyvenimo tendencijomis.

Žinoma, kad bene 4 dramas paraše lietuvių pamokslininkas, lietuviškų glesnių kūrėjas Gabrielius Šimkevičius. Ko gero, jam priklauso išlikę du mokyklinių dramų prologai su lietuviškais intarpais. 1712–1714 m. Kražiuose retoriką ir poetiką dėstė Jurgis Smalakis, buvęs lietuvių pamokslininkas Karaliaučiuje, Kaune, Varniuose, Pašiaušėje, Kražiuose (čia ir mirė), amžinininkų laikytas talentingu poetu. Jį ypač mylėjo ir gerbė paprasti žmonės. Spėjama, kad jis yra parašęs ir mokyklinių dramų.

Kita su Kražių kolegijos mokyklinio teatro veikla susijusi asmenybė – Mikalojus Juškevičius. Žinoma, kad parašė tik vieną pjesę – „Kosimas, persų karalius“. Tokias pjeses rašyti buvo jo, retorikos profesoriaus, pareiga. Jis šiose apylinkėse labiausiai buvo žinomas kaip valstiečių gydytojas.

Iš lietuvių jėzuitų, rašiusių pjeses mokykliniam teatrui, paminėtinės Mykolas Beržanskis, Danielius Butvila, Vladislovas Narevičius, Vaclovas Narmuntas, Vladislovas Daukša, Vladislovas Kasaskas, Dominikas Mikulskis, Adomas Minkevičius, Juozapas Rudamina.

Nustatyti, kiek konkretios mokyklinės dramos buvo originalios, dabar sunku, nes yra daug adaptacijų, klajojančių motyvų. 1678 m. Kražiuose suvaidinta nežinomo au-

Kražių miestelio centras

toriaus „Insepulta hominum sepultura“ („Lai-duotuvés be įprastų žmonėms apeigų“) yra perdirbtas anglo J. Simono (Jozephus Simonius Anglus) tragedijos „Zeno sive ambitio infelix“ („Zenonas, arba nelaiminga savimeilė“) variantas.

Apie Kražiuose vykusius spektaklius duomenų nėra daug išlikę.

Kražiškės dramos atstovauja teminėms ir žanrinėms mokyklinės dramaturgijos kryptims. Pirmausia, tai pjesės, skirtos mokslo metų pabaigai.

Savitą kūrinių grupę sudaro Kražiuose vaidintos vadinosios teisinės dramos. Jos čia nėra atstiktinis reiškiny, nes nuo 1552 m. Kražiuose rinkdavosi teismai. Nuo 1566 m. Kražai buvo Žemaitijos bajorų seimelių susirinkimų vieta. Dėl to Kražų kolegija turėjo galimybę daryti įtaką teisinei Žemaitijos sistemai – iš scenos įtaigiai kreipantis į bajoriją, kuri formavo teisines krašto nuostatas. Viena žymiausių minėtos rūšies dramų yra jau minėta lietuvio D. Mikulskio tragedija „Belizarijus“, pastatyta Kražiuose apie 1667–1672 metus.

Tradicinės vaidinimų laikas Kražiuose būdavo Užgavénės. Per jas rodydavo itin dramatiško turinio pjeses apie pasaulio blogi bei jo menkystę. Šiomis pjesėmis buvo siekiama žadinti žmonių atgailą, pamaldžiai nutekti gavėnių. Žinoma, kad iš tokų dramų Kražiuose buvo pastatytos kelios: 1693 m. – „Hanibalas prie Kapujos, nuo prabangos nusilpęs“, J. Juškevičiaus „Kosmas, persų karalius“, G. Šimkevičiaus „Leontijus, pragaro dukra“.

Būta kūrinių, kuriuose vyravo to laikotarpio gyvenimo aktualijos, faktai. XVII a. svarbiausiai politiniai įvykiai, į kuriuos savo spektakliuose atsiliepė Lietuvoje veikiančių mokyklų teatrai, buvo karai su tutoriais ir turkais. Kražų kolegijoje taip pat buvo statomi šios tematikos kūriniai – 1684 m. parodytos net dvi pjesės, skirtos paminėti pergalei prie Vienos, kur 1684 m. rugsėjo 12 d. Lietuvos ir Lenkijos karaliaus Jono Sobieskio kariuomenė sutriuškino turkus. Pirmoji jų – „Viena, Austrijos sostinė“, antroji – „Krikščionių pasaulio triumfas“.

Mokyklinė drama savo interesais ir auditorija išėjo tolį už specifinio didaktinio reneginio ribų ir įsijungė į visuomeninį to meto šalies gyvenimą. Tą patvirtina ir teatralizuoti Žemaičių vyskupų pagerbimai, kurie vyko visą Kražų kolegijos gyvavimo laiką. 1616 m. Kražų kolegija pagerbė savo fundatorių J. K. Katkevičių – ta proga buvo para-

Restauruotas Kražių kolegijos bendrabučio (bursos) pastatas

šyta M. K. Sarbievijaus panegirika („Triumphus orbis christiane“ arba „Mastijka Palladius Chodkiewicziana“). Iš kai kurių programų spėjama, kad ji buvo atlikta kolegijos kieme. Apie 1670-uosius buvo rašoma, kad Kražų kolegijos teatras vaidindavo „didesniojoje auditorijoje“ – vadinas, kolegijoje buita spektakliams pritaikytos aulos.

Kražų kolegijos mokyklinio teatro epocha baigėsi XVIII a. pabaigoje, kai čia mokykliniai vaidinimai jau nebebuvo oficialiai mokymosi dalis.

Lietuvos teatro tyrinėtojų nuomone, XVII–XVIII a. mokyklinio teatro tradicijos tarp Lietuvoje veikusių mokymo įstaigų stipriausios buvo Kražiuose. Jos čia puoselėtos ir po 1773 m., kai buvo panaikintas Jėzuitų ordinė. Rašytinių šaltinių rodo, kad 1798 m. Kražų mokyklos pastato pirmajame aukšte buvo atnaujinta „dialogų salė“, įrengta scena, pagalbinės patalpos aktoriams ir dekoracijoms.

1797 metais Kražių kolegijos teatrą perėmus karmelitams (po to, kai Kražių mo-

(Nukelta j 28 p.)

Kražių kolegijos bendrabučio (bursos) pastatas prieš restauravimą ir restauravimo metu.
Nuotraukos iš RKIC fotoarchyvo

Kražių M. K. Sarbievijaus kultūros centre

(Atkelta iš 27 p.)

kykla atiteko jiems), dėmesys teatrui iš pradžių nebuvo sumažėjęs, nors mokyklos auklėtiniai ir toliau rengdavo vaidinimus, kuriuose būdavo nemažai moralizuojančio, didaktinio pobūdžio tekstu. Čia rodydavo ir komedijas, kurios dažnai neapsiribodavo sceną, o persimesdavo į kaimus, miestelius. Tai pasakytina ir apie Užgavėnių dienomis vykusius renginius. Tačiau po to, kai Telšių apskrities mokyklos, kurią išlaikė bernardinų vienuolynas, prefektas kun. Marcelijonas Gudelis-Gudelevičius kreipėsi į visos Lietuvos kungiškių mokyklų vizitatorių kun. Bogušą, komedijinai vaidinimai Telšiuose ir Kražiuose buvo uždrausti, nors jie dar kurį laiką ir vykdavo.

Teatrinių judėjimų Žemaičiuose tada palaikė krašto bajorija, kuri buvo labai pripratusi prie tokijų vaidinimų ir nenorėjo šio malonumo atsisakyti. Tačiau tada šie spektakliai dažniausiai jau būdavo organizuojami ne mokyklose ir ne jų iniciatyva, o privačiai pasirūpinus kuriam nors asmeniui ar jų grupei. Tam reikalui specialiai būdavo įrengiamos net patalpos. 1815 m. „Kurjer Litevski“ (Nr. 74) rašė, kad Telšiuose 1815 m., laidojant Žemaičių kaštelioną, Rietavo tijūną Liudviką Gorski, po pamaldų bažnyčioje ir „po didelių pietų laidotuvui proga“ įvyko „didelis spektaklis naujai pastatytame teatre, kuriame artistai mėgėjai suvaidino momentui pritaikintą veikalą“.

Kaip rodo išlikę dokumentai, vaidinimai Kražiuose, kad ir ne taip dažnai kaip anksčiau, vykdavo ir po 1817 metų. 1821 m. moksleivių teatro grupei vadovavo Vilniaus universiteto auk-

lėtinis, vokiečių kalbos mokytojas Feliksas Maruševskis. Dramos kolektyvams priklausydavo ir spektakliuose vaidindavo tik geriausi mokyklos auklėtiniai.

Vėliau teatras Kražiuose ir visoje Žemaitijoje palaipsniui apmire. Kražių kolegijos mokyklinio teatro tradicija buvo pratesta 1817 m., kai Kražių mokyklai pradėjo vadovauti pasaulietis filosofijos magistras Ipolitas Daujotas.

Tyrinėtojai sutaria, kad XIX a. pradžioje Kražiuose vykę spektakliai jau nebedarė tokios didelės įtakos visuomenei, kaip XVII–XVIII a., tuo pat metu tyrinėtojai pažymi, kad XIX a. pradžioje Kražiuose statomi spektakliai buvo net ryškesni, įdomesni nei jėzuitų vadovavimo laikais.

Teatras Kražių kolegijos ir gimnazijos auklėtinius domindavo. Teatro tradiciją Kražiuose itin palaikyda čia dirbę buvę kolegijos auklėtiniai, tarp jų ir Vilniaus akademiją baigę kolegijos prefektais A. Smatavičius, A. Šaračka, Simonas Radavičius, kolegijoje dėstęs prancūzų kalbą ir retoriką. Šis didelis literatūros gerbėjasis pats parinkdavo spektakliams pjeses, muziką bei dainas.

Taigi XIX a. pradžioje Kražių mokyklinio teatro repertuaras gerokai pasikeitė, išaugo spektaklių meninis lygis. Nuo jėzuitų repertuario buvo pereinama prie pasaulietinio turinio pjesių, atsiskaityta spektakliuose spektakliuose kalbėti plačiajai visuomenei menkai suprantama lotynų kalba, nuo didaktinių pjesių pereita prie didesnės vertės turinčių meninių kūrinii. Buvo vaidinami prancūzų dramaturgų kūriniai, komedijėles ir kt. Tuo laikotarpiu Kražių mokyklinio teatro vadovai domėjosi Vilniaus viešojo teatro pastatytais ir į savo repertuarą įsitrukudavo kai kuriuos Vilniuje statomus spektaklius.

Kražiuose pastaruoju laiku bandoma atkurti mokyklinio teatro tradicijas. Tuo tikslu 2006 m. buvo surengta bendra Vilniaus universiteto teatro (režisierius Andrius Palkauninkas) ir Kražių gimnazijos mokiniai vasaros teatro stovykla. Joje per dvi savaites buvo pastatytas ir jėzuitų kolegijos aikštėje parodytas spektaklis. Į spektaklius krašto visuomenė pradėta kvieсти rugpjūčio 15–16 dienomis, kai Kražiuose vyksta festivalio „Fundamentum Collegi“ renginiai.

Kražių senoji varpinė ir Kražių miestelio medinis kryžius

Kražių M. K. Serbievijaus kultūros centras

XVII–XIX a. Kražių kolegijai, vėliau – gimnazijai priklausė pastatų kompleksas: kolegija (bendrabutis), mokykla, bažnyčia (pastatyta 1625–1689 m.) Šis kompleksas po Kražių gimnazijos iškėlimo į Kauną ilgą laiką neturėjo šeimininkų, kurie būtų pajėgūs jais pasirūpinti, todėl émė nykti. Vykstant karams Kražių kolegijos bažnyčia, Profesorių namas buvo sugriauta. Išlikusiam kolegijos mokinį bendrabutyje (bursoje) sovietmečiu buvo įrengti butai gyventojams. Vėliau, du kartus juose kilus gaisrui, pastatas apie 20 metų stovėjo tuščias ir, veikiamas gamtos bei niokojamas vandaly, dar labiau sunyko.

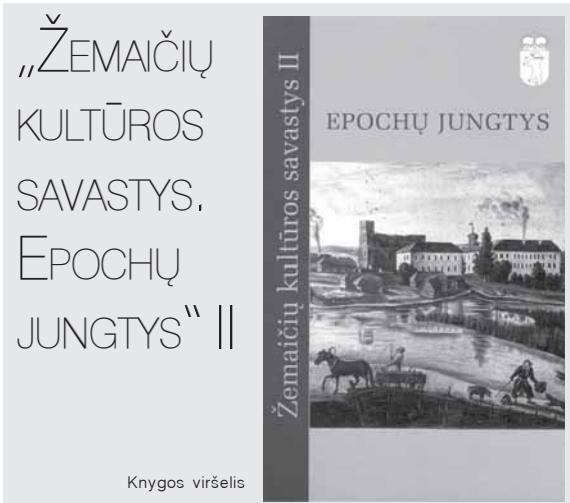
Lietuvai atkūrus nepriklausomybę vienintelis iš Kražių kolegijos pastatų ansamblio išlikęs 1693 m. pastatytas Kražių kolegijos (bursos) pastatas priklausė privačiam asmeniui. Jis buvo išpirktas už Kultūros ministerijos, Europos Sajungos fondų ir Kelmės rajono savivaldybės lėšas. Netrukus pastatas pradėtas ir restauruoti. Darbai, kurie buvo vykdomi iš Europos Sajungos fondų ir Respublikos biudžeto lėšų, užbaigtos 2008 metais.

2008 m. rugpjūčio 18 d. įvyko iškilmingas restauruoto Kražių kolegijos pastato atidarymas. Čia įsikūrė Kražių Motiejaus Sarbievijaus kultūros centras. Jo misija – išsaugoti ateities kartoms buvusios Kražių jézuitų kolegijos tradicijas, užtikrinti jų skliaudą ir prieinamumą Lietuvos bei užsienio lankytuvams, teikti jiems aukštos kokybės kultūros ir turizmo paslaugas, vystyti edukacinių veiklų ir sudaryti sąlygas kiekvienam piliečiui dvasiškai tobulėti ir turiningai ilsėtis. Šiame centre veikia biblioteka, kraštotores muziejus, rengiamos parodos, vyksta įvairūs kiti renginiai, pritraukiantys nemažai dalyvių ne tik iš įvairių Lietuvos kampelių, bet ir iš užsienio.

2005 m. gegužės 25 d. Vilniaus universitetas ir Kražių jézuitų kolegija pasiraše bendradarbiajimo sutartį, šiuo faktu pripažindami Vilniaus universiteto ir Kražių kolegijos tradicijų testinumą ir įsipareigodamai šias tradicijas puoselėti bei aktualizuoti. Pagal šią sutartį Kražių vidurinė mokykla nuo 2006 m. tapo Vilniaus universiteto gimnazija. Joje skaityti paskaitų atvyksta Vilniaus universiteto dėstytojai, rengiamos bendros kražiškių ir Vilniaus universiteto moksliinės konferencijos, kasmet, pažymint M. K. Serbievijaus gimtadienį (gimė 1595 m. vasario 24 d.) Kražiuse vasario mėnesį vyksta „Sarbievijaus skaitymai“.

Literatūra:

1. Arvydas Bacevičius, „Kražių kolegija“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, t. 10, p. 744.
2. Mykolas Biržiška, *Rinktiniai mūsų senovės raštai*, Kaunas, 1927.
3. M. E. Brensztejn, *Teatr szkoly w Krożach na Żmudzi*, Wilno, 1925.
4. Vytautas Makynas, *Teatro dirovnuose*, V, 1997.
5. Meilė Lukšienė, *Lietuvos švietimo istorijos bruožai XIX a. pirmojoje pusėje*, Kaunas, 1970.
6. P. Razminas, *Kražiai*, Čikaga.
7. Eugenija Ulčinaitė, „Jézuitai ir provincijos kultūra“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 30, Vilnius, 2007, p. 43–56.
8. Eugenija Ulčinaitė, „Vilniaus universitetas ir Kražių jézuitų kolegija: istorija ir dabartis“, *Spectrum*, 2009, Nr. 1, p. 26–27.
9. Vanda Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų*, Vilnius, 1981 m.
10. „Kražiai“, XXI amžius, 1993.
11. *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, Vilniaus dailės akademija, 1998.

Knygos viršelis

2013 m. pabaigoje Šilalės kraštiečių draugija parengė spaudai ir išleido tėstinių leidinio „Žemaičių kultūros savastys. Epochų jungtys“ antrąją knygą. Jos sudarytojas – Virginijus Jocys. Leidinys skirtas 2013 m. Lietuvoje paskelbtiesiems Tarmių metams, legendinio „Lituania“ skyrdžio 80 metų sukakčiai ir 1863 m. sukilimo 150-osioms metinėms.

Knygos įvado autorius – Vytautas Radžvilas. Skyriuje „Žemaičių kultūros tyrimai“ spausdinamas Kazio Misiaus straipsnis „Žemaičių krikštas ir Žemaičių vyskupijos bažnyčios XV a.“, levos Šenavičienės „Lietuviški agitaciniai tekstai 1863 m. sukilimo išvakarėse“, Tomo Petreikio „Siraičių kryžiaus mitologinės ir istorinės prasmės“, Tomo Pauliaus „Lietuvos (Persitvarkymo) Sajūdis Šilalės r. 1988–1993 m.“, Linos Murinienės „Žemaičių tarmės tyrimų apžvalga (tradicijos ir naujovės)“.

Antrojoje knygos dalyje – „Žemaičių folkloras ir originalioji kūryba“ – publikuojamas Daivos Račiūnaitės-Vyčinienės straipsnis „Raseinių krašto dainos: nuo XIX a. Simono Stanevičiaus dainų“, Rūtos Žarskiénės „Pučiamujų instrumentų orkestrai Žemaitijos etninėje kultūroje XX–XXI a.“, Evaldo Vyčino „Raseinių krašto dainos: 2 rinkinys“, Kunigo Stasio Žilio tapyba.

Skyriuje „Sukaktys, kronika, naujienos – Valentino Baltrūno ir Vidmanto Kučo gausiai iliustruotas straipsnis „Taip 1969 m. buvo pagerbtai Atlanto nugalėtojai“, Jūratės Minelgaitės publikacija „Raseinių garbės pilietis Vladas Vitkauskas „Svarbiausia – būti reikalingu žmonmėms“, skuođiškės Daliros Zabitienės tekstas žemaičių kalba „Skouda rajuonė tarmių metas – ne tik naujė, bet ēr tradicinė rėngėnė“, Juliaus Kanarskė „Per Žemaitiją į platus pasauly“. Šiaulių–Kužių–Kretingos geležinkelis“, Virginijaus Jocio „Vaidoto Digaičio kelionė žemaitukais aplink Baltiją 2012 m.“. Knygoje taip pat išsamiai pristatomomi naujausi leidiniai apie Žemaitiją, pateikiama atmintinė „Žemaičių kultūros savastys“ autoriams, spausdinamos leidinio santraukos lietuvių, žemaičių, latvių, estų, suomių, rusų, anglų, lenkų, danų, vokiečių, švedų kalbomis. Papildoma kartu su leidiniu platinamos ir dvi kompaktinės plokštėlės: „Rasinė krašto dainos: 2 rinkinys“ (sudarytojas Evaldas Vyčinas) ir „Tadicinė Žemaitijos dūdų muzika ir giesmės“ (sudarytoja Rūta Žarskiénė). Leidinio viršelis. Dailininkas Vaidotas Skolevičius.

Persirengėlių tradicijos – iš pagonybės laiku

DONATAS TYTUVA

Užgavénés Plateliuose. Donato Tytuvo nuotrauka iš RKIC fotoarchyvo

Tai, kas vyksta šiandien tradicinių kalendorinių švenčių metu, religinėse apeigose, ką puoselėja folkloro ansambliai, mus įvairiomis transformuotomis formomis pasiekė iš gilius senovės. Mokslininkai, tyriédamai Lietuvos ir kitų šalių kultūros istoriją, senuosius tikéjimus, archeologinius radinius, atkuria ir senujų tikéjimų bei tradicijų vaizdinius. Remiantis surinkta informacija daroma išvada, kad lietuvių, kaip ir daugelio kitų tautų, teatro ištakos yra senosios religinėse apeigose, liaudies tradicijose, papročiuose.

Senovėje žmonės tikėdavo, kad, atkarant tam tikrus veiksmus, galima paveikti pasaulio dësnius ir virsmus, paveikti savo likimą, prišaukti sèkmę. Yra pagrindo matyti, kad pirmąsias persirengėlių kaukes lietuvių pasidarydavo iš sumedžiotų žvérių kaukių. Užsidėjė jas pagonyse medžiotojai prieš medžioklę atlikdavo ritualines apeigas, magijos misterijos metu stengdavosi

jsiuausti į savo vaidmenį ir pasijusti tais medžiojamais žvériniais, kurių kaukes būdavo užsidéjė, atkurti būsimos medžioklės scenas. Ritualinių apeigų metu būdavo šoka ma apie laužus, giedama, atliekami kitokie spektakliai būdingi veiksmai. Manoma, kad pirmoji tokias apeigas pradédavo žyné, aukodama dievybėms, kad šios padėtų žmonėms medžioklės metu. Rašytiniai šaltiniai rodo, kad panašios apeigos gyvavo ir senovės graikų teatre. Ten prieš pradedant vaidinti pirmiausia būdavo kreipiamausi į dievą Dionisą.

Aukojimai, vykusių matytu, planuojamų scenų atkartojimai būdingi ir šiu dienų religinėms apeigoms, pvz., katalikų Šv. Mišioms.

Teatro ištakų tyrinėtojai randa ir analizuodami amžininkų aprašytas pagonių kovas su jų priešininkais. Mūsų dienas pasiekusiuose rašytiniuose misionierių šaltiniuose randame žinių apie pagonių karius, kurie

mūšiuose būdavo nenugalimi. Jie, atseit, kovos įkarstyje tarsi pavirsdavo vilkais ir kovodavo tarsi vilkai. Tokiai kovai pagony nusiteikdavo iš anksto. Apsirengdavo iš vilko kailio siūtais rūbais, užsidėdavo iš vilkų dantų padarytus pa-puošalus, prieš prasident mūšiuojs išsiausdavo į savo vaidmenį, pavidavo į gilią transą ir tokios būsenos lyg tie medžiojantys vilkai puldavo savo priešą.

Rašytinių šaltinių, kurių galėtume remtis kalbédami apie senujų religijų apeigas, nėra išlikę. Tad tik spėti galime, jog įvairių socialinių grupių žmonių ritualai, religinės apeigos yra skyręsi, t. y. žemdirbių, medžiotojų apeigos nebuvo tokios pat kaip, kaip valdovų ar karių. Ilgiausiai išsilaikė žemdirbių apeigos. Jų tradicijos tēsiamos ir plėtojamos kalendorinių švenčių apeigų metu.

Didžioji dalis kalendorinių švenčių yra tiesiogiai susijusios su religinėmis, todėl daugelyje katalikų religinių švenčių net iki mūsų laikų išliko lietuvių kalendorinėms šventėms būdingų tradicijų. Iš jų bene labiausiai su teatru yra susijusi persirengėlių tradicija. Ji gana stipri buvo Kalėdų ir Velykų apeigose. Štai Velykų naktį, kai žmonės būdavo susirinkę į bažnyčią „ant mišparų ir Prisikėlimo“, daugelyje Lietuvos vietyų bažnyčioje pasirodydavo kaukininkai (persirengėliai). Populiariausi personažai būdavo velnai, baidykės, žydai. Jie stengdavosi išjundi besimeldžiančius savo sodiečius.

Antrają Kalėdų dieną pagal tradiciją seiniav vaikščiodavo kalėdautojai (persirengėliai). Populiariausi jų personažai būdavo ožys, vengrai, čigonai, mirtis, arklys, gervė, meška. Jie gražias oracijas sakydavo, kalėdines giesmes giedodavo. Kalėdautojai pas mus Lietuvoje vaikščiodavo ir Naujujų metų išvakarėse per vadinamąsi Mažasias arba riebišias Kūčias, Trijų Karalių dieną.

Persirengėlių tradicijų karalienė Lietuvos – Užgavénės.

Užgavénų kaukés iš Žemaitijos nacionalinio parko muziejaus rinkinių. Danutės Mukienės nuotrauka

EDMUNDAS UNTULIS

ELIGIJUS SKUODIŠKIS

Romo Šlajaus nuotraukoje – Edmundas Untulis

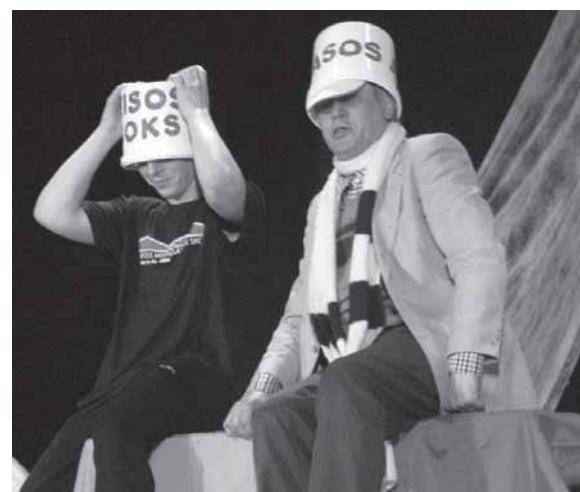
Edmundas Untulis – rašytojas, Skuodo Žemaičių teatro įkūrėjas ir vadovas. Gimė jis 1959 m. Sedoje (Mažeikių rajonas). Pirmuosius eileraščius parašė penkiolikos metų – lankydamas Sedos vidurinę mokyklą. Mokydamasis dešimtoje klasėje pradėjo rašyti pjeses bei apskymus. 1977-aisiais įstojo į tuometinės Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetą Teatro meno katedrą. Čia studijavo liaudies teatro režisūrą. Studijų metais parašė tris pjeses. Vieną jų su kolegomis studentais pats ir pastatė. Baigęs mokslus, 1981–1984 m. dirbo režisieriumi Utenoje. Vėliau gyvenimo kelias atvedė į Skuodą. Čia teko padirbėti ir rajono kultūros namuose, ir Skuodo viešojoje, ir P. Žadeikio vidurinės mokyklos bibliotekoje. Vėliau dirbo korespondentu Klaipėdos apskrities ir miesto dienraštyje „Klaipėda“, laikraštyje „Palangos tiltas“. 2006–2010 m. buvo Skuodo rajono laikraščio „Skuodas“ korespondentas, 2010–2013 m. – Skuodo kultūros centro vadybininkas, o dabar – Skuodo savivaldybės viešosios bibliotekos Skaitojojų aptarnavimo skyriaus vyresnysis bibliotekininkas bei Skuodo kultūros centro Žemaičių teatre vadovas.

E. Untulis 2011 m. už literatūrinę bei teatinę veiklą apdovanotas Simono Daukanto premija (jis tapo dešimtuoj šios premijos, kurią yra įsteigusi Skuodo rajono savivaldybė, laureatu).

Gyvendamas Skuode pradėjo rašyti prozos kūrinius. 1990-ųjų sausio mėnesį „Vagos“ leidykla išleido pirmąjį E. Untilio prozos knygą – „Vakaras be vakarienės“. Vėliau parašyto novelės į naują knygą dar nesugulė, tačiau nemažai jų išspausdinta „Metuose“, „Nemune“, literatūriame almanache „Baltija“, Skuodo rajono laikraštyje „Mūsų žodis“, dienraštyje „Klaipėda“. 2000 m. Lietuvos liaudies kultūros centro Teatro skyrius išleido E. Untilio pjesę „Kurmis ant didelio kelio“ to paties pavadinimo pjesių rinktinėje, o 2008 m. leidykla „Eglė“ – jo romaną „Žiogas šulinyje“ ir pasaką „Karališki Saulės pokštai“. 2009 m. išleistas E. Untilio ir fotografo Algirdo Darongausko meninis-publicistinis-poeticinis albumas „Amžinybės portretai. Daktaro Vaclovo Into pasaulyje“. Šių metų pradžioje spaudai jau buvo parengtas naujas E. Untilio romanas – „Atrištos rankos“ bei pasaka „Riterio be šarvų šalyje“, ant rašomojo stalo gulėjo romanas „Veidrodžio šukės“.

1995 m. E. Untulis sumanė Skuode įkurti šiandien jau visoje Lietuvoje įdomiais pastatyti garsėjanti Žemaičių teatrą, kuris vaidina tik žemaitiškai. Pjeses teatrui rašo pats E. Untulis. Jos statomos ne tili Skuodo, bet ir Šačių, Gésalų, Aleksandrijos, Šauklių, Lenkimų, Salantų, Nevarėnų, Biliionių, Varnių, Sedos, Židikų, Švenčionėlių, Panoterių, Jonavos ir Tautkaičių mėgėjų teatruose. Dar

nespėtos suvaidinti pjesės sudėtos į jo žemaitiškų pjesių rinkinį „Meilė ne žaislas“. Dešimt E. Untilio pjesių išversta į lietuvių kalbą ir 2009 m. perduota Lietuvos liaudies kultūros centro Teatro skyriui, kurio darbuotojai E. Untiliui yra pažadėję išleisti pjesių rinkinį „Neįprasta dovana“. Antram žemaitiškų pjesių rinkiniui jau parengta apie dvidešimt naujų pjesių. Ieškoma lėšų jam išleisti. Kol jų trūks ta, autorius, norėdamas, kad pjesės būtų statomos, dažnai jas mėgėjų teatrams ir už aciū atiduoda.

Scenos iš spektaklio „Vėskas ontrėp“ (vaidinama Nevarėnuose). 2013 m. Raimondo Kilpio nuotrauka. Abiejose nuotraukose pirmas iš dešinės – Edmundas Untulis

ŽEMAIČIŲ TEATRAS žengia į brandžią „jaunystę“

ELIGIJUS SKUODIŠKIS

Scena iš spektaklio „Keista lėga“. 2009 m.
Vidmanto Valinsko nuotrauka

I pirmą Skuodo kultūros centro Žemaičių teatro repeticiją 1995 m. rudenį susirinko aštuoni aktoriai. Tada Edmundo Untulio suburtas kolektyvas émési statyti spektaklį „Gelžėlis šešiellis“ pagal H. Ibseeno dramą „Junas Gabrielius Borkamanas“. Šis ir visi likusieji teatro pastatymai vaidinami tik žemaitiškai. Pirmajame spektaklyje kartu su režisieriumi vaidmenis kûrė Valerija Milerienė, Irena Baktienė, Arūnas Jurevičius, Kazimieras Černecakis, Ingrida Čiuželytė, Kristina Jonauskaitė, Stasys Vainoras ir Daiva Veisenė. Šis spektaklis tapo tikra sensacija. Ne dėl to, kad mágéjų kolektyvas émési pasaulyje populiarumo neprarandančios klasikos, o kad Ibsenas Skuode vaidintas žemaitiškai.

„Henrikas Ibsenas – toks pat žmogus, kaip ir žemaičiai... Jam skaudéjo norvegiškai, o man skaudéjo žemaitiškai, bet ne literatūriškai“, – taip savo pasirinkimą apibûdino E. Untulis. Na o paklausatas, kodél žemaitiškos visos jo paties parašytos pjesės, tikina, kad rašo žemaitiškai todėl, jog nori išsaugoti kuo gyvesnę žemaičių kalbą ateinančioms kartoms. Svajoja apie tai, kad ir visi kitai Žemaitijoje veikiantys teatrų žemaičiams drąsiai vaidins žemaitiškai, o žiūrovai ipras klausytis šios kalbos skambesio scenoje. E. Untulio išitikinimu, tik išsaugodami gyvas tarmes bendrinę lietuvių kalbą apsaugosime nuo kosmopolitinio skurdinimo.

Po pirmojo žemaitiškai suvaidinto spektaklio E. Untulis toliau pradėjo statyti savo paties parašytas pjeses. Tą jis daro iki šiol. Tarp jdomesnių autorinių pastatymų paminêtini graudžiai juokingi dramos kûriniai „Neparlépams slénkstis“, „Laurū vaineks“, „Vînmedé šakelés“, „Ožkémés gaidis“, „Staigos puosukis“, „Mienolé jûrés“, „Laimingiesnis nepaliksi“, „Neiþrasta duovéna“, „Sunké žuodé“, „Keista lėga“ ir kt. E. Untulio tragikomedija „Kurmis unt dédèle kelé“ 1998 m. buvo pripažintas vienu iš geriausių Lietuvos mágéjų teatrų pastatymų. Jis du kartus suvaidintas Vilniaus žiūrovams.

2000 m. Skuodo Žemaičių teatru pradéjo vadovauti Birutė Rozienė. Ji pastatė vizijų dramą „Pasaulis kvepia mirtimi“ (pagal M. Frieso, I. Mero, Žemaitės ir kitų rašytojų kûrybą), V. Miliūno komediją „Viskas bus gerai“ bei tragikomediją „Meilės žabangose“ (pagal G. Mareckaitės pjesę „Penkios mylinčios moterys“). Tuo pat laikotarpiu E. Untulis pastatė savo tragikomediją „Laimingiesnis nepaliksi“.

2003 m. Skuodo Žemaičių teatro vairą perémė Daiva Budrienė.

Per trejetą metų ji pastatė E. Untulio tragikomediją „Vînmedé šakelés“, V. Miliūno komediją „Zigmas blynas pragare“ ir V. Junkelio komediją „Ragai“.

2006 m. dirbtį į teatrą sugrijo E. Untulis. Jis pastatė komišką dramą „Paklydusi kanarélė“ (pagal S. Cveigo novelę „Baimė“). Šis vaidinimas buvo apdovanotas respublikinės mágéjų teatrų šventės „Atspindžiai – 2006“ diplomu. Po metų teatras pastatė E. Untulio balagano komediją „Airéjé – žemaitems“. Véliau buvo pastatyta komiška drama „Sunké žuodé“, 2009 m. – juodai raudona komedija „Keista lėga“ taip pat ivertinta „Atspindžių“ diplomu. 2010 m. Skuodo Žemaičių teatru kaip geriausiam Lietuvos suaugusiu mágéjų teatrui įteiktas prestižinis „Aukso paukštė – 2009“ apdovanojimas. Tais pačiais metais teatre pastatytą lyrinę komediją „Neiþrasta duovéna“, dar po metų – komiška drama „Pašielusi dėina“.

Scena iš spektaklio „Véskas ontrép“ (vaidinama Nevarénuose). 2013 m.
Raimundo Kilpio nuotrauka

Per 18 kolektyvo gyvavimo metų Skuodo Žemaičių teatre vaidmenis kūrė daugiau negu pusšimtis aktorių. Tarp jų buvo Daiva Veisiéné, Daiva Budriené, Jadviga Laureckienė, Irena Bakstienė, Stasys Vainoras, Ingrida Čiuželytė, Kristina Jonauskaitė, Petras Šukys, Eugenijus Zabitis, Justina Sabaliauskienė, Veronika Jarienė, Nijolė Bružienė, Valerija Milerienė, Aušra Orlovienė, Vaida Černeckytė, Laima Mimgaudienė, Eugenijus Galdikas, Kazimieras Černeckis, Ramūnas Liaugaudas, Kęstutis Lukas, Edita Šamonskienė, Rasa Bernotienė, Lidija Šličienė, Daina Rakauskienė, Vida Zubienė, Jonas Jaras, Ieva Untulytė-Račkienė, Vaidas Minelga, Vita Remezaitė, Darius Mažrimas, Darius Medeišis, Valdas Petkus, Arvydas No-reika, Andrius Rimkus, Žydrūnė Budrikytė, Gediminas Anužis, Asta Mockutė, Jūratė Pelkutė, Ginta Armalytė, Aistė Pargaliauskaitė, Renata Pociūtė, Arūnas Jurevičius, Gražina Ronkaitienė, Levutė Staniuvienė, Henrikas Markavičius, Renata Šakienė, Tomas Šakys, Gerda Būtaitė, Saulė Nikartaitė, Danutė Kazlauskienė, Valdas Bagočius, Jolanta Zubienė, Gintarė Žukauskaitė ir Vilius Kaupas. Scenografiją spektakliams kurti padėjo Vita Lukšienė, Vytautas Viršilas, Jonas Jaras ir Arūnas Šliogeris, muziką pa-rinkti – Kamilijus Venskas.

2012 m. vaidinta skausminga komedija „Oždrausts vaisios“ gvildeno atšiaurais su-svetimėjimo, jausmų atbukimo, baisaus egoizmo skverbimosi į žmonių sielas žu-dantį poveikį. Prieš tai vaidintoje dramatiškoje komedioje „Pašielusi dėinā“ kalbėta apie psichologinio ir fizinio smurto tarpimą žmonių santykiose. Itin palankiai žiūrovai priėmė lyrię komediją „Neiaprasta duovē-na“. Šią pjesę per sezoną teko suvaidinti daugiau negu dvidešimt kartų.

2013 m. kolektyvas pastatė ir iki šiol sėk-mingai tebevaidina groteską „Vėskas ontrėp“. Tai lyg atsvara Žemaitės komedijai „Trys mylimos“. Joje pasakojama šiuolai-kinė istorija apie pragmatinius bei labai sudėtingus vyru ir moterų santykius. Veiksma rutulioja trys gana klastingos ir sukertos per-sonos – matrona Cicilija, jos dukrelės Auk-sė bei Žemciūgėlis ir du paikokai veikėjai – tévas Cezaris ir jo sūnus Montekristas. Pje-sės veikėjai vyriškai karts nuo karto pa-puola į nepavydétinas, kuriožiskas situacijas, kurios žiūrovams sukelia juoką. Kome-dijoje greta jau žinomų, ryškius vaidmenis sukūrusių Žemaičių teatro aktorių Rasos

Bernotienės ir Danutės Kazlauskienės pir-muosius savo vaidmenis lipdė P. Žadeikio gimnazijos auklėtiniai Gintarė Žukauskaitė ir Vilius Kaupas. Vaidino ir spektaklio reži-sierius. 2013 m. sausio mėnesį teatras re-pe-tavo E. Untulio komišką melodramą „Ne-klaūzada avelė“, kurioje vaidmenis kūrė te-atro senbuvė Rasa Bernotienė, Vilius Kau-pas, Gintarė Žukauskaitė ir būrys naujujų aktorių – Adelė Zubienė, Tomas Matutis, Živilė Mackevičiūtė, Rasa Nikartienė ir Dalia Ra-gauskaitė. Šio teatro aktoriai Gražina Ron-kaitienė ir Jadviga Laureckienė yra pelnę respublikinius apdovanojimus – „Tegyvu-oja teatras“ nominacijas, o šios nominacijos laureatais yra tapusi Rasa Bernotienė ir Vai-das Minelga. („Tegyvuoja teatras“ nomina-cijos yra skiriamos geriausiemis šalies se-zono mėgėjų teatrų aktoriams). 2013 m. pa-vasarį prie kolektyvo susibūrė ir vaikų gru-pė. 2013 m. gegužės 3 d. vyko Žemaičių teatro vaikų grupės premjera – kolektyvo vadovo E. Untulio sukurtą dramatišką isto-riją iš vaikų gyvenimo „Sudietings žaidé-ms“. Pasak režisieriaus, jis, dirbdamas su vaikais, ruošia Skuodo Žemaičių teatru

naujų aktorių pamainą. Joje išugdyti akto-riai galės tarnauti Melompenei ir būdami su-augė. Vaikai taip pat vaidina žemaitiškai. Spektaklėlyje vaidino Skuodo pradinės mo-kyklos ir Skuodo Bartuvos progimnazijos auklėtiniai Greta Kaupaitė, Domantas Maž-rimas, Auksius Račkus, Saulė Račkutė, Irū-nė Butkutė ir Emilija Norkutė. Tų pačių metų rudenį šis vaikų kolektyvas pastatė naujų vaidinimą – „Vasaras kelionės“. Tai ins-ceniuota ištrauka iš E. Untulio pasakų kny-gelės „Karališki Saulės pokštai“. Joje vaidi-no Dovilė Zubaitė, Greta Kaupaitė, Emilija Norkutė, Kamilė Paulauskaitė, Deimena Kringelytė, Auksius Račkus ir Saulė Rač-kutė. Šiuo naujuoju pastatymu vaikų kolektyvas 2013 m. lapkričio mėnesį dalyvavo Kretingoje vykusioje konkursinėje apžiūroje. Komisija kolektyvą atrinko dalyvauti res-publikinės 2014 m. Dainų šventės Teatro die-nejo Vilniuje.

Iš viso Skuodo Žemaičių teatras nuo sa-vo veiklos pradžios iki 2013 m. pabaigos pastatė 26 vaidinimus. 2015 m. spalio mė-nejį kolektyvas, priartės prie brandžios jaunystės – savo veiklos 20-mečio.

Vaikų pjesės „Sudietings žaidé-ms“ jaunieji aktoriai ir pjesės autorius Edmundas Untulis. 2013 m. Danguolės Untulienės nuotrauka

Keista lèga

(rauduonā jouda komedējē)

UNTULIS EDMUNDAS

VEIKONTĒJĒ ASMINĪS:

Narbutienė Vida, Narbots Tadis, Leiliuonienė Zita, Narbots Gintis, Razmutė Inga, Mažrémâtė Gerda

Veiksmos vîkst Vidas é Tadius buté. Tadius véita – atévaré so ožlaidelé. Atévars sava éshaizdo prémén baldakéma, katrou nešiuet ont švântuoriaus par atlaidus. Vida, atétraukusi ožlaida, prineš pri Tadius stalieli, ont anuo padded poudieli so arbeto. Tadis neskobiedams gorkšnuo gieréma é skersakiou i sava pati Vida. Ta šalép baldakéma paséstata krieslali é praded sava zérzéma aréjé.

VIDA. Nespuoksuok i muni skersuoms, kap pakaruoklis i budeili... Pri arbitas nieka daugiau negausi. Nerék paprasté nu pat rīta meta prigrûsté pélna skrundi dešrū so píragás... Mažiau jiesi, mažiau é šiksi... Kuo mérkciuoji, a nepatink teisibé?.. Geroujo sakik, kuokiū drégniu prèséréjé, ka nie so vénio žmuogo nebgali sosérokuté?.. Tik baltakiouji é baltakiouji kap patrakés jautis... Baisi če naujina, kad spinta ont tavés ontvértta. Juk givs tebési... Negi diel tuo rēk borna užsésiuté?.. Aiško, to, slinki, nenuoriejé spintas éš vénino kombaré kerties parstumtē kéta... Posé déinuos reikieje tavi üdíté, kol paséjodéná éš vétas kap kuoks slunkis... Be ognelés darbavás, tā tēp liorbéšk tau é bêngies. To pats paméslík, kékí žmuogos tor apkripté, kad galietom cielus tris mieniesius ésgivenéti té vénip̄ apstatitamé kombarie. Žmuogos givén tam, kad kuožna déina patértom vén naujus ésgivenémus. A sopratā?.. Neraukik nuosés, aš ne šép sau ožsémésléjau méigtamâjém baldus parstomdité, aš nuoriejau kad vedoms meilés lézdielis bùtom apstaftis pagal Féng Šui sistema. Nesvēko golieté luovuo, katuuos kojūgalis atsokts téisē i duris, tas reišk, kad vedo pru tas duris gal greitā éshnešté kuojoms i příšaki... Nešnuopouk... No, ar aš kalta, kad to šalép spintas pasémaiš, kumet aš anou éš vésuos jieguos stūmiau?.. No, a to praséžuosi kumet nuors, a èr tuoliau tēp morksusi, kap vondéns prèsésriebis i žabtus?

TADIS. Aš eso kap švânts Jurgis pakelie.

VIDA. To ér viel sava amaliuonéjé varā? Nieka geresnè nebsomésléji? Švânts Jurgis pakelie... Švânts Jurgis pakelie... Jau šimta kartu eso gérdejusi tou téva géismelé... Kou nuors naujé soméslík.

TADIS. Aš eso kap švânts Jurgis pakelie.

VIDA. Neklik vêso gerklé! Aš ka pélio tau i vepelé, tojaus pat kalbuos duovéna atgausi, kraugeril! Ož kuokius griekus to mona nervus jiedi? Priš kétus žmuonis nepaduroma derbi. Daktarâ lèguos nerond, tad nesoprasí, a to če vaidini, a sovésam nu pruota

nošuokā? Diel tava bepruočiavéma neglio nie véninos draugés pas savi i nomus pasévadinté. Juk gieda žmugou paruoditē, kuoki kloika noméi sargeno... Nuors é onkstiau éš tavés mažā nauduos tebova: káp tik soséméslišio kuoké nuors naujové sava nomeliūs éšpruvitē, to tujaus pradiesi zorsté, prékaišiuoté monéi, kad aš eso be gala dorna é nedoudo tau ramibés, trokdua rimtus darbus dérbté... Kuokéi tén tava rimtē darbā? Trīnēs par déina noméi, bie-sus so angelás družē, paveikslus tepliuojé ér puodéškelés siovéniejé. A tas ír rimta vîra ožséjieméms? Je nebûtoni muokikluo piešéma pamuokū toriejés, sovésam bùtomem obagās éšejé.

TADIS. Aš eso kap švânts Jurgis pakelie.

VIDA. Atsérada švântas... Pagrindénés pajemas – mona (bo-galterés) algelé é torgou ož darža geribés pajimtē pinigelē... Tava oždarbis tik posé tuo, kou aš noméi liuobo parnešté... Vuo dabâ ér tuo nebâparneši. Nuors vesk kor nuors i pakrûmē é pakark kap nokaršusi šonâti... Siedi tuoks dédliausis drimšis par déina noméi, mon ont lèisuos nogarelés ožsékuorés... I dornina éšvežtē nenuorio, juk vés téik ési savs, nu senū dénū priprasts žmuogos, é priš kétus žmuonis bùtom nepaduoro tavi dormems pridouté; apleistom paskiau pliuotkerkas leížovës...

TADIS. Aš eso kap švânts Jurgis pakelie.

VIDA. Aš tau pažado: vénia gražé déinelé trûks mona kontri-be-lé... Novešio tavi i měška ér paléksio, préréšusi pri medé – lai tavi pasiotosés é bedontés lapés želiuo! A sopratā?..

Kuoki aš nelaiminga! Ar atséras bén vénins duors žmuogos, kat-ros muni tuokiuo bâsiuo nelaimie pagous?

TADIS. Aš kap švânts Jurgis pakelie.

VIDA. Tuo jau pardaug... To, kraugerí, neléisi monéi nie pakriuokté ramé? Tujaus bûsi éšjungts... Nebnuorio tava marmûzès matit !

(Atem nu Tadius poudieli é ožtrauk anam téise priš nuosi ožlaidelé.)

Je nenuori rokoutéis kap žmuogos, tuoliau vénins pats kermiek tamé sava kliuostouriou.

lein Zita.

ZITA. A ír kas noméi?

VIDA. Ar akimis nebrégi, ar nebženâ, atéjusi i svetima truoba, kou sakit ?

ZITA. Duris bova nerakintas, vuo tamstelé stuoviejé monéi no-gara atsokusi. Juk toriejau kažkou sakit .

VIDA. Diekou Pondéivou... Normalé žmuogaus kalba ésgérdau.

ZITA. Nesopratau, kou nuoriejé pasakit .

VIDA. Nieka nenuoriejau, eso pripratusi pati vénia so savém rokoutéis, kartâs nebsoségaudau, kor besonti é kou besakonti.

ZITA. Videlé, ka to matitomi, kuoki ési éshbalusi... Gal prastâ méigojé pu tuo laika parsokéma ciela adîna i příšaki?

VIDA. Présédiejé é tas. Spaud ér kétis klapats, juk pati ženâ, kuoks.

ZITA. Vuo kou daktarâ saka, a nieka gera nežad?

VIDA. Nieka gera nežad, saka, kad moniškis klépatelé greitâ nemérs... Ta dâ élgâ teks müütit is.

ZITA. Ne tuo klausiau... Klauso, kuoké lèga daktarâ tava Tadiou nostat ?

VIDA. Tamé é bieda, ka daktarâ nežena tuos lèguos pavadénéma. Ér sovésam nežena, nu katruo gala anou rēk pradieté tért . Tris nedielés nabagieli lèguonénie palaiké é paleida noméi – šiuolaik -

nė medicina nikāp nesogebiejė so anou sosérokoutė: nie geroujo, nie péktou... Sošaukė kuonsélioma ē vésē draugéškā nospren-dė, kad mona Tadis īr bevélteškā keists lęguons... Kéik begalio so anou dībavuotėis, rēks jimbéis žigū diel pérmuos neégaloma gro-pés nostatimā...

ZITA. Kap meksékietu kinė. Galietomi scenaréjo televizéjē pa-raštė ē pardoutė ož dédėlius piningus... Vuo gal taviškis Tadis īr narkuomans? Gal prèséréjé kuokiū nuors netékosiu žuolieliū ar pasiotosiu grību?.. Juk pati torietomi norauktė, kad tū mena žmu-niū kramolkés īr kétēp soréktavuotas, negu mūsa – normaliūju.

VIDA. Nezaunik kap pasomdita. Mona Tadis, kad ē menininks, so čemerās neožséjiem. Kam anam čemers, je uns ē tēp īr trūktēns?

ZITA. Tā gal nabagielis ožjiedė kuoké nuors muodéfekouta jieda-la? Kuokiū tik nesāmuoniū ēš Europas mes nesokéšam i skron-diūs... Nieka dīvēna nebūtom, jego ē védvē vēina gražē dēina pasé-jostoviau besontės švētuosē Tereselēs ar Magdošelēs.

VIDA. Būk spakaini. Krizé vedvē ēšgelbies nu parséjedēma... Nuors tavē tas ē netorietom griestē. Juk Barkaus kavénie vériejē dérbi. Bevérda-ma, bekepdama prèséjedi, prèsékaštavuoji vēsu-o-kiausi skanominiū. Sirpstī kap braškē, žondā posiau plišt.

ZITA. Neséčidīk... Eso kūda kap ašaka... Vuo ē kavénie nebdér-bo. Barkos muní priš nedielē paliousava nu tarnīstēs. Tā dabā eso laisva gaspadné.

VIDA. Tā kuoké naujē darba gruobsis?

ZITA. Žado jimbéis nabaštēkus apdarénietē. Biznis garantouts ē omžens... Nomérusužmuoniū nebējau. Eso kelis pamélējantus apdariusi ē nepasébretkejau, tā dēlkuo negaliuotu ē svetēmus ap-darénietē?

VIDA. Fui... Aš tēp negaliuotu. Neapsévežo. Pamatiusi nabaštē-ka pradeo drebietē kap epošē laps. Tad ēr i būdīnēs stēngous nevāktiutē. Neino net vadēnamā.

ZITA. Tā negi ēr sava Tadius bējuotomi, jego uns nosépag-rabito?

VIDA. Vuo kāp to mēslējī? Béjuoti... Nuors neésévaizdouno, kāp uns tuoks viepla atruodītom nomérēs.

ZITA. Tau bepēgo, tui valdēška darba, gauni garantouta oždar-bi... Tad so nabaštēkās tau tékrā ka nerēks pradietē vazuotēs.

VIDA. Nesakik nesakik... Ménkas ē mona garantējēs. Mers po-sé bornuos ožséménē, kad savévaldibie, je Vériausibē tēp ē tuoliau spaus, atleis patēis ménkiausē ronga valdēninkus... Vuo ož muni menkesnēs savévaldibie nebie. Kas aš – varga pelelē. Kétū pré-ra-šenietus puopiergalius ēš vēina stalčē i kéta kravuojo ē, jego rēk, svetūs, ēš ožsénē atvāžiavosiūs, pu miesta pavadiuojo, nes muo-ko vēina kéta žuodi anglēškā, vēina kéta vuokēškā, vēina kéta rosēškā ēšdauztē, vuo latvēškā varau kap nu siūla, juk mona babū-nelē bova latvē.

ZITA. Tik nepradiek kriuoktē pérmo laika. Merou étinki, tā negi uns tavi grūs laukon? Atras ē be tavēs kou noskriaustē. Uns tavēs ont soduoruojēma tékrā ka neatēdous. Tor ont tavēs aki. Gerē žmu-nis mon jau spiejē papasakuotē.

VIDA (soséjem ož galvuos). Zitelē, muni balsi depreséjē apnē-ka... Gousk muni kékli benuori, vuo aš vés tēk rego ateitēis vizē-juos savi ēš darba ēšvarīta ē nomēi pri radéjatuoriaus besiedontē, Tadius kiauras žekés beadontē (pakélst kap Marítēs Melnēkâtēs statula)... Je tēp ē tuoliau diesēs, liaudēs tékrā ka pakēls, nokénties ne tik Vélniaus rūmu longā, bet ē toštakramiu marmūzēs!

ZITA. Videlē, to tēp garsē nealduok, juk šēs čiesās ē séinas tor ausis. Vuo tuoki tava vuovamēma ne tik vēsamē nomē, bet ē laukē žmuonis torietom gérdatē.

VIDA. Tā negi torietiuo titletē kap žovēs priš sava pabonga?

ZITA. Neséaltaravuok, aš soméslējau, kāp tavi ēšratavuotē nu križē... Tau tékrā torietom paviktē aplénktē fénansēnē doubē.

VIDA. Negi aš kuoki nuors Pondéiva pateptuoji, kad krizē torie-tom muni aplénktē?

ZITA. To džiaukis ē šuokēniek, nes nomēi turi sava Tadi... Uns īr tava laimēs kuožeris ē gelbietuos.

VIDA. Gelbietuos īr Juonis... Ē tas dabā netor česa pu kēimus lakstītē, biedū ēiškuodams, nes Seimē sied.

ZITA. Nenosérokouk ē Juonē, ligō kuokē masala, mon nekai-šiuok. Tadis tékrā tavi nu bieduos apsauguos.

VIDA. Kuoki ēš mona aplamiaus gal būtē švēisi ateitēs?

ZITA. Artie ēškēlmings muoménts, ēšdžiūva borna, īpēlk kuo nuors atsegertē... Nebgalio tuoliau nie žuodē ēštartē.

VIDA. Je nuori, gerk arbata, kor nu Tadius lēka. Seiliujos sei-liujos tas nakabis ē nikāp nesogebiejė vēsuos skleinīcēs ēšgertē.

ZITA. A to rauki, kou śneki?

VIDA. Je tékrā ēsi ēštruoskusi, gersi ē Tadius arbata... Juk aš nespiesio tēp staigē tavē ožplēkītē naujuos. Še, gerk ē nesémaišk, Tadis juk ne Aidso serg, neožsékries.

VIDA. Ēk pu kelma... Neapsévežo... Geriau pabūsio negierusi.

VIDA. Je neapséveži gertē arbitas, galio atneštē šampana ēš pu krana.

ZITA. Nu tuokē tava skūpoma ē truoškolīs praējē. Tēik tuo, gera pataréma dousis ož diekou... Juk to sakē, kad tava Tadis īr bevél-tēšks invalids?

VIDA. Dabā tékrā, ka bevéltešks.

ZITA. Vadēnas, anam rēkalinda slauga?

ZITA. Kuo klausēnijī dormū klausēmū? Aiško, kad rēkalinda... So anou péktiau kap so mažo vāko... Gerā, ka Gintis, komet parēn ēš muokiklas, paded so tievo vazuotēs... Je ne tas mona vāks, vēina so tou nepritelio besémūčidama, sovēsam pablūstiuo.

ZITA. Tā kor uns daba ziliuo, juk šéndēin šeštadēin?

VIDA. Paleidau vakulielu pu miesta palakstītē... Bet to mon truopnē pasakik, dēlkuo to mon aple Tadi ožuomēnas laidā, kad uns īr mona laimēs garants?

ZITA. Savévaldibie dérbi, vuo pruotelē nie ož cēnta netori... Je Tadis īr baisos ēnvalidis, ēssérūpink anuo slaugas... Juk Tadis be tava pagelbas negal nie ménotelēs vēins pabūtē... To tēk pamēslīk, kou reišk nomēi laiktē švētōjo pavērtusi žmuogo. Tad kou greitau ēssérūpink slauguos pinigus ēr givēnsi kap inksts taukūs.

VIDA. Če to gera minti pasvēidē. Pradedo matītē saulē ož gari-zonta. Kažkāp šerdēs atsēleida, akis prašvēisiejē... Nuotaika pakē-la ligi pat lobū. Ožsēnuoriejau eitē apsépērtē. Rēktom ožsoktē i Superneta, gal pégiesniu makaronus a bolviu bus ēšmetē. A nenu-ori eitē so monēm apséprekintē?

ZITA. Vuo kāp bus so lęguon, a nebējē vēina palēktē?

VIDA. Nenospruogs. Jiestē nu rīta nedeviau. Tad kēliniu neprē-tums. Je nuori, pašnekink anou, kol aš pasēstražijsio... Pati pamatiši, kad uns – neb šiuos žemēs givēntuos. (Atétrauk ožlaidelē.) Tadi, veiziek, kas pas mumis atējē i svetius... (Pati ēšein strajtēis)

ZITA. Tadieli, kāp begivēni? Kas notēka, kad pasēlēguojē? Gér-

(Nukelta i 36 p.)

(Atkelta iš 35 p.)

diejau, kad ni so kou rokoutėis nebnuori, kad normalė kalba ožméršā... Gal kas nuors dédélė skaud? Gal pu galvelė dīgulis sprai-ga? Vuo gal kou nuors prasta sojiedė, maželleli, é kepénas acétuo-no aptročéjė?

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

ZITA. Nesopratau... Kou sakė, pupulie?

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

ZITA. No é kas? Mon nerūp švēnts Jurgis. Aš tavés klauso, káp gjivéni, a nieks neskaud, a nuotaikas kas nuors negadēn? Bénk maivitės é rokokis kap žmuogos.

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

ZITA (*Pu pauzelės, édiemė paveiziejusi Tadiou i akis*). Tékros nabagis. Nei èsgidisi, nei nošausi... Véins klapats ligi omžiaus gaila. (*Gluosta Tadiou pakauši, tas moistuos.*)

VIDA (ièjusi é pamatiusi idiléška vaizdieli, sopíkst é ožtrauk ožlaidā Tadiou priš pat nuosi). No va, Zitelé, sava akimis pamatė, kuoki krížio ont sava galvuos torio noméi uzsékruos, tad slau-guos piningā monei tékrā ka préklausa.

ZITA. Délkuo sava žmuogo kavuoji nu pasaulė pu ožlaida kap kuoké keikünė papūga, juk uns, žmuogelis, niekam nieka prasta nedara... Sied, akelés noleidés, kap skaisti mergelé, kuoki tau bie-da? Kad aš tuoki žmuogo noméi torietuo, nimaž nezistiuo. Dieva duovéna – vîréšks, ožsérésės borna.

ZITA. Vuo aš nepakento tilieniu. Aš nuorio giventé tēp, ka galieu so noméškés ésseréitė kap réikint – ligi pat kuojū apatiū.

ZITA. Je to nenuori so Tadio vargté, atédouk monéi, aš anou pagluobuosio, apséjimsio slaugtít.

lein Gintis.

GINTIS. Laba rīta, teta Zita!

ZITA. Labs, žentā!

GINTIS. Aš dā neketéno žanitėis.

ZITA. A mona dokrelé tau nepatink? Gal par prasta kūna so-diejéma?

ZITA. Ginteli, atsargiau so Zito... Ana īr nomatiusi tava tieva nu mūsa paséjimté slaugtíté ož valdēškus piningus.

ZITA. Neklausik muotinas pasaku, Ginteli, juk ne moila ési jie-dés... Rēk matá mon tava tieva... Pašpuoséjau, vuo tava muotinelé veskou ož grīna pininga pajiemé.

ZITA. Sūnau, kuo narstā akis, i batus veiziedams, bené viel žadi sprokté laukuron?

ZITA. Vuo kou aš noméi dérbsio, nenuorio jodvém trokdítē pliuotkintéis, viel eisio palaigítē i gatvē.

ZITA. Nelakstísi mon kuojom-galvuom. Siediesi noméi é privei-ziesi tieva. Vedvē so Zitelé lekau apsézvalgítē pu krautovēs.

ZITA. Vuo kam tou tieva priveizieté? A uns negal véins pats noméi pasiediet?

ZITA. Galietomi tievou kou nuors užkousté pataisitē.

ZITA. Nerák mesuoms šerté. Arbetas atsegieré é ožteks. Juk pati žénā, kad dabā vésor križé siautie, tā tego é uns dérža ožsé-verž kap réikint. Gal ka mažiau jies, grētiau kalbuos duovéna atgaus?... Ginti, tik nemiegink tieva véina noméi palékté, juk žénā, ka uns dabā péktiau maža vâka. Gal dā pradleté žaisté so deg-tokás é vesa buta ont ognéis pablézginté... Arba gal slaptiuom i

šaldítova nagus ikéštē é vésas maista atsargas sojiesté.

ZITA. Einam a neinam greitau, mon jau pakiriejé tavés laukté.

VIDA. Neséskaiciuok. Juk torio vâkou sopasakuoté, káp rēk noméi elgtéis... Ginteli, jego éšalkā belakstidams, éšsévrk kuoldū-nu arba kiaušéninés éš vêina kiaušénelé pasékepk...

GINTIS. Vuo délkuo kiaušinéné tik éš vêina kiaušéné, vuo gal aš nuorio éš trijū?

VIDA. Éš daugiau negal, rēk Velikuoms taupitē. To tik paméslik, jau dabā véins kiaušinis ketorésdesimt centū kaštou, tad kas die-sés priš pat Velikas? Aš netorio auksa kasiklū, kad galietuo pi-ningas taškitéis.

GINTIS. Èketau, je énatau... Vuo aš bado tékrā ka nenomérsio.

VIDA. Vedvē èlgā neožtroksiau. Tik kuoké valondelé, tad daug nesézbétkiek, noméi véins palékés.

Vida ér Zita éšein.

GINTIS. Ta muotina beng ožknesté... Je tēp é tuoliau diesés, tā ér aš nostuosio so vésas rokoutėis. (*Atétrauk ožlaidelé nu tieva balda-kémá*) A to, tievā, tékrā nenuori valgíté? Je nuori, kinkteliek galva. Dousio kepénénés dešruos, jouduos dounas... Šaldítové matiau špruotu skrabénelé pradarítā... To tik kinkteliek galva, jego tékrā nenu valgíté, ér aš tavi papenepisio, nedousio bado nomérté.

TADIS (*kinkoudams galva*). Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

GINTIS. Gerā... Matau, kad ési éšalkés. Tujaus gausi kepénénés dešruos. (*Atbieg nešéns dešro é padoud tievou. Tou muoménto pa-ségérst béldešis kaliduorionu*) Nepík, tievā, bet ožlaidelé aš viel torio ožtraukté. Gal muotina atgal parein, paskiau abodo gausiau velniū. To tilé valgik dešra ér nečepsiek, kad muotina neožgerstrom. (*Ožrauk ožlaida ér bieg pri duru*) Kas če brazd?

lein Inga.

INGA. Aš brazdo. A neléisi?

GINTIS (*nostebés*). Ar kas nuors atsétéka, kad èšdrīsā ateitē pas muni tēisë i nomus?

INGA. A véins ési noméi?

GINTIS. Beveik véins.

INGA. Káp tou soprasté?

GINTIS. Véins, véins... nesébaidik. Kuo ési tuoki bokšti? Gal kou nuors prèséderbā é atbiegá pas muni kavuotais nu puolicéjés?

INGA. Nesékabéniek pri žuodui, kap kuoks sienis. Aš pas tavi ožejau i svetius pérra karta. Nuorio apveizieté, káp gîven pats kéitiausis muokiklas bičielis.

GINTIS. Vuo kas neleida onkstiau ožéitē paséscviouté?

INGA. Kad to kap kuoks paršielis monéis nepavadéni i svetius...

GINTIS. Ne tik tavés, aš é kétū sava pažistarom bei draugū nikumet neso vadénés pas savi i svetius. Tad netorietomi pardaug no-séminté.

INGA. Ar tava paponé īr baisē pékté, kad bējē draugus paséva-dinté i svetius?

GINTIS. Nesakituo, kad bütom dédélė pékté, bet īr žiaurē savuo-téšké.

INGA. To anū giedéjís?

GINTIS. Sakik, kuo nuori, jego atejé?

INGA. Kuoks to nuobuodē dařikéšks... Kap kuoks nokvakés ma-fijuozos.

GINTIS. Mon patink konkretoms.

INGA. Vuo šep sau – ožsémėslitė é ateitė i svetius be juokiuos priežastėis – netorio teisės?

GINTIS. Kuo prisvélā kap be taukū verdama kroupu kuošė? Je atejė, sieskis kor nuors. Juk aš tavės laukuon nevarau.

INGA (ésétaisa patuogė, ožsekeldama kuojé ont kuojés). Nepik, Ginti, bet pasakisio tau teisibė. Aš pastebiejiu, kāp to par pamuokas akis narstā, i muni veiziedams. É par pertraukas stengis būtē kuo artiau monės. Kou tas torietom reikštė?.. A tik nesi ésekliuopėnés i muni?

GINTIS. Kou dā besogalvuosi? Tau tik tēp pasérudodė...

INGA. Je pasérudodė, tā kuo éskaitā pu tū mona žuodiū kap rauduonasis batvénilius?

GINTIS. É to paraudouonoutumi, je kas tēp smarkė ožsépolto.

INGA. Va tēp... Matā, kuoki eso kėita panelė. Spaudo tavi i kertę be juokiū ožuolonku. Tad ženuok, bakūrieli, to mon žiaurė patink... Junto, kad ér aš tau patinko. Bet kėik spiejau pastebištė, to ési baisė nedrousos, tad nospréndiau pérmuoji tou svarbi žingsni žéngtė – pisépažintė meilie.

INGTIS (nežénoudams kou sakítė). Vuo aš, kumet muokikla pabèngsio, būsio kaskadininks... ér važiousio dérbtė i Huolivuda.

INGA. Netrauk debesū... Svaigsti ésh baimės, nežénoudams kap pradiet so moném kalba?

INGTIS. Netiki, kad aš eso kėits kap Džekis Čans? A nuori, paruodfisio kelis triukus, apslabniesi.

INGA. No no, tik neparsétempk...

INGTIS (paruoda kelis triukus). No kāp?

INGA. No é pavarë vaizdū... Sovėsam somézgau. Nebženau kou tau é besakítė? Tékra kėits besous.

INGTIS (paténtinkts). Va tēp... Vuo to kou ketini būtė, ka pabèngsi muokslus?

INGA. Aš tā būsio dainininkė... Kou aš prastesnė už tou Mijė ésh Kaukuiékū? Žénau, kad to muoki ne tik par galva vartaliuotėis, bet ér so gitaro brazdintė... Galietomi monėi padietė kuoki džazū gabalieli somestė. Atsénešk greitaiu tou sava brazdala.

INGTIS (paréjés so gitaro). To, Ingelé, nepik, bet gitaras nedoušio tau čiopénietė... Je nuori, galio tik prétarė tavėi...

INGA. Béjé, kad tava énstroménta nesolomditiuo, stügielu ne-sotrauktiuo? No no... Laikikés ésekébés i sava gitara, man svarbo gers prétaréms.

(Jaunuojį puorelę béntruom jieguom „éskert“ mozékinis gabalieli é abodo paléjai dédélé konténé.)

INGTIS. Ér to, Ingelé, nebluogā pavarā... Nebovau viešomuo gérdejės. Kas galiejé paméslitė, kad to tuoki kėita panelė besonti?

INGA. No va, pérminis artémesnés pažentėis etaps praéjé.

INGTIS. Vuo kou tuoliau darísiu?

INGA. Kas bus tuoliau, dabā bějau sakítė... Teisibė – sovėsam kėts rėkals muni pas tavi atavarę... Aš nebtorio kor préséglauštė, muotina muni ésh nomū ésgéné... Téksliau sakont, pati pabiegau... Ne mona nervams karto so muotinelė pu vėino stuogo konkintėis.

INGTIS. Žénau, tava muotina īr pagerunti.

INGA. Ne mona vėinuos muotina ger, bet kétas, kad é priger, télik nebepruočioun, kap monuoji.

INGTIS. Kuoki gudri laputė besonti... Aplink meilė pradieté mon pasakas sektė, mésléjė – soséleisio é pu sava luova tavi apgī-vendinsio? Atmink, kad aš kol kas nuosavuos pastuogės netorio.

INGA. Neporsiukis... Aš neso tuoki žebelé, kad tékliuot pas tavi gautė pastuogė... Tava mamele muni éspocietom pru duris kap

Žemaitėjé. Mukienés Danutés portégrapéjé

kuoké dolkelé... Ne véina karta eso gérdejusi pru jūsa buta longus, kap ana laida gerklé... Tékra žiežola – arba klíkdamā tavi apkortins, arba, tīlē šípsuodamuos, tau akis éškabins.

INGTIS. Je mona muotina tau tuoki baisi, tā kuo to atejė i mūsa nomus?

INGA. Skubi éšvaritė laukuon?

INGTIS. Aš nevarisio tavés laukuon, bet ka muotina parēs, tavi éshbeldins téisė i gatvė be juokiū ceremuonéju.

INGA. É to ramē veiziesis?.. Leisi monėi par nakti vénā paté sošaltė gatvie?

INGTIS. Vuo kou torietiuo darítė? Éséspraudės kuokemé nuors sklepé tavi šélditė?

INGA. Ar aš tau negraži?

INGTIS. Ar aš tau sakiau, kad esi bjauri?

INGA. Nebjauri, bet é negraži?

INGTIS. Kuo préstuojé kap kuisis pri auséis?

INGA. Vuo to mon dédélé gražos... Tava akis éšraiškingas, bal-sos ipatings... Aš nemalouono.

INGTIS. Nesámuonés liurški. Aš i veidruodi paséveizo é poikē žénau, kāp atruodau. Be reikala mon padlaižiauji.

INGA. Nesékoklink. Kāp nuori, tēp sakik, bet esi kétuoks, nego kétē muokiklas vaikiokā.

INGTIS. Torietiuo dédélé apsédžiaugtė é pradieté šuokénietė ar kūlēs verstėis par galva? Jau vertous... (Persévert külversti.)

INGA. Nevartaliuokés pu asia kap kiaušinis... Aš rimtā šneko. Nuors to é neaukšts, bet tava ronkas tvértas, kap meškuos. Tuokés ronkas gal negívā ožspaustė. Tuokés ronkas gal élgā é tuoléi neštė.

INGTIS. É kor torietiuo tavi nonestė? I ožmiesti, kor kaims praséded?

INGA. Eso kvaktelejusi kap sena věsta... Aš viliaus, kad to padiesi soméslitė, kāp ésspréstė mona proublema... Vuo to nie ausū nejodéni.

INGTIS. Kor aš tavi padiesio? Juk poikē sopronti, kad tūs nomūs aš eso nulis, vuo sava pastuogės kol kas neésetaisiau.

INGA. Aš věskou sopronto, tik nežénau, kou tuoliau darítė.

INGTIS. Sokousk kéitā dontis é grīžk noméi. Juk niekor tuoliau negali nošuuktė.

INGA. Noméi negrišio. Geriau pasékarsio kor nuors senuos statibusos.

INGTIS. Je dorna ési, karkis... Gal šniūrieli paskuolinté?

(Nukelta i 38 p.)

(Atkelta iš 37 p.)

INGA. Vuo aš ligi pat šiuos akimirkas tėkiejaus, kad tau patinko.

GINTIS. Je ē tuoliau tep tauzisi niekus, ēšvarisio laukuon.

INGA. Aš tékrā eso negraži ē niekam negalio patéktę.

GINTIS. No, graži, graži ēsi... Tik nepradiekl kriuoktę.

INGA. Kuoks paslaptingas tava buts. Vėdorie kombarė kažkuoks baldakims, ožlaiduoms aptraukts... Kou tén kavuojėt? Gal kuoki švēntolieli? Nuorietiuo paveizietė, kas ož tuos ožliaidas.

GINTIS. Nekéšk nagū, kor nieks nepraša... Ožlaida kap ožlaida. Ē kas tau rūp, kas mūsa nomūs dedas? Sakiau, traukis kou tuoliau nu baldakima!

INGA. Vuo aš eso smalsi ēr ižūli, tuoki pat, kap tava muotina! (*Staigė atėtrauk ožlaida.*) Oho! Kuoks gražos vīrėks... Ar tik če ne tava tievs?

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

INGA (*atšuokusi šalén*). Kou sakē, žmuogau?

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

INGA. A tas babaužis tékra īr tava tievs?

GINTIS. Tékrā... uns īr mona tievs. Dabā patenkinta, vėsas mūsa šeimuos paslaptis soženuojusi?

INGA. Vuo dėlkuo tas tava tievs tēp keistā i muni veiz?

GINTIS. Dėltuo, kad īr sunkos lėguons. Uns staigē nei ēš šiuo, nei ēš tuo sosērga... Kétėp sakont, spinta ont anuo ontvrēta. ēr jau ciels mienou kāp so mumis nebsérökoun. Tik kartuo ē kartuo tou frazé, katrou jau spiejė ēsgérstę.

INGA (*Tadiou*). Žmuogieli, kas tau notēka? Dėlkuo jiemē ē pblūdā?

TADIS. Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie.

INGA. Je tuoks ēsi, tā būk ē tuoliau. Kāp nuors apsēeisem ēr be tavės. (*Ožtrauk ožlaida.*) Nepīk, Gintielis, kad tava tieva viel pakēšau pu ožliaidas... Nemuko so lėguonās rokoutėis, ē bepruoti bējau... Duovėnuok monēi ož kloikas žuodius, neženuojau, kad tava nomus sleg tuoki tragedėj.

GINTIS. Ne tragedėj, vuo joudā rauduona kuomedėj. Nei kriuoktē, nei jouktės...

INGA. Nuors ē nemaža omžieli spiejau nogjventę, dar neso reģejusi, kad žmuogos tēp sau, be juokiuos rimtuos priežastėis jitm̄tom ē pablūstom.

GINTIS. Greitā ē aš pablūsio.

INGA. Matau, kad nebie monēi gīvenēma. Keliausio nomēi ē pasėdousio lēkémou kap avelė.

GINTIS. Neskobiek. Palūkiek.

INGA. Kou besomēslėjē?

GINTIS. Mon tavės pagaila.

INGA. Parēs tava muotina nomēi, ēr vėsas vedoms meilės ožsébēngs.

GINTIS. Ne. Neožsébēngs... Aš sogebiesio tavi ožtartę.

INGA. Nespank, atsérada ožtaries...

GINTIS. To mon nesébluogėji, dėlkuo vedo nebovuon onkstiau sosétékē...

INGA. Gīvenēms – tuoks daliks, kad nikumet neženuosi, kas tāvės lauk ož puosūkė. Juk ēr aš pas tavi i nomus ožejau šēp sau, ont dorniaus... Nuoriejau pramuoga savėi pasédaritę... Noséramintę...

Sakik, Ginti, dėlkuo to ligi šiuolėi netoriejē nie vēinuos panelés?

GINTIS. ēš kor to ženā, kad aš panieliu netorio? Ar sargibuo pri mona doru stuovi?

INGA. Juk ne akla eso... To vėsor vėins ē vėins... Tas īr didilis grieks jaunam vaikiokou.

lein Vida.

VIDA. Oho! Svetiū betorīs.. Neženuojau, sūnieli, kad so panuom jau prasēdedi.

GINTIS. Ana juoki pana, ana – mona klasiuokė.

VIDA (*merkdama aki sūnou*). Gintielis, a tievs nebova nomēi parējēs?

INGA. Bova parējēs... Sakē, kad ožem švēnta Jorgē pareigas pakelie.

GINTIS. Kas traukė tavi ož lėižovė?

VIDA. Kéik kartu eso sakiusi, kad tieva neruodītumi pašalēnems žmuonims?

INGA. Uns monēi sava tieva neruodē. Aš pati ožlaida atsétraukiau ē so tamstas nabagelio viro pasérokavau.

VIDA. Kas per īzoloms... Musintās nomēi nier kam tavės auklietė? Ginti, galietomi sava draugē pasakitę, kad ana jau gal ētē nomēi.

INGA. Aš Gintiou ne draugė, vuo panelė. Vedo esau artēmā pažiustum.

GINTIS. Mama, neklausīk Ingas, ana spangst nesāmuonēs... Ana tuoki īr, miegst vesus erzintę.

INGA. Begiedis... mamitės ēšsegondā? Vadēnas, monēs nemili?

GINTIS. Aš tuo nesakiau. Bet ē to valdīk lėižuvi.

VIDA. Mergelė, ruodos, aiškē pasakiau. Galietomi trauktė sava kelēs nomēi.

INGA. Aš neseruošo ēš če niekor eitē. Gintis muni parsevedē karto gīventę, vedo korau šeima.

GINTIS. Mama, neklausīk, kou ta paikša pliorp.

VIDA. Vuo mon dėdélē iduomē paléka... Ar tik nebūsi, sūnau, prisēžaidēs? Aš matau, kuoks to lutzis ēsi ē pélñā vierėjo, kad ta mergelka tavi apčeriejė ē kiesénas i mūsa šeimuos geruové?

INGA. Jūs dėdélē truopnē pataikiet, oušvienelė. Mon jūsa buts patink. Jaukos, erdvos... Vėitas vėsėmės torietom ožtektė. Jūsa šventasis Jurgis mon tékrā netrokdis gīventę.

GINTIS. Aš pats pradiesio tavi varitē laukuon. (*Stom Inga pri duru, ta nepasédoud.*)

INGA. Kou darā? Juk sakē, kad gīvensiau karto kap do balon-delē...

VIDA. Pajimsio šluota tuokė martē... Kuokėi kavalierē, kuokės panas – abodo tik šešiuolékénē.

INGA. Šešiuolékénē... Vuo kéik tamstelē bova metieliu, kumet pérma karta noséžengjet duoruové?

GINTIS. Inga, tas jau nebier joukinga!

VIDA. Marš ēš mona truobuos...

lein Zita.

ZITA. Videlė, nesopik, kad viel pas tavi ateju... Aš netīciom pas tavi palékau sava lūpdaži. (*Pamatiusi Inga.*) Vuo to, pérmenė, kou če dérbī?

INGA. Parsékraustiau gīventę pas kavaliero. So sava muotinelė

nebtelpau pu vėino stuogo, tad prašaus prieglaudas pas būsėmøjė uošvienė.

ZITA. Kou če sapaliuoji?

INGA. Mona muotinelė bėjė, kad nenovéliuotiuo anuos gerbiej, tad ē grūd muni laukuon... Vuo kor mon eitė, je ne pas sava vaikioka?

ZITA. Apsauguok, Viešpatie... Videlė, sakik, negi to préséjimsi sau ont spronda tou merga? Varik tou barakuda kou tuoliu nu sava sūnaus ē nomū... Aš poikė ženau ēš kuokiuos šeimuos īr kélēs tas paukštielis.

VIDA (*apsévinuojusi galva šlapio ronkšloustio*). Nebišneš galva. Tadis ēspruatėjė, sūnielis so gatvės merga sosédiejė... A begal bûtė baisiau ont šiuo sveta?

INGA. Oušvienelė, kromtik, kou šnėki... Aš juoki gatvės merga... Aš káp tik ož tvérta šeima eso noséstatiusi. Je žmuonis vėins kéta mil, tad anodom préklausa karto giventė, vuo ne pakompiem dalbstítės.

GINTIS. Ar biesos jumis vėsas apsieda? Mamitė, to neklausik, kou Inga plep. Ana tékrā nenuor pas mumis giventė. Anou tik baiš depresėjė apsieda. Vargšelė so sava muotina sosépika ē nebnuor eitė noméi... Bet kor ana dings? Tories ligi vakara noleistė gara ē griztė pas mama... Juk laukė per nakti mėiguotė tebie šalta.

ZITA. Monéi nerūp tamstas šeimuos rēkalā, bet to, Gintielis, tuos pospruotės padraikas sauguokis... Ana īr baiš skista... Sovėsam i muotina atréktusi. Negal praeitė pru vīrėška, anam galvuos nesosokusi.

INGA. Če tamstelė teisibė pasakė... Nier pasaulie tuokė vīra, katram nesogebietiuo galvelės sosoktė. Je panuorietiuo, ē diedė Tadi sogebietiuo prašnekintė.

GINTIS. Inga, nenoséšnekiek... ē jodvē nepolkétau kap kuokės šérshės ont Ingas... Ana īr duora ēr rimta mergelė, tik miegst péktaus žmuonis erzintė.

INGA. Diekou ož džentelmenéškoma... Bet monės ožstuotė nerék... Aš ēs tékrūju eso baiš kaita, kad torio tuokė nerimta muotina ē netorio tieva, katram rüpietiuo. (*Soségraudénusi*) Aš tujaus pat ēšeisio ē paléksio jumis vėsus ramibė. Kam jums svetėmas biedas ožsékrautė sau ont galvuos?

GINTIS. Kor to diesis, kumet laukė sotems?..

INGA. Neprapolis. ēsméguosio parkė ont soulelė.

GINTIS. Tēp negal, tēp īr nežmuonėška... Dā kas nuors jims ē noskriaus.

VIDA. Atsérada ožtaries... Tik nevarvink kruokuodila ašaru, apsémetili... To – ne Pelenė, vuo mūsa truoba tau ne karaliaus rūmā. Neleisio sava butė etaisitė bordeli.

ZITA. Teisingā pasakė, Videlė... Je to, gatvėnė padraika, geroujo neéšeisi, aš tau padiesio duris i lauka atrastė.

GINTIS (*Atséstuo priš Inga*). Neleisio Ingas stumditė. Mamitė, kap tau ne gieda? Torem laisva kombari, galiejė leistė mona draugė anam bėnt vėina naktelė parnakuotė... ēkėt jūs ēkėt, elgaties kap kuokės laukėnés torgaus buobas...

VIDA. Akis mon draskā, lepūnieli? Je tēp, tā ē pats mauk laukon so sava pana... Vėina nakti prasévaldaluosi laukė, atšalsi so bénė ē parlieksi noméi kap katénatis pu morčiaus.

GINTIS. ē gerā... ēr ēšeisio... ēr neženau, kumet besogrīšio. Aš jau nebe mažos ē saltė nebėjau.

INGA. Ginti, nerék so muotina piktėis... Mon apsauguos nerék, tujaus pat ēšeino.

TADIS (*atsétraukės ožlaida*). Mergelė niekor neis! Mergelė nakvuos mona nomūs!

VIDA. Svieta pabonga! Tadis pragidė?

ZITA. Gal dabā dar baisesnės komplékacėjės prasédies?.. Paségruobs Tadis vėrtuvini décéna i ronkas ē jims mumis vesus pu truoba gainiuotéis?

TADIS. Cikuo! Šarapl... Daugiau nebgalio stipsuotė pakelie kap švēnts Jurgis. Torio apsaugotė nekalta kūdiki.

ZITA. Dabā tékrā ka amēn...

TADIS. Ožséčiaupk, plerpinė... Dabā aš šneko... Aš, siediedams ož ožlaidas, gérdejau, káp Gintis šnekijė so Inga... Anodoms kalbas bova gražės ē skaistės. Tad porvās drabstítė mergelė jums, égléžovės, neleisio... Inga šiou nakti pernakvuos pas mumis.

VIDA. Kou dā besogalvusi? Negi ē tau, sieni, ta šarka galva apsoka?

TADIS. Pasakiau, ē gipsos. Mona spréndéms nebus aptaréniems. A sopratā, dūšė mona? (*Prēein pri Zitas.*) Vuo to, cipinė, kuo če stuovi? Marš noméi... Mums šnipu nerék!

ZITA (*éšbiegdama*). Tékras lèguons... baišos lèguons!..

VIDA (*éšlidiedama drauge*). Tik to, Zitelė, nemiegink kam nuors éšpliorpté mūsa šeimuos paslaptis! Je tiliesi ēr būsi gera, aš tau ožmuokiesio. Vuo jego ne, lēižuvi so šaknim éšrausio!

INGA. Če tā gērs! Kéita tievoka betoris, Gintielis... Káp aš tau pavido!

VIDA. Kas tau, Tadi, notéka? Negi smagėnū trombus aukšts kraujoujospūdis pramoša? Juk to kelés nedielės tiliejė kap ožslūts... tad ožtēlk ē dabā, lèguons nelaimings!

TADIS. Aš juoks lèguons... Aš tik bovau davės tiluos īžadus... Pakiriejė tava daruomas nesāmuonės, tad nospréndiau so tavėm juokui rēkalū nebotrietiē ē giventė šaltā bei abejingā, kap švēnta Jorgė statolėlė šalép kelė. Bet par sélpnos pasérudiau besous švēntasis. Nebéštvieriau tiliejėma īžada ēr jiemiatus ivestė tvarka.

VIDA. Aš tavi, Jodušiau, nodaušio... Tēp žiaurė éšmolkintė savia žmuogo... Tik tékras kialė tēp tegal padaritē.

TADIS. Noleisk gara, senolitė. Daugiau to monės nebmīnuosi sava pospadiem.

VIDA. Vadėnas, tēp ē lēkau be nieka, tēp ē noplaukė slauguos pinigā? Véžkét muni i bepruotnami!

INGA. Nepikét ont monės, kad tuoks škondals per muni notéka... Pati neženau, kuoks kelms muni léipé ožeitė i jūsa nomus... Ožejau... ēr tuokė tēršta kuošė ožvériau.

GINTIS. ē gerā, ka ožeję... Mona tieva nu tiluos īžada ēšgelbiejē.

VIDA. Vuo muni sotaršē kap šeita vélna... Kas ēs monės belėka? Sodordita vargšė.

GINTIS. Mama, to pati diel vēskuo bovā kalta. I tieva žuodius nikumet nepkreipē nie ménkiausé diemesė. Tad uns ēr paskelbē tiluos streika.

TADIS. Sūnos teisibė pasakė. Inga monéi sogroužéna žuodius...

VIDA. Tad kou dabā torietiuo daritē?

TADIS. Je mes tau neéetinkam, arba vėsus tris mumis ēšvarik ēs nomū, arba pati keliauk i laukus viejė gauditē.

INGA. Apséraminkét... Aš jau spieļau noséramintė... Eisio noméi. Ožsékéšio ausis so vato, pakėšio galva pu puodéškas, ožsémmerksio... ēr nei matisio, nei gerdiesio, kou muotina derb a gerta borbolioun... Mon svetémuos pastuogés nerék. Gīvenkét élgā ē laimingā... (*Ein pri duru.*)

GINTIS. Aš tavi pažiūsio...

(Nukelta i 40 p.)

(Atkelta iš 39 p.)

INGA. Nerėk...

GINTIS. Rėk. Aš tau torio daug kou papasakuotė...

Inga ēr Gintis éšein.

VIDA. Netekau sūnaus.

TADIS. Niekor tas sūnos neprapols... Juk ne i kaliejėma atsésieida, vo so panelė ēšejė pasévākštiuotė... Graži puora, kap vedo jaunīstie.

VIDA. Skistalė... Pats nesopronti, kou sapaliuoji.

TADIS. To dabā galietomi patilietė kuokius metelius laika, vuo aš ož tava priveziejėma ēš valdiuos jimtiuo slauguos pinigus.

VIDA. Je tēp pradiesi kabinietės pri žuodiu, aš ēš tékrūju paléklio kap kuoki nuors švēntuoji pakelie. A gali užmérstę tas vésas nesāmuonės?

Iein Gerda.

GERDA. Atséprašau, bet duris radau pradarītas... Tad ēr ēšinkavau i vėdo nepasébeldus.

VIDA. Prekibas agéntā nepageidaujamė. Mes nieka nepérksem.

GERDA. Aš ne prekibas agéntė... Aš eiškau Narbota Tadius.

TADIS. Aš eso Narbota Tadis...

VIDA. Vo aš mèslėjau, kad to ēsi švēnts Jurgis pakelie.

TADIS. Vida, nekabiniekiš pri žuodiu... Kou galietiuo būtė jums, jaunuoj panelė, haudings?

GERDA. Ar atséménat tuokė Mažrémâtė Jūratė?

TADIS. Šeik tēlk atséméno...

GERDA. Aš eso anuos doktie.

TADIS. Ē kas ēš tuo?

GERDA. Mama sakė, kad to ēsi mona tievs.

VIDA. Kas če per serials? Tadi, kou ta nabagė sapaliuo, a gali monėi truopnė paaiškintė?

GERDA. Aš nieka nesapalioujo, tik sakau teisibė.

TADIS. Negi ta véninos naktėis sélpnibė tēp galiejė keistā bengtės?

GERDA. Mamitė sakė, kad kol bus gīva, tavės neeiškuos ē ma-luonės neprāsiš. Bet tēp jau notėka, kad mamitės nebtorio... Ana ēšvažiava so kažkuokio negro i Maruoka... Vuo monėi lēipė tavi so-sérastė ē paprašitė, kad to muni ēšleistumi i muokslus. Sakė, kad to ēsi menininks ē gali mon padietė... Aš irgi nuorio būtė menininkė.

Vida noein ē atsésied i Tadius véita baldakémé.

TADIS. Jau geriau būtiuo ē tuoliau bovės kap švēnts Jurgis pakeli... Pardaug rüpiesniu ont mona galvuos par vėina déina.

GERDA. Aš nuorio būtė artistė... Tad a galio tékietės tava, tievie-li, pagelbas?

TADIS (*ein i sava véita baldakémé*). Vida, pasétrauk... Ožleisk mon mona véita. Aš viel nebnuorio rokoutės.

VIDA (*stumdamo šalén Tadi*). Aš eso kap šventuoji Tereselė ont védorė kelė.

TADIS. Vida, bénk blūdítė. Pasétrauk. Ta véita ne tau préklausa.

VIDA (*ožsétrauk ožlaidelė*) Aš eso kap švēntuoji Tereselė pakelie.

GERDA. Tievieli, ar če tava pati?

TADIS. Toriejau nelaimės so anou nogiventė šeik tēik metieliu.

GERDA. Ana irgi īr menininkė?

TADIS. Délkuo Klausí?

GERDA. Kad jodo tēp gražē improuvėzoujėtau... Kažkuokius mis-ténius vaidénėmus vaidénatau. Mon smaginis bénk parkaistė, i jodo beséveizont... Kuoki gili puotekstė... Kap švēntuoji Tereselė ont védorė kelė... ēš anuos tuokė pasakīma sopratau, kod jodo monės neapleisėtau ē rūpinsétavuos kap tékra sava dokrelė.

TADIS. Je torietiuo šautova, noséšautiuo... Vuo gal to aferisté? Délkuo torietiuo tékietė, kad to ēsi mona doktie?

GERDA. Aš sava mamitė pasétko... Juk ana ženuojé tava nomū adresas... ēr tēk paté sonkiausė sava givénėma akimirką anou monéi pasaké. Tas reišk, kad aš ēš tékrūju eso tamstas doktie... Ne-raukikét nuosés, vuos tik iējau i jūsa kombari, ēš karta pajotau mélženėška dvasini rīši.

TADIS. Vuo aš pajotau šiorpoli. ēr tēp vuos ēšsémaiténam, vuo če dā vėina borna ont mona spronda kabénas.

GERDA. Nenosémink... Mes esam menininkā, neprapolesem... Juk Pondéivs sokuré paukštelius, katrei nei sie, nei pjaun, vuo ēš bada neméršt. Vuo mena žmuonis īr kap tékrūju... Negi mums bus leista bado nomértė? Kéik pakéntiesem soséspaudé, pakol artistu muokslus bénksio, vuo paskiau givensem kap balté žmuonis. Pilmostious seréalūs, būsio pinigas aptekusi. Aš eso balsē energinga... ē tékrā nedousio sava tékram tievaliou bado nomértė. Je rēks, ēšmaitinsio ē tava gaspadénē...

Iein Gintis.

GINTIS. Šēp tēp pavīka sotaikintė Inga so muotino... Tetė, kas ta mergatė? Kuo ana nuor nu tavės? Aš anuos tékrā ka nepažisto, tego nésantažoun... Par vėina déina monėi tékrā ka pardaug meiliu...

TADIS. Ta mergatė īr tava sesou, Gintieli... Daugiau nebgalio nie žuodė pratartė... (*Atsésied noséménés*.) Aš eso kap švēnts Jurgis pakelie...

GINTIS (*atsésied šalép tieva*). Prébluoškē, kap so luopéto i pa-sérduis diejė, tievieli... ēr aš nebgalio nie žuodė pratartė... Aš irgi eso kap švēnts Jurgis pakelie...

GERDA. Kou reišk téi jūsa vésu trijū žuodénē rebosā?... (*Tila*). Nieka nesakut! Sopratau. Tas īr mona kūribéškoma ēšbandimis... Jūs vésė pavértuot švēntuoletės... Jūs esat moziejénés relikvėjės, vuo aš jumis torio priveizietė?.. Kāp sakont, būsio moziejaus bodie-tuoje ē tuo patio valtūojė? Iduomos vaidmou... Monės tēp lēngvā nepajimset ont muškés... Prijemo jūsa žaidėma taisiklės. Je vaidé-nam, tā vaidénam... Toriesio kou veiktė... Vėsa truoba préšerktša, atruoda kap kiauliu migis... Tujau če bus blézgunti švara kap mozie-jou... ē negaliesėt monėi pasakitė, kad aš nemuoko sovaidintė pras-čiuokės... (*Tvarkuos, kad net vatas dolk*.)

TADIS ē GINTIS (*desperateškā*). Vedo esau kap šventė Jorgē pakelie!...

VIDA (*pratraukusi ožlaidelė dā desperateškiau*). Vuo aš eso kap švēnta Tereselė ont védorė kelė!

GERDA (*validamuos*). Gerā, gerā, sopratau... Žaidam vésė kar-to... Tik praneškét, kumet rēks baigtė tou etiuda?

PABONGA

JŪRKALNĖS LAUMĖ

(NUOVELĖ)

UNTULIS EDMUNDAS

Nikumet nesakūk nikumet. Tou téisa bova spiejės ožmérštė žagariškis Julis. Uns soséžadiejė so akmenéšké Jurgita ér ruošies kelté veselė. Būsemáis jaunikis sožadieténē prisélkéniejé éštékémibé ér pats sava pažadās švétntā tékiejé. Gal tū pažadū būtom ér nesolaužés, je ne sena kap pasaulis téisa, kad kumet žmuogos planou, aukštesnés jiegas éš anuo planū joukus kret?

Vo vëks prasdédiejé nu tuo, kad Jurgita luoteréjuo éšluošé torés-ténē keliuoné i Kretas sala. Tép jau notéka, kad kelialapis tebova skérts vénā asabā, dëltuo sožadieténē nuoriejé keliuonés atsé-sakitē, vo vëtuo anuoš éš luoteréjés organizatuiru paséjimté po-stretiuos tükstontés litu. Bet sožadieténis juokio bûdo neleida sava gražuolé tép žiaurē aukuočéis. Uns parspiejé, kad tuokiuos pruogos neéšnauduojéms bùtom pati dëdliausé kvailisté anuos givénémé, dël katuos paskiau tekton gallietéis vësa lékusi givénémeli. Sožadieténis pasédevé ūrokujema ér éškeliava i Éladas ruojo. Tou patio laiko ér Julis éšejé atuostuogu. Béngontéis léipā uns somésléjé éšvažiouté paklajuoté pu kaiminéné Latvéjé. Paskoté-niøjé mienesé déina, vuos tik saulé patekijos, vaikioks sieduos i uopeli ér éšvažiava pru Akmené, Vénta, Maželiukius, Ezeré, Saldui link Kuldingas.

Pradiuo keliuoné sekies poiké, mašina pléntas slída ligoi ikai-tints pélis par svéista. Vo éš péitritiu posés potous vies it baltas avelés i laidara link jūras géné porius debesū sviedénelius. Kumet déina pradiejé réstéis i pakalnē, Julis, paséžiaugės Véntuos grázomo nu senuojé Kuldingas télt, leiduos važiouté aplinkkelio ligi sankrižas patio téisiausio kelio, katros ved pru muolé spalvuos tvértia Eduolés pilii, Alsungas miestelé ežerielé é balta ligo golbę liuterionu bažnčč link statū Jūrkalnés pakrontui.

Ketorésdešimt kélouometru vaizdingo krastuovaizdio réitont – ne keliuoné, vo tékras maluonoms. Itin žavingé paséruodé besou pa-skoténéjé dešimtés kélouometri. Staigė puosuké svaičiá, smaragda skaistoma pušinā, augou éš abijū kelé posiu, taikios so Julio pasélabinté, tas vuos spiejé žvalgítéis i šuonus é tou patio ne-éšklisté éš věškelé. Jeigo bérnt biški ožséžiuopsuotomi, toukart tik ba-bach! – é karsts pasébočiavéms so prišás atvažiujonté maši-na. Dëltuo Julis vairava dëdélé atsargé. Privažiavéss Jūrkalnés bažn̄tkaimi, nospréndé i anou neožsokté, nes aikštélé bova sovēsam ožkésta mašinu, tad pasoka i dešéné kelé posé, link Véntspé-lé. Nutaré važiouté dā tuoliau, tékiedamuos, ka soras laisva, žmuo-niū nepréségrūdosé vëitélé laukénie gamtuo, šalép jūras. Novažia-

Pri jūras. Mukienés Danutés portégrapéjé

vos mažne pénkis kélouometrus, mašina staigē pradiejé vuožuoté-is, trüköiuoté. „Musintās, žvakés nosébengé? Vo atsargéniu netorio nie véniuos paséjiemés...“ – pamésléjé Julis. Anam besébaikštē-jont, mašinas prietaisu skidelie éšséžibé lémpélé, parspiejonti, kad netepés tuolé nebvažioui. Keltauninks parsézegnuojé è nospr-réndé paléngvelés rétiété tuoliau, pakol tekéné dā sokas. Anam paséseké – pu keliuolékas akimirku priešinguo kelé pusie šmieš-teliejé ruodíklé, kvéitunti ožsokté pri paminka, skérta kara bieg-lems i Giotlanda sala. Julis pasoka noruodīta kripté è atsédüré šalép pakelies pèvelie tréngtuos mašinu stuoviejéma aikštélés. Anam bevažiujint žvirkelio link aikštélés, prišás éššuoka gel-tuonpluké mergelé èr, muodama ronko, paprašé sostuoté. Bet šis nestuojé. Skobiejé novažiouté ligi pat mèškelio apaugusiu kuopu pradiuos, esontiuos vuos ož šimta žingsniu. Mašina, pasélkusi aikštélés pákrašti, pati sostuojé – ožgesa. „Amén, atvažiavau...“ – min-ties konstatava i Jūrkalnén nuotikiu éiškuoté atsébeldés žagariškis.

Atvīkielis nespiejé nie mérktelieté, kāp i mašinas dorelés iséké-ba švēiseplauké latvelé. Ana pabèlsnuojé krumplēs i dorielu sték-la. Julis, nesoprasdams, kuo éš anuo nuor, noleida žemīn longa stékla é skersuom paveiziejé i mergelka. Ta šipteliejé, éštēsé de-šénē ronka ér éstaré: „Viens lats ar viens eurs... Lüdzu pirk b-

(Nukelta i 42 p.)

(Atkelta iš 41 p.)

liets". Lietuvis so latvaitė aiškėnuos net kečius ménotas, kol soprata, kuo éš anuo nuor. Mergelka prašé somuokieté véina lata arba véina eura ož mašinas stuoviejéma pakrontés zuonuo esontuo aikšteli. Ana paruodé ont rauduona puopieriaus éšdrokavuota bilietieli, nuoriedama itékinté, ka īr ne kuoki nuors pakrontiu pliešké, vo tékrū tékriau-sé bi-lietielu pardaviejé. Julis atkésha aná pénkiu latu muoneta. Mergelka gražuos anam papilé ciela saujé santému ér neatsé-sokdama noéjé atgal pri kélē – tén laukté naujū klijentu.

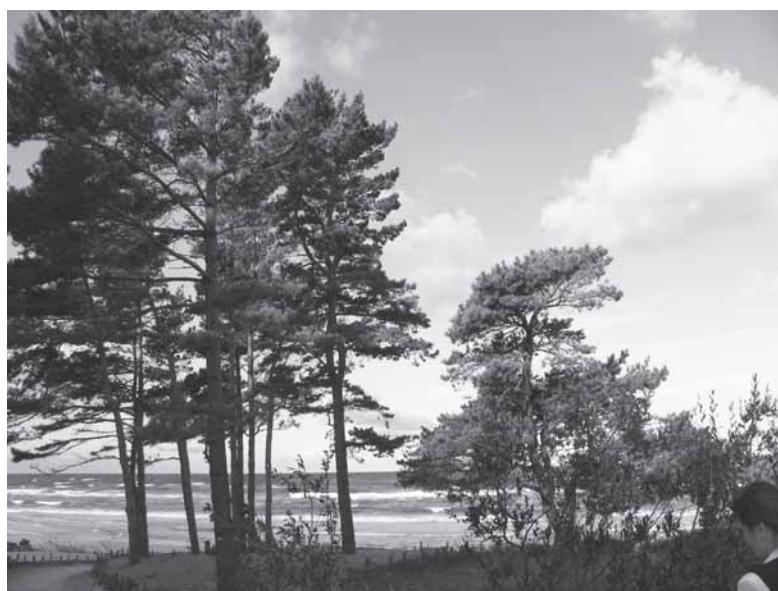
Karto so Joliaus uopelio ont péivelés pa-lei pušinieli stuoviejé dar septinés mašinas. Véas anuos toriejé latvéskus numerius. Žagariškis ont šérdéis pajota liūdnoma. Káp nebus liūdné, je vénas pats vénas kap vuozé péins tarp latviu. Negana tuo, dā é mašina sogedusi. Svéléna é hamletéšks klauséms – viks prikelté mašina „atgalénem skrídou“, a neviks? Praktešks šuoperis bútum pér-miausé miegénés ésséaiškinté, kas notéka anuo kledarou. Bet káp bebütom galio, Julis nebova praktéškas natúras. Gémés kuova mienesé védorje karto so žovimis uns éš prigmítėis bova tékros pleviesa é fantazoutuos. Tā é dabarčiou neatsésaké savuojé pašaukémá pleviesouté. Nomuojé ronko i gedéma é patrauké pri jūras. Anam dabā vésū daugiausē rüpiejé pu élgā trokosés é

alénontio karštio tuvoskosés déinuos keliuonés kou greitiau éssémauditè jūruo. Kumet Julis, brésdams poré, papadé tvélkonté smélte pramaknuojé pru puomninka, vaizduojinti metaléné boré paséšiaušusi laivie-li, přišas anou atsévieré Baltéjés platibés. Daugiausē anou nostebéna tas, kad pajūrie aplinkou nesématé anei gívuos dvasés, nuors pakrontés aikštelié ér stuovéjo septinés kažkéinuo pastatitás mašinas.

„Musintás, atvažaivosejé kavuojés kor nuors kuopus ér, netrokdidamé vénas kétam, puoreliems kaiténas ér žaid meilés žaidémus?“ – speliuojé atvikelis. Uns, éseté-kénés, kad jūras pakrontie tier vénas pats, noséplieš nu savés darbužius ér šuolés paséleida tésié i bangas. Nuors vies püté nu kronta, Baltéjé vés téik apépilé Juli met-ra aukšté šéltuoms, kap pavérinta vondénas banguoms, katuos rétuos i kronta vénina pu kétuos. Atségaivénés pu vargénontés ke-liounés, žagariškis éšbréda atgal i sliesna pakronté. Beinont kuoju piedas it kinéškuom akupunktúras adateliems smaigsté aštře kap peiliu dontelé akménelé. Noéjos kék tuoliu nu vondénas, plékuos sméltes bova nedaug. Tik siaurs gníbielis palei jūra. Vuo kék tuolieliau nu pakrontés platé jousto kluojies giva pekla ivairespalviu, jūras ligi gluot-noma nozolintu akméniliu. Anéi atruodé tuo-kéi dailé ér apetitné, kad nuoriejous pajimtē i ronkas é pradieté laižtē, pakol éserps ont patéis léižové galelē.

Keliauninka nuovargis devinés lonkás lenké pri žémés ér maséna ramé pagolieté, pélva atsokos i vakarū linkou beséleidonté saulé. Julis paklosa kūna maldavémams é prigolé téisé ont akménatiu, véituo pakluodés paséteidsams marškénius é kelnés. Priš goldamuos lepintéis slaptiuoms apséž-valgé ér noséspakajéjé, pamaté, kad ér tuoliu aplinkou nier nie gívuos dvasés. Ta níki vénoma šalép doslē šnuopoujéntés jūras pamaželé pradieje baiditè žagariški. Uns šeik téik drebiedams éš viesoma, šeik téik éš baimés, baukté klauséniejé savés: „Vo kas notéktom, jego monéi staigé pasé-darítom bluogá, jego pradetom spardítis šérdés?.. Kas atliektom i pagelba?.. Vo gal dabá muni éš pasalū steb kuokéi nuors pa-salkondas arba éškripielé, betikuodamé, kumet ožmégsgio, vo tumet sopolis vésé éš kuo-pu, paségruobs mona drabužius, portmana so pinigás, krediténiems korteliems bei muobéliako, gal net éšprietartaus pasé-raukdamé? Bešiorpindams savi baisés gal-lémuos netuolémuos atiteis valzdelés, netekietá ožnūda. Mèguojé kétá – ligo pu narkuzés. Sapné regiejé savi bešeinaujinti pri nedédélé ezerelé védornaktie par pélnat-i. Žuolie, apsunkusi nu nakténés rasuos, dailé golies pu dalgio. Julis tēp vinklē švitráva dalgio, kad beregint nošeináva vésa ezerelé pakronté é tumet pamaté ont lě-ipa gala siedonté laumé. Ana siediejé, imer-kusi kuojés i vundini é nosésokus i ežera posé. Laumé kažen délkuo gailio balsó dū-sava ér veliejé jouda aksuoma spalvuos vondénie megli spalvuos rūba. Veliejé, ve-lierjé é staigé, sava skalbini paleidusi grimzté i ežera gelmé, pradiejé kriuoktē. Kükciuojé ligo noskriauta maža mergelé. Julis nos-véidé i pašali dalgi ér šuokuos gousté lau-mé. Vo ta bestejé mitré atsésoka ér čiopa atliepausi vaikioka ož marškénii atlapu. Čiopa ér, smarké prèsétraukusi pri savéi, so-porténa klausdama: „Kuo to nuori éš monés, akiplieša!“ Ont tū žuodiu Julis atséboda. Prišas pamatéis onkstiau regieta geltu-plauké latvéké mergelka, vuos neožspringa seiliems éš apostolbéma.

Mašinu stuoviejéma aikštelié, tréngtu šalép „Véltéis borés“ – paminkla, skérta Ontruojé pasauléné kāra pabiegielems, saulē leidontéis i jūra, bestuoviejé tik vén-intelé kéménū spalvuos „Opel astra“ so lietuviškás numerés. Véas kétas mašinas jau bova éssévaženės savás kelēs.

Pri jūras. Mukienės Danutės portégrapéjé

Bilietu pardavieji Aija, paveizieji prūs sava kombarė longa, pamatė, kad aikšteliu bestuov vēina mašina ēr ta pati so lietovēškās nomerēs. Tas mergelē nepatēka. Ana artēi pajota bieduos alsavēma...

Aija gīvena šalēp mašinu stuoviejēma aikšteliés pūpsontemē dvijū aukštu budinkē pas gēménēs. Mergelka muokies Rīgu veikontiu Stokholma aukštuosēs ekanuomikas muokiklas ontramē kursē ē ruošies taptē turizma versla vadībininkē. Tad par vasaras atostuogas nosprēndē praktēškā ēs artiau sosēpažintē so būsēmuos veikluos īpatomās – jiemies pardavēniētē bilietelius i paaplūdimi atvažiujentēms puoēlsiautuojems ož vēita mašinu stuoviejēma aikšteli.

Praktēkantē ne joukās somēzga, nojausdama notēkos kažkou negera. Dēltuo, nieka nesakiusi nomēškems, ēšslika prū atskéra ēšejēma i lauka ēr notēpena takelio tēisē par kuopu pošinieli pri opelioka, sava srauni vondēnieli nešosi i jūra. Aija, leisdamuos takelio nu kuopu link paplūdēmē, jau ēs tuolēi pastebieji tēisē ont pakrontēs akmēnieliu begolinti sveti ēs Lietovuos. Anā krūtēnie smarkē sobēldieji šerdēs. Mergelka būgštaudama svarstē: „Kou reikies darīt, je rasio anou jau atšalusi ē nomerusi? Gal anou partrēnkē šerdēis prieppuolis, ar insults? Toukart nuors kiaurā žemē prasmek. Neso tékra, kad sogebesio anam padarītē dérbēni alsavēma. Vo jego ēr atgaivinsio, kāp sosērokousiau? Lietovēškā ēr rosēškā nemuko, tik anglēškā ēr svedēškā....“

Kumet žagarēškē gelbētuojē priesēartēna pri pat anuo, saulē jau bova panierusi gēlē i vondēni. Vērš kuorēzonta besēplaikstē dongou ožsēlēkē oranžēnē atšvaitā. Šiurpi anū barva i savi panardēna ēr paplūdimi, ēr anou apkabēnusius statius Jūrkalnēs skardius. Net pošū žalēs keparelēs nosēdāzē Maruoka apelsinu barva. Tuokei vaizdā dā daugiau stingdē Aijēs gīsluos krauji. Ana nuoriejē vēskou mestē ē sproktē tekēnuom atgal ēs kor atējē. Bet atsakuomibēs jausmos neleida pasēdoutē panikā.

Stodenciuokē ūžtingā priējē pri pat golēntē vīra ē atidē anou apeizieji: „Alsoun, diekou Pondēivou... Vadēnas, gīvs... Nebrēks gaivintē – ēs lūpu i lūpas borna pūstē uora?... Fui, kāp neapvāzē sava bakterējēs grūstē kētam i borna!.. Vēin aple tou pamēslējos šleikstē daruos. Negi uns spieji tēk priesērtē, kad vēituo nosmēga ē ožmēga? Ne, negērts. Svaigalū smarvē nu anuo netrenk. ēr ēsvaidītu tostiū botelku aplinkou nesēmata... Nuorio a nenuoro, bet žadintē anou teks. Juk sotemos uors atvies, vo tas nabagielis poaplēkis gol, vēin šlapioum trumpēkiem ožpakkali aptrakēs. Kāp maudies, tēp ē nepersēmuovē apatēniu. Musintās, sarmatējuos... Bet kuo? Juk če aplinkou tostiē kap Ruobēnzuona saluo. Nudistā ēs kuopu beveki neēslend i pakrontē. Nuors šēndēin nie vēina anū kuopuos nebova pasēruodē. Tik slaptuosē latvū puorēles kuopuos ganies ē svētmūju, jou labiau lietoviu, reikalās neseiduoma... Gal ēr neprastā vaikioks atruoda, veida lēnējēs taisēklingas, lūpas tēisēs ēr potlēs kap pampuškas?.. Tik pats pardaug lēisos ē raumēnū galietom daugiau torietē ožsepompavēs... Nuors šēp lie-tovē, kāp besakītom, īr dailesnē ož latvius, bēnt jau ož mona pažīstamus latvius. No, Aija, sosējmik, isēdrousink ē žadink tou pleviesa, pakol uns nenošala ē nenonēra sava oudēgelēs...“

Latvēkē, kāp benuokiedama švelniau, pakēsa ronka mēigton-tem vaikiou pu galva ē anou kēlstelijē, paskiau, sojiemusi anou par petius, puora kartu krostelijē. Julis it elektras ēgnībts šuokuos i kuojēs. Pašuokēs ēs mēigū net parsēzegnuojē. Juk anam pasē-vaidena, kad anou ēs tékrūju pažadēna ne latvēkē bilietu pardavie-jē, vo tékrū tēkriaušē laumē. Aija, pasējotusi nejaukē, kad ēsgous-

dēna svetēmšali, šuokuos anou kou greitau noramintē. Ožmēršu-si, kad prižadintāsis gal anuos nesoprasē, greitakalbē papīlē lat-vēškus žuodius:

– Labvakar, ir pienācis, laiks piecelties... Kas noticis? Mašina īr bojāta“ (Labs vakars, jau īr vielā, laiks keltēis. Kas notēka? Ar mašina sogeda?)

Julis, nuors ē nedaug temuokiejē latvēškā, šeik tēik soprata, kou anam pasakē mergelka. Vargās negalās ēšsteniejē abiju kalbū maišalīnē:

– Labvakar. Ja, mašina īr amen, slegiets, kaput. Paldies uz rū-pesni. As esmi Julis. Kuoks jūsa vards?

– Es esmu Aija, – atsakē geltuonplaukē.

– Aija – fantastēks vards! – žagariškis soskoba pakuolitē mer-gelka, vo paskiau nebēnuojē, kou tuoliau sakītē. Ēšraitēs kvailuo-ka šīpsēna ē noraudēs ēs giedas uns pradieji vēlktēis kelnēs, bet anam nesēsekē pataikītē dešēnē kuojē i kelnīu klešnē, tad, bešuo-knēdams ont kairies kuojēs, paslīda ont šlapiū akmēnieliu ē ap-vērta. Mergelka neēstoriejusi nosēkvatuojē balso.

„Nuors pasiosk, tékra ta laumē ēs monuojē sapna... Vo gal ana ēs tékrūji īr laumē? Juk paprasta mergelka, jou labiau bilieteliu pardavieji, tuokio vielo laiko nešliūženietom kap dūsē pu paplūdi-mi? Nuors kiaurā žemē prasmek ēs giedas, stuov ē veizas, kāp aš it kuoks putbals ridēnējous ont akmēnieliu. Kuoks eso mulkis me-suos kertamāsis, kad nepasējēmiau sausū triusēku ēs maši-nas bagažēnē!.. Dabar garantoutā persēšaldīsio ē gausio gala! Kaž-kuokēi kerā on monēs ožleistē, pu šimts paibeliu, pasēmaudiau mažomelē ēr ožmēgau it žindoums ciuckis, net puora adīnu ēšpar-piau. A tas īr poikē? Musintās so nervās kažkas netvarkuo?.. Kel-nēs šēp ne tēp ontsētēmpiau ont sobēnēs, vo kou tuoliau dēritē? Dēlkou ana nu monēs nesētrauk šalēn? Kuo dā nuor? Negi dā vēina lata paprašīs? Nedousio... Bet ana, biesūkštis, besunti baisē graži. Kuo gera ēr ož monōjē Jurgita grāžēnē?.. Tēp negal darītē!.. Gel-biek, Pondēvāli, nu grieka! Vuos tik pamatiu temstont šalēp švie-žē mergelka, tēp tojaus ēr soskīdau, vo kad mašina sogedusi ē ar bepaviks anou kažkor pamēškie ožkliposē pataisītē – man sovē-sam nebrūp? Galio drousē tvērtintē, kad eso tuos geltuonpalukēs laumēs apceriety. Juk ne šēp sau omžēna atilsi buocielis mon liub sakītē, kad vēsē ligi vēina latvē īr čerauninkā. Pu šimts paibeliu! Kas mon pasēdarē! Dontis patis pradieji baršķietē, nebgalio anū sostabdītē... Kad tik anū neēsēbērbintiū laukuon, bekalēndams neēsēmoštiū! Musintās, rīmtā peršalau. Gieda nu Pondēiva, vēr-po it vēštītis ē dar šalēp jaunuos grāžiuos mergelkas!“

Aija ne mažiau ož Juli nosēgonda, pamatiusi anou drebonti nu šaltē. ēs pradiū nesuvuozojē, kuo groobtēis, paskiau smarkē anou apsēkabēna ē pradieji gnaibētē anam nogara, petius ē strienas. Skausmos sošalosējēm padieji atgautē prarasta šēloma. Tumet Aija anou pasēciopa ož paronkēs ē, prēglaudusi pri savēs, pradieji tēmpētēs ēs paplūdēmē i pošinieli, augusi ont statiuos kuopu ke-teras. Julis žada prarada, nebēnuodams, kuo ēs anuo mergelka nuor. ēs pradiū net miegēna priešintēs. Bet latvelē anuo nepaleida, tēmpē link gēmēnaitiu budinka, katramē nakvuojē ēr šnēbēždiejē i ausi: „Neuztraucies. Visa būs labi. Veduosi tu pārādisies mājās. Bus dot karstu tēju. Varbūt si pa nakti.“ ēs tuos ēlguos tēradas Julis tesoprata tik teik, kad mergelka anou vedas i kažkēinuo nomus, vo tēn dous karštuos arbitas ē gal būtē, ka leis pabūtē pas anou vēsa

(Nukelta i 44 p.)

(Atkelta iš 43 p.)

nakti. Nuors ē ne vėskou vaikioks tékslē ēssévertė, bet pagréndė-nė minti sogebiejė notvertė, dėltuo apséspakajėjė ē nebsépriesėna vedams. Pu dešimtės ménnotu anodo jau bova tikė īsmokėi i Aijės kombarieli. Ana mitrē ožkaitė svetiou karštuos arbetas, atneš pier-ninku so imbiero, tou patio padėvė Juliu abrūsa ē patarė, nosével-kos šlapės kelnės, anou apséviniutė slaptuosés sava vėitas. Vai-kis, nuors ē svēldams eš giedas, klosnē vīkdė mergelkas paléipé-mus. ē ne veltu, anam eš tékrūju paléka geriau. Atsēla vėsos kūns, prapoulė nesenė kaustius baimė ē klaikos nepasétékiejėms. Julis vės daugiau ē daugiau pradiejė veizietės i latvelė, nebavu-jė ēr sava akiū nu anuos žvilgsniu.

Puorelē daugiausė ruodavuojuies gestas, nes bėjuojė, kad anodoms kalbuos neésgérsto nomā šeimininkā. Parītēs Aija pradiejė snūdurioutė, dėltuo eš mandagoma pérmiau pasiūluojė Joliou gol-tėis ont anuos suopkelės, vo pati pasakė, ka nosnūs pri stala. Svetis atsésakė, paaiskindams, kad mēigs anou nejem, dėltuo ēr tuoliau gal palaikitė kompanėjė pri stala. Mergelka miegēna grumtėis so mēigo, bet toriejė anam pasédoutė. Tēp ēr ešmēguojė anodo, ož-sékniaubė ont stala vēins pŕšas kéta. Pérmasis atséboda Julis. Saulė dar tik tekiejė par krūmaliu véršo. Julis apsévélka jau spiejo-sés ešdžiütė trompékės, paskiau ē dediuosés kelnės bei baltėnius ē trupéjuos tilē ešsmoktė pru duris. Iséklausé. Vėsuos budinka kerties cípontė spéngė tīla. Tumet žagariškis stabteliejė tarpdorė ē paveiziejė i Aijės posé. Mergelka ē tuoliau ramē snaudė, šnuopou-dama vėinuodo ritmo, pru mēigus šípsuojies. Julis ligosomediejė ē soleida šaknis i grindis – nebgaliejė atétrauktė nuo anuos akiū:

„Kuoki ana daili biesükštis! Būtom gailo paléktė anou neatsés-veikénos... Būtom vésā šaunē so anou vénino kompanéjuo praleis-tė dā vēina déina... Bet juk negalio būtė tuoks begiedis – pajimtė ēr ešdoutė sava Jurgita. Kou ana pati mon pasakítom, patraktom juk ēr mona, ēr anuos géménés, je aš anéms véséms éstrénktiuo tuok-ke begiedéksa kiaulīst!... Cha! Važioutė noméi ožséméslejau!.. Pats Pondéivs nenuor, kad ēšavažioutuo. Kāp aš galiejau ožmérštē, kad mana mašina ožsélénkė. Kas dabā padies monéi anou so-taisitė?.. Ne, nebgalio daugiau stípsuotė pri duru it eš dorinā sprun-kous posgalvis, juk būtom dédélē negerā pastaítė i nepatuogé pa-dieti nekalta mergelė... Mèiguok, mažieli mona, gal dar soséték-siau péivelie, viel atéisi monéi pardouté bilieteliaus...“

Prireiké posdėinė, kol pavika soorganézoutė sokožosés „Opel astras“ notémpéma ligi Pavélustas i ramonta dérbtovės. Tén Julis ēr apséstuojė viešbotie. Pu dvjū dėinū mašina bova soramontouta. Žagariškis svéla eš nekontroma – nuoriejė kou greitaiu sosétékė

Aijė. Sieduos paséšuokéniedams ož vaira ēr nodūmė atgal i ruo-mantėškójė péivelė pri paminkla kara pabiegilems. Bet kāp bebū-tom gailo, anam teka skaudē noséviltė. Dongos tou dėina bova térštā apséniaukės, nu jūras pütē šalts šiaurės vakarū vies, dėltuo paméškies aikšteliu nebova ni véninos mašinas. Pri kelelė, vedon-tė nu vēškelė pri aikšteliés, nestuoviejė ēr bélletielu pardaviejė. Apmauda gniotols éstréga guomorie. Julis, nebžénuodams kāp īveik-tė nuoskauda, palékés mašina peivelie, patrauké i pajūri, ténas prisérinka pélnas kišenés ivairiaspalviu dailiūju, jūras nozolintu akméniliu ē viel pagrīža atgal. Élgesingā nožvgė tuolomuo pru miediu šakas šmiešontė budinka longus. Širdi traukė tén. Nuorie-jė tén noeitė ē sosérasté Aija, bet šalts pruots neleida tuo darštē. Vidinis balsos goudé, itékéniedams, kad mergelkas senē tén ne-bie, kad ana par tas dvé diel ramonta ožtroktas dėinas jau spieje ēšvažioutė i Riga ar Véntspili, vo tén žmuoniū méniuo anou sorastē ēr atpažinté bus neimanuoma. Sosétaikės so lékémo Julis viel sie-dā pri vaira, prišas ont prišakéné longa palongés ešdieliuojė mie-lénus, baltus, rauduonus bei margus akménilius. Anéi, mašinā bevažiointj, sosérékiava i dailē eilelē it karuolē, sovertē ont siū-la... „Tū akméniliu nikumet ē tén nenojimsio, anéi mon primins Aija“, – atsédūksiejės minties savi pagoudé Julis ē pajodiejė so mašina važioutė atgal pri dédiuojė kelė. Paskiau privažiāva Jür-kalnē, pasoka i kairė ēr vingiouto kelio nodardiejė linkou Alsung-as ruomantéškuojé miestelē, vo paskiau pru Kuldinga, Mažeikius i Žagarė...

Pu dvjū mienesiu Julis ē Jurgita atšuoka sava veselė... Jaunuoji dédélē nosédiuojė, kumet jaunavedis, praējos dvém savaitiems pu veselés, kumet medē jau bēngé noséportintė paskotēnius lapus, staigē ožsémésléje važioutė i puvestovénē keliuoné i tuolémoujé Jürkalnē. Vo dar daugiau divuojuies tumet, ka Julis neleida anā no-rinktē spalvotūju akméniliu nu mešinas priekénē longa palongés, sakidams, kad anéi īr tékros laimés talésmans, paddedous apsau-quoté mašina nu gedēma. Jurgita nenuoriejé plakteis i tuoké be-prasméška keliuoné, bet nospréndé noséleisté vireliou, kad tas paskiau nepaléktom nekonténs.

Julis važioudams téik spaudé greitē piedala, kad nie nepajota, kumet anuo vairoujems kledars nebatalké posiausvīras, noslida nu vēškelė ē noréitiejė i pakelies pēivas, da nepréva-žiavos Vén-tuos gívenvēitės. Jaunavedē keberiuojies pru éškol-tus šuonénius longus laukuon ēš mašinas. Jurgita sopikusi pa-sésaipe ēš vīra: „Lami, kuo liekē, kap akis éstvélkės? Nepama-čėjé nie tava talismans!“

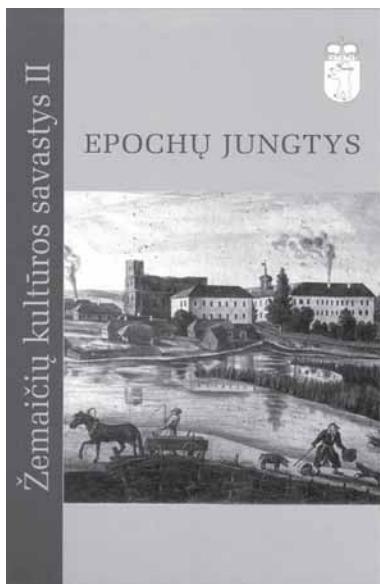
Julis tiliejė, dontis sokondės, ēr minties keiksnuojė Jürkalnē laumė.

Žemaitėjė. Mukienės Danutės portégrapėjė

Vincentas Juzumas

„ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS APRAŠYMAS“

Leidinio viršelis

Metalinė kryžiaus viršūnė Žemaičių vyskupystės muziejuje. Danutės Mukienės nuotrauka

2013 m. pabaigoje skaitytojai sulaukė pirmą kartą į lietuvių kalbą išversto ir lietuvių kalba išleisto Vincento Juzumo 1899 m. parengto „Žemaičių vyskupijos aprašymo“. Tai didžiulis 1080 puslapių apimties leidinys, skirtas Žemaičių Krikšto 600 metų jubiliejui. Knygą išleido Varniuose (Telšių rajonas) veikiantis Žemaičių vyskupystės muziejus. Leidybos vadovas – Žemaičių vyskupystės muziejaus direktorius Antanas Ivinskis.

Leidinį iš lenkų į lietuvių kalbą išvertė, spaudai parengė Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnysis mokslinis darbuotojas istorikas dr. Mindaugas Paknys. Kalbos redaktorė – Dangė Vitkinė, dailininkė – Violeta Boskaitė. Knygą išspausdino Vilniuje veikianti Standartų spaustuvė.

Leidinio tiražas – 800 egz. Išleista ir Vincento Juzumo rankraščio faksimilių kompaktinė plokštėlė.

Knygos leidimą parėmė Lituanistikos paveldo ir jprasminimo komisija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Kultūros rėmimo fondas, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos. Knygoje panaudotas Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskijų bibliotekoje saugomo Žemaičių vyskupijos žemėlapio, kurį parengė Vincentas Juzumas ir jo brolis medikas Juozas Juzumas (Poliakarpas Girštaitas) fragmentai – jais yra atskirti kiekvienos parapijos aprašymai bei leidinio skirsniai.

Muziejus, rengdamas knygą spaudai, sulaukė jau minėto Varšuvos arkivyskupijos archyvo direktoriaus kun. Piotro Staniewicaius, dr. Jono Tadeuszo Skłodowskio, prof. D. Pauliaus V. Subačiaus, biblifilo Vidmanto Stanislio, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekininko Prano B. Vasiliausko ir muziejiniuko Stasio Gutauto paramos.

Leidinyje pateiktoje informacijoje rašo-

ma, kad „Pirmą kartą, ištisai išvertus iš lenkiško rankraščio originalo, skelbiama Vincento Juzumo (1819–1901) Žemaičių vyskupijos istorija (1899 m.), kurios originalus pavadinimas *Medininkai, arba senosios Medininkų, ar Žemaičių, vyskupijos aprašymas*. Tai vienas reikšmingiausių ir iki šiol pats plačiausias tekstas apie šios vyskupijos istoriją, kurioje autorius remiasi ir net polemizuoją su ankstesniais vyskupijos istorijos tyrinėtojais Motiejumi Valančiumi ir Benediktu Smigelskiu, taip pat kitais XIX a. istorikais.

Juzumo parengta *Istorija* nebe padrika, pradedama pagonybės laikų aprašymu, baigiamą XIX a. realijomis. Aptariamos institucijos (vyskupo, kapitulos, seminarija) ir parapijos, kurios sugrupuotos pagal jų priklausomybę Raseinių, Telšių, Šiaulių, Panevėžio ir Kauno pavietams. Parapijų istorijų aprašymai papildomi pasakojimais apie tų kraštų ypatybes: didžiausias upes, miškus, ežerus, žemės derlingumą, gyventojų aprangos madas, pamaldumą, moralę, raštingumą, pragyvenimo lygį ar net kulinarinę specifiką. Tai tekstui suteikia ypatingą atspalvį – istorija tarsi rašoma ne apie kažkokius senus, niekam nepažįstamus laikus, bet nutiesiama iki pat rašančiojo laikų, aktualizuojama.

Leidinys iliustruotas brolių Vincento ir Juozapo Juzumų parengto Žemaičių vyskupijos žemėlapio (1855 m.) fragmentais, kompaktinės plokštėlės priede faksimilėmis pateikiamas visas rankraščio originalas.“

Knygos pratarmėje A. Ivinskis rašo: „Apie neskelbtą Žemaičių katedros garbės kanauhninko Vincento Juzumo (1819–1901) didelės apimties rankraštį, gulintį Varšuvos archivyskupijos archyve, sužinojau iš prof. Alfonos Prašmantaitės dar 1999 m. Beveik po dešimtmečio nyvykės į Varšuvą patyriau, kad ten esama ištisos Žemaičių vyskupijos istorijos, parašytos lenkų kalba. Archyvo direktoriui kun. Piotrui Staniewicziui leidus, padariau visos rankraštinės knygos faksimiles. Iš jų dr. Mindaugas Paknys išvertė čia publikuojamą tekstą į lietuvių kalbą ir parūpino reikiamus komentarus bei paraše ivadą, o faksimilės sudėtos į priedą – kompaktinę plokštėlę. Prireikė keletų metų pasiryžti ir dar keletų – publikacijai parengti bei išspausdinti. Smagu, kad prie kitų Že-

(Nukelta į 46 p.)

(Atkelta iš 45 p.)

maičių Krikšto jubiliejui paskirtų darbų pritiko ir šis."

Beje, kaip nurodyta ir leidinio pratarmėje, V. Juzumo rankraštį buvo mėginta publicuoti ir anksčiau, tačiau buvo paskelbtai tik atskiri jo fragmentai, todėl istoriografijoje buvo likęs beveik nežinomas.

Knygos įžangoje dr. M. Paknys pateikia trumpą Sedos parapijos Ketūnų kaimė gi-musio V. Juzumo biografiją ir gana išsamiai pristato jo rašytinį palikimą, pažymédamas, kad „Plačiau nei istorinė iki šiol buvo žinoma Juzumo literatūrinė veikla. XIX a. šeštame ir septintame dešimtmetyje jis Vilniuje žemaitiškai išspausdino kelias pamokslių, religinio pobūdžio knygas, verstas iš lenkų kalbos arba lenkiškų kalbų pagrindu žemai-tiškai parengtas komplikiacijas. Jose nedaug buvo originalumo, tačiau leidiniai lietuvių kalba tikrai buvo naudingi lietuviškai besimo-kantiems ir skaitantiems. [...]“

Įžangoje aptarta V. Juzumo rankraščio reikšmę, ypatybės, nurodoma, kokios sistemos laikytasi jų verčiant į lietuvių kalbą, aiškinant pastebetas klaidas, netiks-lumus ir kt.

Dr. M. Paknys rašo: „Žemaičių vyskupijos istoriją Juzumas pradeda aprašinėda-mas pagonybės laikus, o baigia XIX a. pa-bagos realijomis. Svarbu ir tai, kad Juzumo istorija rašyta jau pagal „klasikinį“ modelį. Jame siekta vientisumo ir dėstymo aišku-mo. [...] Pradžioje aptariamos institucijos (vyskupo, kapitulos, seminarijos ir t. t.), toliau patei-kiamama informacija apie konkrečias parapijas, kurios sugrupuotos pagal jų priklausomybę trims pavietams. Iš viso istorijos teksta sudaro keturių nevienodos apimties dalys su savarankiška numeracij-a. Pirmojoje ir trumpiausioje aprašomas krikščionybės kelias į Lietuvą, bendra valstybės raidos istorija ir Žemaičių vyskupijos institucijų istorija. Kitos trys didelės dalys – Raseinių, Telšių ir Kauno pavietų bei juose esančių parapijų aprašymai.“

Rengdami spaudai šį „Žemaičių žemės“ žurnalo numerį, nutarėme paskelbtį Skuodo rajono teritorijoje buvusių kelių parapijų – Skuodo, Mosėdžio, Lenkimų, Šačių – apra-šymus. Skaitydamas juos suprant, kad su-laukėme išskirtinai Žemaitijos istorijos pažinimui reikalingo ir reikšmingo leidinio. Teksta, nors Jame ir daug istorinių faktų, datų, tačiau lengva skaityti, nes pasakojimas nuo-sirdus, įtaigus ir profesionaliai parengtas.

SKUODAS

VINCENTAS JUZUMAS

Skuodo valstybinis miestas, 1831 m. sekvestruotas, išsidėstęs Telšių paviete, šalia Bartuvos upės, prie Telšių–Liepojos kelio. Nuo Telšių jis nutolęs 6 mylias, nuo Liepojos – 5, o nuo Liepojos geležinkelio stotės Priekulėje [Latvijoje] – 3 mylias. Miestas išsiplėtęs ir pakankamai tvarkingas, beveik visas grįstas. Jį sudaro senasis ir naujasis miesteliai. Jame yra dvi turgaus aikštės, viena naujajame, kita senajame miestelyje. Yra šešios pavadinimuis turinčios gatvės – Pilės, Mosėdžio, Rajska, Ylakių, Kuršo ir Senosios Bažnyčios. Pavadinimui ne-turinčių skersgtatvių yra devyni, gyvenamu-jų namų virš dviejų šimtų, kai kurie jų pa-kankamai tvarkingi, 4 mūriniai. Beveik visi dvaro pastatai mūriniai, taip pat mūrinis ant Bartuvos upės statytas vandens malūnas. Čia reziduoja Telšių pavieto II apygardos tai-kos teisėjas ir II apygardos asesorius, yra šaukimo karo prievolei punktas buvusiame Sapiegų dvare, taip pat valstiečių valdyba. Mokyklėlės čia yra dvi: valdiška valstiečių ir bažnytinė [evangelikų liuteronų] vokiečių.

Katalikų bažnyčia – mūrinė, taip pat mū-rinė ir liuteronų bažnyčia. Pastaroji XVII a. įsteigta, funduota ir aprūpinta [Jono Karolio] Chodkevičiaus. Ji laikoma parapine, o tokią Telšių paviete yra tik dvi. Antroji – Telšiu-

se. Prie jos reziduoja pa-storius, abiejose parapijose priskaičiuojama iki 2 000 tikin-ciųjų. Mieste visuomet būna gydytojas ir vei-kių vaistinė, tam skirtas dviejų aukštų tvar-kingas namas.

Per metus Skuode vyksta trys mugės: 1) Švč. Trejybės dieną, 2) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo dieną, vadina-moji marini, 3) pirmadienį prieš Užgavēnes vadina-masis bobturgis. Mugės vyksta taip pat iš kiekvieną pirmadienį, pradedant Didžiąja savaite ir baigiant Vlešpaties Dangun Žen-gimo švente. Turgūs vyksta du kartus per savaite – pirmadienį ir ketvirtadienį.

Skuodo miestą, žemaitiškai vadinančią Skuodas, o vokiškai Schoden, 1572 m. įsteigę Šklovo, Myšo, Bychavo ir Glusko grafas Jeronimo sūnus Jonas Chodkevičius, Lie-tuvos didysis maršalias, Vilniaus kaštelionas, nuo 1564 m. Livonijos valdytojas ir et-monas, o nuo 1569 m. – Žemaičių seniū-nas. Tiksliau jis Skuodas vadinančią kaimą pakeitė į miestelį ir pagal savo vardą pavadino vokiškai Johansburg. Chodkevičius pa-kvietė vokiečius, iš pradžių be jokio mo-kesčio, o vėliau menkai apmokestintus, su-teikė jų namams žemes ir sodus, įpareigo-damas tik, kad kiekvienas savo sklype pa-sistatyti po nuosavą namą. Tuoj pat iš visur

Skuodo senojoje dvarvietėje. 2013 m. rudo. Danutės Mukienės nuotrauka

pasipylė vokiečiai, miestelis su kiekvienais metais augo ir netrukus tapo reikšmingu. Pats Chodkevičius čia net įsteigė savo rezidenciją.

Siekdamas suteikti savo miesteliui didesnės svarbos ir populiarumo, jis, 1572 m. gegužės 17 d., gavės Žygimanto Augusto privilegiją, suteikė miestui Magdeburgo teisę. Šią Žygimanto Augusto Magdeburgo teisės suteiktą privilegiją 1645 m. vasario 18 d. patvirtino Vladislovas Vaza.

Suteikęs miestui Magdeburgo teisę, Chodkevičius netrukus miesto viduryje pastatė rotušę su bokštū, kuriamo įrengė laikrodį ir pakabino varpa. Šiame bokšte būdavo kalinami nusikaltėliai miestiečiai, o varpo skambėjimu miestiečiai būdavo kviečiami į teismus.

Magdeburgo teisė leido vykdyti teisminę ir vykdomą valdžią. Ją sudarė burmistras ir 4 vyresnieji, iš kurių du rinko katalikai, o kitus du – iš savo tarpo vokiečiai. Miestas turėjo savo karmazino spalvos vėliavą su balta juosta viduryje, kurios vienoje pusėje buvo Chodkevičiaus herbas, o kitoje – miesto herbas, kuriamė vaizduojami vartai su trimis bokšteliais, o juose šv. Jono [Krikštytojo] galva. Tokį herbą turėjo ir Skuodo Magdeburgo savivaldos antspaudas.

Teisingumo vykdymui Magdeburgo teismo nuteistiems nusikalėliams [skuodiškiai] turėjo dviašmenį, ilgą, didelį ir sunkų kalaviją. Vienoje šio kalavijo pusėje buvo išraižytas teisingumo [deivės Temidės] su svarstyklų lėkštėmis ir kalaviju atvaizdas, o kitoje pusėje – kankinimo ratas. Tokie senovės paminklai dar saugomi miestiečių. O sudegusi rotuše nebuvo atstatyta.

Skuodo valdos, prieš karaliui Žygimantui Augustui jas, atrodo, 1566 m. paskiriant Livonijos žemių didžiajam etmonui Jonui Jeronimui Chodkevičiui, buvo seniūnija. Šias valdas iš karaliaus Žygimanto Augusto Chodkevičius gavo už tai, kad, būdamas Livonijos valdytoju, sumanumu ir gudrumu sugebėjo palenkti suirusių Livonijos didikų nuomonę karaliaus pusėn ir ši kraštą sujungti su Lietu-

va glaudesniu ryšiu. Netrukus po to iš Livonijos buvo pasiųsti pašiuntiniai su kreipimusi į karalių ir Gardino Seime tais pačiais 1566 m. gruodžio 26 d. nutarta, kad Livonija nuo tol turės tą patį valdovą kaip ir Lietuva, kartu ginsis nuo priešų, gaus vienodas piliecių teises ir t. t.

1568 m. liepos 15 d. Chodkevičiui karalius Žygimantas Augustas užstatė Grūstės ir Gintališkės valsčius, pirmajį už 10 000 kapų grašių, antrajį už 3 000 tokių pat kapų. Tačiau tų pačių metų rugpjūčio 5 d. karalius Žygimantas Augustas už didelius Chodkevičiaus nuopelnus ir jo patirtas išlaidas krašto reikmėms, kurios siekė 20 000 kapų grašių, ankščiau minėtą dieną išduota privilegija visam laikui perleido jam valdyti Grūstės ir Gintališkės valsčius. Taip iš trijų valsčių susidarė 5 000 valakų turinti viena valda, kuri karaliaus privilegija paskelbta Skuodo grafyste. Nuo tada iki pastaorojo meto šios valdos buvo vadinamos grafyste.

Po Jono Jeronimo Chodkevičiaus mirties 1579 m. du jo sūnūs Jonas Karolis ir Aleksandras Chodkevičiai pasidalijo po tėvo likušias grafystės žemes. Skuodo miestas su visu Grūstės valsčiumi atiteko Jonui Karoliui, o Gintališkės – Aleksandriui.

Grūstės valsčius vakaruose ir šiaurėje ribojosi su Kuršu, rytuose – su Tirkšlių seniūnija, pietuose – su Telšių, Žemaičių vyskupų žemėmis, toliau su Viešvėnų bei galų gale su Palangos seniūnija. Taigi Grūstės valsčius apėmė dabartines Skuodo, Ylakių, Židikų, Pikelų, Žemalės, Sedos, Mosėdžio, dalies³⁶⁵ Tirkšlių ir dalies Kalvarijos parapijas. Dar Jono Karolio [Chodkevičiaus] laikais daug kas nuo šio valsčiaus buvo atskirta. Jonas Karolis žymią šio valsčiaus dalį, kurią sudarė Židikai su dviem Ketūnų ir Šerkšnių vaitijomis, Mockaičių vaitija Kalvarijos parapijoje ir Erslos vaitija Mosėdžio parapijoje dovanojo Kražių jėzuitams. Prieš tai, dar 1593 m.,

(Nukelta i 48 p.)

Skuodo miesto centre. 2013 m. rудuo. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 47 p.)

atskyrės nuo šio valsčiaus Pikelių kaimą, atidavė jį Baltramiejui Grigoravičiui (*Grzegorzewicz*). Livonijos karo metu, valdant Zigmantui Vazai, kai Chodkevičius kaip didysis Lietuvos etmonas konie dešimtmetį kovojo su Karolio IX vadovaujamais švedais Livonijoje, už karinius nuopelnus leno teise jis išdalijo daug žemės sklypą, kurie vėliau perėjo jų nuosavybėn. Taip didžiulis Grūstės valsčius dabartinėse Skuodo, Ylakių, Pikelių, Židikų, Žemalės ir iš dailes Sedos bei Tirkšlių parapijose buvo sudalytas ir suskaldytas į didesnius bei mažesnius žemės sklypus. Dėl to ir šiandien čia matome tiek daug nedidelų žemės sklypų savininkų.

LDK didysis etmonas Jonas Karolis Chodkevičius, 1621 m. prie Chotyno palikdamas šį pasaulį, nepaliko nei vieno vyriškosios giminės palikuonio, nes kurie ir buvo gime, tie mirė vaikystėje. Todėl vienintelė jo dukra Scholastika paveldėjo iš tėvo visas jo valdas. Šloji, ištakėjusi už LDK dvaro maršalo Jono Stanislovo Sapiegos, po tėvo mirties visas žemes, būtent Bychavą ir Liachavičius ir t. t. bei Žemaitijoje Kretingą ir Skuodą, o Livonijoje *Berzone Mujžami*, 1622 m. birželio 1 d. visiems laikams užrašė savo vyrui.

Dėl šio dovanojimo teisingumo tikras Jono Karolio brolis Trakų vaivada, Gintališkės savininkas Aleksandras Chodkevičius ir Lietuvos arkliedininkas Kristupas Chodkevičius su Sapiegomis pradėjo bylą, kuri 1625 m. vasario 18 d., valdant Zigmantui Vazai, buvo baigta Seimo nutarimu, kuris visiškai patvirtino Cholastikos Chodkevičiūtės dovanojimą.

Taip Skuodo grafystė iki paskutinių metų, tai yra iki 1831 m., nepertraukiamai išliko kunigaikščių Sapiegų valdžioje. Tų metų pabaigoje, kai iš Anglijos negrįžo paskutinis šios grafystės savininkas Eustachijus Sapiega, jos buvo konfiskuotos, perduotos iždui ir nuo to laiko lieka tarp valstybės valdų. Pagal paskutinius surašymus šiose valdose yra 1 758 gyvenamieji namai ir gyvena 6 106 vyrai bei 5 411 moterų.

BAŽNYČIA

Pirmają bažnytę Skuode, tuomet dar kaime Grūstės valsčiuje, matininkui [Jokūbui] Laskauskui paskyrus gabalėli šio valsčiaus žemės, apie 1564 m. pastatė patys valstiečiai.

1577 m. Žemaitijos vyskupas Merkeliis Giedraitis, lankydamas savo vyskupijos pakraščius, atvyko į Skuodą ir rado bažnytę bei nemažą būrį savo ganytojų pasveikinti susirinkusį žmonių. Uolus ganytojas čia kurį laiką mokė žmones, krikštijo, klausė išpažinčių bei teikė Sutvirtinimo sakramentą. Netrukus po to jis nustatė labai plačias Skuodo parapijos ribas, kadangi niekur, išskyryus Mosėdį ir Alsėdžius, bažnytę dar nebuvo. Juk tuo metu Sedos, Platelių, Palangos ir Gargždų bažnytėlės dar buvo reformatų rankose. Vyskupas paskyrė ir kleboną. Vélesniu metu, net kai jau buvo įsteigtos ir aplinkinės parapijos, Skuodo parapija išliko labai plati, ji tėsėsi devynias mylias. Todėl Skuodo savininkai Sapiegos viename ir kitame parapijos gale bei viduryje pastatė filijines Ylakių, Lenkimų ir Aleksandrijos bažnyčias, kurių išlaikymas visiškai priklausė nuo Skuodo klebono ir infulato. Taip buvo iki 1844 m., kai vyskupijos valdytojas vyskupas kunigaikštis Simonas Giedraitis prie dviejų filijinių Ylakių ir Lenkimų bažnyčių įsteigė parapijas.

Iki 1614 m. Skuodo bažnyčia buvo labai maža, turėjo matininko [Jokūbo] Laskausko, karaliui Žygimantui Augustui leidus, kadaisse

Skuodo Švč. Trejybės bažnyčia. 2013 m. rudduo. Danutės Mukienės nuotrauka

paskirtą nedidelį Grūstės valsčiaus žemės sklypą. 1614 m. Skuodo savininkas padidino bažnyčios fundaciją iki 23 valakų žemės, paskyrė naują sklypą klebonijai ir bažnyčiai, kurią netrukus pats dabartinėje vietoje ir pastatė. O senojo bažnytėlė stovėjo dabartinėje senamiesčio vietoje, kur buvo ir Chodkevičių, o vėliau Sapiegų rezidencinių dvaras, šiandien paskirtas pareigūnams kaip naujokų šaukimo karo prievolei punktas. Skirdamas naują fundaciją bažnyčiai, Chodkevičius pasirūpino ir nauju klebonijos titulu, o jo išpėdiniai Sapiegos 1724 m. Romoje gavo infulatūros titulą. Skuodo infulatu galėjo būti paskirtas tik šv. teologijos daktaro laipsnį turintis kunigas.

1782 m. Skuodo infulatu buvo vietas klebonas Martynas Straszeivicius (*Straszeivicz*).

Skirdamas fundaciją bažnyčiai, Jonas Karolis Chodkevičius įsteigė ir parapinę mokyklę, parūpindamas kažkokią fundaciją jos bakalaurui. Čia ji, prizūrint klebonui, visada buvo išlaikoma iki pat 1886 m. Šiandien ji išlaikoma valdžios.

Chodkevičiaus lešomis statytą bažnyčią XVIII a. sudegino Karolio XII vadovaujami švedai. Praėjus šiai [karai] audrai ir nuslinkus maro epidemijai, iš labai menkų medžiagų, tokų kaip molius aplipiinti pini žagarai, čia buvo pastatyta nauja laikina bažnytėlė. Tačiau savininkai Sapiegos čia beveik negyveno, o klebonai naujos bažnyčios reikalais nelabai rūpinosi, tad viskas baigdavosi tik ketiniuojamais. Ši vargana bažnytėlė, statyta, atrodo, Vilniaus vaivados Kazimiero Jono Sapiegos, nuo senumo netrukus turėjusi sugriuti, 1835 m. sudegė. Po šio įvykio vietas klebonas [Tomas] Sudimtas (*Sudymt*) kartu su savo parapijiečiais pamaldoms laikyti pastatė medinę koplyčią ir ēmė statyti naują mūrinę šventovę, kuri 1844 m. jau buvo visiškai baigta ir į ją perkeltas pamaldos. Sią bažnyčią 1855 m. konsekroavo Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius.

Šią bažnyčią sumūrijo žemaitis architektas Kalėda, ir tai, atrodo, buvo pirmasis jo amato išbandymas.

Bažnyčioje yra viena centrinė nava, visa bažnyčia viduje tinkuota, su dviem skarda dengtais bokštais, iš lauko pakankamai gražiai atrodo.

Bažnyčia Švč. Trejybės titulo.

Bažnyčios pašventinimas minimas šešioliktą sekmadienį po Sekminiu.

Brolijos yra trys: 1) Švč. Trejybės su ketvirčiu šventėmis, 2) Švč.

Paminklas Skuodo savivaldos jkūrėjui Jonui Chodkevičiui Skuode, Vilniaus gatvėje, prie rajono savivaldybės pastato. Skulptorius Marius Grušas. Danutės Mukienės nuotrauka. 2013 m.

Mergelės Marijos Škaplierinės su brolijos Mišiomis, 3) Šv. Izidoriaus žemdirbio broliai, Krikščioniškojo mokymo titulo, su ketvirčiu šventėmis. Ji leista Šv. Tėvo Urbono [VIII] ir įvesta Žemaičių vyskupo Jurgio Tiškevičiaus bei skirta pamokyti neišmanančiuosiems katekizmo.

Kitos šventės: 1) Švč. Mergelės Marijos Nekaltojo Prasidėjimo, 2) parapijos [dangiškojo] globėjo šv. Lauryno, 3) Švč. Mergelės Marijos Apsivalymo, 4) Šv. Dvasios Atsiuntimo [Sekminiu] antrają dieną, 5) šv. Kazimiero, 6) šv. Antano [Paduviečio], 7) šv. Marijos Magdalenos.

Šv. Kryžiaus kelias įrengtas ir bažnyčios viduje, ir aplink ją, įvestas apie 1870 m. Šioje bažnyčioje yra Šv. Kryžiaus relikvija.

Klebonija priskirta prie II klasės. Jai paskirta nebloga žemė. Prieš bažnytinėms valdoms pereinant išdo valdžion, klebonija turėjo 23 valakus žemės ir nemažą metinę sumą iš dvaro, taip pat turėjo kaimų ir nuosavo miško.

Prie šios bažnyčios yra trys altarijos.

Pirmoji – Šv. Antano titulu, įsteigta 1646 m. Bogumilo Šklarskio (Szklarski), turėjusi 2 670 rublių fundacinię sumą.

Antroji – Šv. Kazimiero titulu, įsteigta 1780 m. Jono Kmitos, turėjusi 1 350 rublių fundacinię sumą.

Trečioji – Šv. Marijos Magdalenos titulo, kurią 1800 m. kartu su vietos klebonu kun. [Motiejumi?] Vaiciulevičiumi (Wojcielewicz) fundavo kunigaikštis Sapiega, ji turėjo 2 446 rublių fundacinię sumą.

Špitolės, kurios anksčiau turėjo kažkokias fundacijas, buvo dvi. Šventorius apjuostas gražiaus akmeninio mūro tvora.

Parapija seniau buvo labai plati, bet šiandien, 1843 m. atskyrus dvi filijines Ylakių ir Lenkimų bažnyčias, kurios buvo paskirtos parapijėnims, priskiriama prie vidutinių. Ją sudaro 2 miesteliai, 2 dvarai, 23 kaimai ir 3 viensėdžiai. Šioje parapijoje nėra nei vieno bajorkaimio.

Moralės požiūriu šios parapijos žmonės daugiausia pavyzdinę, prie bažnyčios prierašūs, blaivybę daugiau mažiau išlaikę, o ir krikščionišku išsprusimu nepaskutiniai. Didžioji dalis parapijiečių skaito knygas. Materialiniu atžvilgiu dar geriau sekasi, čia beveik kiekvienas ūkininkas gerai laikosi, kiekvienas turi pakankamą ūkininkavimo inventorių. Beveik visur išsišikiria pastatai, trobos beveik visos su virš stogo išvestais kaminais. Daugelis turi turto, o kai kada ir pinigų sumelę susitaupę. Net dukroms kraičio, be jvairių daiktų, po kelių šimtus rublių duoda. Tautiniai rūbais čia jau pradedama nesirūpinti, o moterys kartais rūbams išleidžia paskutinius grašius.

Parapijos žemės paviršius didžiaja dalimi kalnuotas, nors žymesnių kalnų niekur nėra. Miškų nėra labai daug, pagrindiniai beveik visur išspūtinti. Durpių sluoksnių daugelyje vietų randama ir šiandien, o išpjovus valstybinius miškus, durpės yra svarbi žaliava apšildant trobas, o ypač sudžiovintos. Žemė nėra išskirtinė, daugelyje vietų žvyruota ir smėlėta. Pagrindinė upė – Bartuva, mažesnės – Luoba, Šata, Guntinas, o prie pat Kuršo pasienio – Apšė ir Luknė. Visoje parapijoje nėra nei ežero, nei žymesnių pelkių.

Aleksandrijos filija

Aleksandria dar buvo vadinta Truikinų kaimu. Pastačius čia bažnyčią, dalis kaimo netoli bažnyčios buvo pervadinta miesteliu. Šį miestelį sudaro bažnytėlė, klebonija ir 12 ūkininkų namų. Jis yra prie buvusio pašto kelio iš Telšių į Liepoją. Vietovė pavadinta Aleksandrija nuo šios bažnyčios fundatoriaus kunigaikščio Aleksandro Sapiegos vardo.

Čia nevyksta nei mugės, nei turgūs. Daugiausia žmonių susirenka į Šv. Kryžiaus Išaukštinimo šventę, kai vyksta pagrindinės šios bažnyčios iškilmės.

BAŽNYČIA

Pirmaoji bažnyčia buvo medinė. Ją šioje vietovėje, tai yra kapinėse prie Truikinų kaimo, pastatė aplinkiniai gyventojai. Laidojant ar gedulingoms pamaldoms pasikviesdavo kunigą iš Skuodo arba iš Ylakių. Tačiau didėjant gyventojų skaičiui ir gerėjant žmonių buities sąlygoms bei esant geram žemės savininkui, užsinorėta čia nuolat turėti kunigą. Kadangi prie šios bažnytėlės nebuvu jokios fundacijos, kunigo išlaikymui gyventojai iš kunigaikščio Aleksandro Sapiegos išsprāše valaką žemės. Įsiklausydamas į savo valstiečių prašymus, jis ne tik nurodė paskirti valaką žemės bažnyčiai, bet liepė buvusios koplyčios vietoje 1778 m. pastatyti deramą bažnytėlę, prie kurios pats taip metais įsteigė altariją ir paskyrė jai 3 660 rublių fundaciją.

Kai prieš 76 metus statyta bažnytėlė, didėjant žmonių skaičiui, tapo per maža. vietiniai gyventojai savo lėšomis 1864 m. išmūrijo dabartinę mūrinę bažnyčią. Ją sumūrijo Skuodo bažnyčios architektas p. Kalėda. Bažnytėlė nedidelė, bet tvarkinga ir šviesi, nors joje nėra nieko, kas patrauktų dėmesį.

Bažnyčia Šv. Kryžiaus Išaukštinimo titulo.

Kitos šventės: 1) šv. Pranciškaus, 2) šv. Barboros.

Šventoriuje aplinkui bažnytėlę yra keletas dailių paminklų.

Kun. filialisto gyvenamasis namas pakankamai patogus, statytas 1846 m. vietos filialisto kun. [Pranciškaus] Katkauskio (Katkowski). Naujų dabartinių namų 1895 m. pastatė vietos filialistas Jonas Pranis. Žemes filialistas valdo tas pačias kaip ir anksčiau.³⁶⁶

Iš šių apylinkių kilęs žinomas daugelio jvairių žemaitiškų knygų, išleistų savo lėšomis, autorius šviesaus atminimo Simonas Daukantas. Jis buvo Senato patarėjas, visas savo lėšas paskyrės tam, kad įskieptytų didesnį išprusimą savo broliams žemaičiams. Šis didžiausios pagarbos užsitarinavės vyras mirė Papilėje, pas savo bičiulį kleboną kun. Ambrazevičių 187 [...] m.³⁶⁷

(Nukelta į 50 p.)

(Atkelta iš 49 p.)

Koplyčios

Pirmaji medinė Narvidų kaimė, kapinėse, statyta vieninių gyventojų lėšomis 1750 m. Ji nutolusi pusę mylios nuo Skuodo, netoli nuo kelio, vedančio iki Liepojos geležinkelio stotelės Priekulėje.

Antroji Šv. Jurgio koplyčia Kulų kaimė, parapijos kapinėse, statyta 1797 m. kun. Rimkevičiaus (*Rymkiewicz*)³⁶⁸, nuo Skuodo nutolusi varstą.

Trečioji koplyčia Skuode, parapijos kapinėse.

Senovės paminklai

Kiekvienas šios su Kuršu besiribojančios parapijos užkampis aplaistytas tiek nuo puolimų ir plėšimų savo sodybas ginančių žemaičių, tiek grobio nuolat tykančių kryžiuočių krauju. Ji yra ant nuolatinio kryžiuočių, keliasius iš Kuršo į Klaipėdą ir toliau į Prūsiją, kelio. Mažesnių susidūrimų tarp kryžiuočių ir žemaičių šiam pasie nyje būta be galio daug. Didesni Lietuvos istorijoje įrašyti su-sidūrimai vyko 1257 ir 1259 m. prie pat Skuodo. Apie kryžiuočių vykdomą puolimą sužinojė žemaičiai, vadovaujami karaliuko Alemano, prie šio kaimo užsiėmė pozicijas ir visiškai sumušė puolančius kryžiuočius, o mūšio lauke nukovė 33 riterius.

Visų triju švedų puolimų metu šis Žemaitijos pakraštys nukentėjo labiausiai. Per čia [Švedų kariuomenė] nuolat traukdavo iš Livonijos į Prūsiją ir atgal, neskaitant tų kartų, kai apsistodavo [ilgesniam laikui]. Net sudarius paliaubas, žudikai švedai iš Kuršo puldavo ir plėšdavo aplinkinius kaimus. Paskutinio užpuolimo, vadovaujamo Karolio XII, praejusio [XVIII] amžiaus pradžioje metu švedai pelenais pavertė kone visą miestelį su Chodkevičiaus statyta bažnyčia.

Be to, 1710–1712 m. maro epidemija, pasak vietinės tradicijos, pražudė beveik visus žmones.

Čia turėjo būti nemažai aukojimo vietų *aku kalnai*, arba kuršiškai *Elku*, bei gynybinių pilaičių pile, *piles kalnai*, tačiau prieš ranka čia viską taip sunaikino, kad net pavadinimuose neliko jokių jų pėdsakų.

Šioje vietoje verta užsiminti apie Skuodo valstiečių palankumą ir prieraisumą, prie savo žemų šeimininkų kunigaikščių Sapiegų. Jie jvairiai reiškė savo nuosirdžią meilę ir dékingumą už šių tėviškų rūpestį. Čia papasako sime vieną padavimą apie tai, kokį sutikimą Skuodo valstiečiai surengė jaunajam Skuodo savininkui kunigaikščiui Pranciškui Sapiegai. Jie iš jūrinių valčių padarė nedidelių laivų ant ratų, kurį kaip ir arklius apdengė. Su iškeltomis burėmis šis laivas atplaukė į dvaro kiemą ir iš jo išlindo jūrininkai, nešantys dovanas savo šeimininkui, kurių buvo prikrautas laivas – vyną ir jvairius maisto produktus.

Kartais savanoriška pasveikinimo dovana būdavo keli šimtai dukatų, sukrautų sidabriname padėkle.

Plačiai žinoma buvo kadaise Sapiegų žemų valdytojo Bartkevičiaus (*Bartkiewicz*) istorija, kuriam valstiečiai,

Skuodo miesto centras 2013 m. rudenį. Danutės Mukienės nuotrauka

pamilej ji už teisingus ir tėviškus sprendimus, už naudojimąsi valdomis sunėsė net 15 000 raudonųjų auksinų, nereikalaudami net jokio raštiško paliudijimo. Tai rodo Skuodo valstiečių nuoširdumą ir jų geras buities sąlygas.

Daug šis valscius prisikentėjo dėl etmono [Kazimiero Jono] Sapiegos konflikto su valstybės pareigūnais XVIII a. pradžioje. Tuo metu Sapiegos priešai stipriai nuniokojo visus Sapiegų valsčius. Skuodo valdoms buvo nustatyta kontribucija po du šimtus prūsiškų auksinų kiekvienam gyvenamajam namui. Tačiau nebuvo iš ko ją rinkti, nes visi gyventojai su savo turtu pabėgo į Prūsiją ir Kuršą. Viską, kas liko namuose, išplėsė ir surijo čia apsigyvenusia kariuomenė. O kai ji émė kęstti badą, atsisuko į jėzuitų Židikų valdas, kur iš vargšų žmonių išplėsė aštuoniadešimt tūkstančių timų. Vargšai žmonės turėjo paskutinius daiktus pardavinėti, norédami patenkinti šiuos užpuolikus. Netrukus po to, Sapiegoms sutikus, šiose žemėse buvo apgyvendinta nuo priešo gintis pasiruošusi saksų kariuomenė, kuri galutinai apiplėsė valstiečius. Saksai paprastai rinkdavo mokesčių pašarui ir iš kiekvieno gyvenamojo namo – rinko po šešis talerius. Taip jie beveik iki ubagystės nualino Sapiegų valstiečius (*Dzieje wewnętrzne narodu lit. T. Narbut*).

³⁶⁵ Žodis rankraštyje įterptas ta pačia ranga eilutės viršuje.

³⁶⁶ Rankraštyje frazė įrašyta kita ranka.

³⁶⁷ Paskutinis sakins rankraštyje įrašytas kita ranka. Mirties data rankraštyje įrašyta ne visa ir nėra tikslia. S. Daukantas mirė 1864 m. gruodžio 6 d.

³⁶⁸ Pavardė rankraštyje piešuku pataisyta iš pavardės Riškevičius (*Ryszkiewicz*)

LENKIMAI

VINCENTAS JUZUMAS

Lenkimų valstybinis miestelis yra Telšių paviete, prie pat pasienio su Kuršu. Jį sudaro 70 beveik vien žemaičių tautybės vals tiečių gyvenamų trobų su užvažiuojamąja karčema ir keliais žydų nameliais. Lenkimai yra Skuodo valsčiaus, kuris iki 1831 m. priklausė kunigaikštiams Sapiegoms, da lis, o nuo tų metų priklauso valdžiai. Čia ne vyksta nei turgūs, nei mugės, nėra net val diškos mokyklės.

PAKAPINĖ BAŽNYČIA

Pirmają medinę bažnytęlę Lenkimų kai me 1680 m. pastatė patys Lenkimų ūkininkai. Netrukus po bažnytélés pastatymo kun. Raudavičius (*Raudowicz*) čia įsteigė altariją, paskirdamas jai margą žemės ir užrašydamas 1 755 rublių sumą. Vyskupijos val džiai sutikus, jis pats ir tapo pirmuoju altarista. Šia savo fundacija jis labai pagelbėjo aplinkiniams gyventojams, kuriems reikėdavo įveikti bjaurų ir ilgą kelią iki savo parapiénės Skuodo bažnyčios, nutolusios pus antros mylios.

Krikšto metrikai šioje bažnytélėje prasideda sulig 1704 m., ir nuo šio laiko bažnyčia pripažystama kaip Skuodo bažnyčios filija.

1717 m. Skuodo savininkas kunigaikštis [Kazimieras Jonas] Sapiega vysk. Gorainio prasymu dovanajo šiai bažnytélėi valaką žemės.

Vysk. Antano Tiškevičiaus 1752 m. Alsédiuose sušauktu vyskupijos sinodo melu Lenkimų bažnytélés altarista ir filia-listu buvo kun. Andriejus Stanevičius (*Staniewicz*).

1780 m. Lenkimų ir aplinkiniai gyventojai savo lėšomis pastatė čia naujų mūrinę bažnytęlę.

Apie 1783 m. turtinga valstietė našlė Gal dikenė (*Galdykovska*) prie šios naujos bažnyčios įsteigė antrą altariją, užrašydama jai 3 105 rublius. Iki 1844 m. Lenkimų bažnyčia buvo Skuodo bažnyčios filija ir visiškai priklausė nuo Skuodo klebono, net už bažnytęlę žemę turėjo mokėti kažkokio dydžio nuomą (kokia privilegija ji buvo paskirta – ne-

Lenkimų šv. Onos bažnyčios ansamblis. Nuotrauka iš RKIC archyvo

žinoma). Tais [1844] metais žemaičių vyskupijos valdytojas kunigaikštis Simonas Giedraitis parapinėmis paskelbė aštuonias filijines bažnyčias, tarp jų taip buvo pagerbta ir Lenkimų bažnyčia. Pirmasis klebonas čia buvo vienos altarista kun. Bonaventūras Mažonavičius (*Mażonowicz*). Kunigas jis buvo labai pavyzdingas, turėjo gražū ir stiprū balsą.

Šiandien stovinti mūrinė bažnyčia graži ir švarai prižiūrima. Yra trys drožinėti nesenai naujai pauksuoti altoriai.

Bažnyčia Šv. Onos titulo.

Yra Šv. Onos broliai su ketvirčiu švenčtemis.

Čia taip pat švenčiama Šv. Kryžiaus At radimo diena.

Klebonija gera, priklauso prie V klasės. Jai paskirtos žemės geros. Anksčiau turėjo valaką žemės, kurį ir dabar su tam tikru prie du valdo. Turėjo altariai nuo kun. Raudavicius skirtą 1 755 rublių sumą.

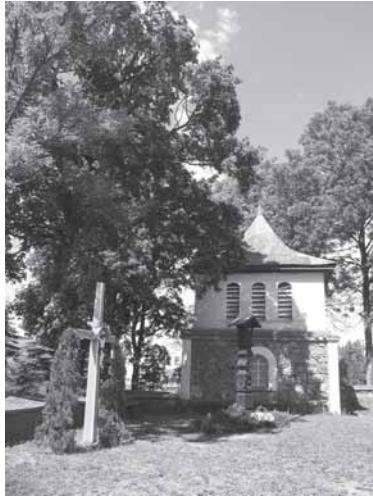
Galdikenės funduotai altariai su margu žemės buvo paskirti 3 105 rubliai.

Parapija nedidelė, joje yra 2 187 gyventojai, gyvenamujų namų – 174, kaimų – 15, nėra nei vieno dvaro ar bajorkaimio. Visa parapija priklauso dviem valsčiams – anks-

(Nukelta į 52 p.)

Lenkimų šv. Onos bažnyčios vidus. Danutės Mukienės nuotrauka

Lenkimų varpinė. Danutės Mukienės nuotrauka
(Atkelta iš 51 p.)

čiau kunigaikščiui Sapiegai priklausiusiam, o dabar valstybiniam Skuodo, bei anksčiau Gorskiams, o šiandien kunigaikščiui Oginskui priklausančiam Salantų valsčiams. Moralės atžvilgiu parapija pakankamai pavyzdinga, žmonės prie bažnyčios preriaišūs, didžioji dalis jų skaito knygas. Materialiniu atžvilgiu parapija taip pat aukšto lygio. Sudidelėmis išimtimis visi pasituriintys, visur gražios trobos, daugiausia su virš stogo iškylančiais kaminais.

Šventinė apranga visų turtinga, šiuolaikinės mados. Tautinė apranga jau seniai višiskai apliesta. Tai matyi ypač tarp moterų, kurias galima pastebeti ryšint ne tik nuo keliolikos rublių kainuojančias skareles, bet dažnai ir vilkint šilkinius drabužius. Visų vežimai pakaustyti arklių poromis kinkyt. Vežimaičiai šventiškai tuošnūs, nes čia nei ūkininkai, nei jų vaikai pėsti į bažnyčią nevaikšto. Žmonės čia visur svečingi ir susitaupę atsargu.

Parapijos žemės paviršius lėkštas, prie pat pasienio su Kuršu, kuris iš vakarų pušės supa visą parapiją. Didelių kalnų čia niekur nėra. Žemė nelabai derlinga, daug kur smėlinga. Miškų nėra daug, ir tie patys taupyti, o pagrindiniai – Salantų kunigaikščio Oginskio ir valstybiniai. Durpių sluoksnių aptinkama daugelyje vietų. Didelių upių čia nėra, o mažesnės – tai Luknės ir Šventosios upės. Šioje parapijoje prasidėda Juodupio upė. Parapijoje žinomų pelkių nėra.

MOSÉDIS

VINCENTAS JUZUMAS

Mosėdis – valstybinis miestelis, kuris anksčiau priklausė Žemaičių vyskupams.

Jis išsidėstės prie Bartuvos upės, lygumoje, Telšių paviete, o kadaise buvo Palangos paviete, nuo Skuodo nutolęs per 10 varstų, tiek pat nuo Salantų, o nuo pavieto centro Telšių – per 8 mylias. Miestelis nemažas, jį sudaro ūkininkų trobos ir jvairūs nameliai, taip pat keliai dešimt žydų nameliai, kurie čia turė savo sinagogą ir keliolika baka-lėjos bei medžiagų parduotuvėlių. Čia yra ir valstiečių valdyba, kurios patalpos yra buvusiame vyskupo dvare, taip pat yra valdžia mokyklė, kurios patalpos irgi ten pat. Miestiečių patogumui čia prie didžiulio tvenkinio yra ir medinis vandens malūnas, kadaise įrengtas Mosėdžio savininkų Žemaičių vyskupų. Jokie turgūs ar mugės Mosėdyje nevyksta. Vysk. Kiršenšteino prašymu karalius Augustas II 1702 m. buvo leidęs rengti čia vieną kermošių, vadinančią *Mugie*, bet kadangi kaimyniniuose miesteliuose panašūs kermošiai *Mugie* rengiami tą pačią dieną, tai yra pirmadienį prieš Užga-

vėnes, čia jis jau seniai aplieistas.

Mosėdžio žemės, skirtingai nei kitos valdos, nebuvo Lietuvos didžiųjų kunigaikščių Žemaičių vyskupams dovanotos, tačiau jsi-gytos jas nuperkant. Pradžią davė, atrodo, Motiejus II, nupirkęs *Medsedy* kaimą, vėliau nuo kažkoko bajoro [pavardės] perva-dintą Mosėdžiu. Martynas, atrodo, III ir vysk. Jonas Domanovskis panašiai nupirko ir kitas žemes, – tokias, kokios jos [vyskupų rankose] buvo paskutiniu metu. Dėl gyven-tojų ištuštėjimo karų su švedais ir maro epidemių metu šios žemės duodavo labai mažai pelno, tačiau, ilgainiui išaugus žmonių skaičiui, buvo apstatyti kaimeliai ir valstiečių gyvenimo lygis pakilo, iš šių žemų vyskupai galė gaudavo 5 800 rublių metinių pajamų. Vyskupai čia turėjo ir gražų mišką, kuris, žemėms perėjus iždo žinion, buvo sunaikintas.

BAŽNYČIA

Pirmąją bažnyčią 1544 m. Mosėdyje pa-statė Žemaičių vyskupas Vaclovas Virbic-kis, kuris čia paskyrė kunigą ir suteikė kaž-kokią menką fundaciją. 1545 m. jis kreipėsi į karalių Žygimantą Senajį su prašymu su-teikti naujajai Mosėdžio bažnyčiai nuolatinę ir deramą fundaciją. Įsiklausydamas į mie-lo vyskupo Virbickio prašymą, Žygimantas Senasis tais pačiais 1545 m. išduotu raštu nurodė Užvenčio tijūnui ir Viešvėnų seniū-

Mosėdžio vandens malūnas (dabar čia veikia Respublikinis Vaclovo Into akmenų muziejus).
Danutės Mukienės nuotrauka

nui p. Kasparui Bilevičiui paskirti iš Viešvėnų seniūnijos tris pavaldinius, tai yra tris namus ir du tuščius sklypus kaip fundaciją
Rankraštyje p. 414 paliktas tuščias.

Toliau rankraštyje išrašyta ir išbraukta „ir Šatės“.

Mosėdžio bažnyčiai³¹⁰. Štai žodžiai iš šio rašto: „Žemaičių vyskupo Vaclovo Virbickio prašymu nurodau paskirti iš Viešvėnų valsčiaus kunigui prie naujos Mosėdžio bažnyčios tris pavaldinius ir dvi tuščias žemes.“ Tais pačiais 1545 m. tijūnas Bilevičius įvykdė šį karaliaus nurodymą.

1560 m. vysk. Jonas Domanovskis Moseidžyje įsteigė parapiją ir, kadangi karaliaus Žygimanto Senojo paskirta fundacija bažnyčios ir klebono išlaikymui nebuvo pakan-kama, tais pačiais 1560 m. rugsėjo 2 d. ją padidino, dovanodamas vyskupui priklau-sančią žemę.

1567 m. vysk. Viktorino Virbickio prašymu Žygimantas Augustas spalio 22 d. bažnyčios fundaciją padidino dar keliomis tro-bomis iš jau minėtos Viešvėnų seniūnijos.

Pagal tradiciją šią pirmąją bažnyčią apie 1657 m. sudegino švedai. Padedami vysk. Sapiegos, parapijiečiai po 1660 m. pastatė naujają, kaip ir pirmoji, taip pat mažą bažnyčią. Po visų karo audrų ir maro epidemijų ilgai-niui padaugėjus žmonių, bažnytélė to-kiam žmonių skaičiu tapo per anksta. Tada vie-tos klebonas kun. Pranciškus Virkševi-

čius (*Wirkszewicz*), nors jau ir vyresnio amžiaus, vyskupo kunigaikščio Stepono Giedraičio padedamas, kartu su parapijiečiais 1780 m. visai kitoje vietoje pradėjo naujos mūrinės bažnyčios statybas. O medinę bažnyčią stovėjo miestelio gale prie kelio į Šatės, kur ir šiandien dar matyti jos pėdsakai.

1784³¹¹ m. ši nauja mūrinė bažnyčia bu-vo visiškai baigtą, o vyskupui sufraganui Koščiui tais pačiais 1784 m. vasario 3 d. ją konsekravus, joje tuoju pat pradėtos lai-kyti pamaldos.

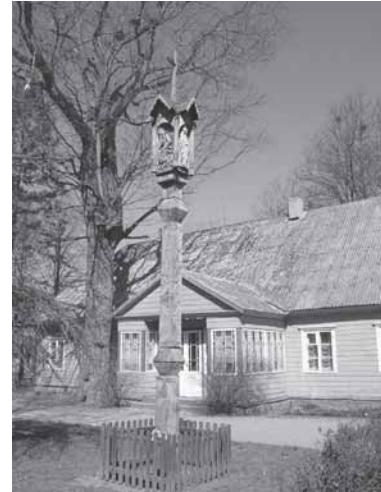
Bažnyčia graži, nemaža, su dvieju bokš-tais, kurių viename sukabinti varpai. Jos iš-orė ir vidus tinkuoti, išbaltinti, stogas cinkuota skarda naujai perdengtas 1873 m. Vi-duje yra trys navos, iš kurių pagrindinė grįsta švedišku marmuru. Pagrindinėje naveje lu-bos iš lentų, šoninėse – mūrinės. Altoriai yra penki, visi neseniai vietos klebono kun. Pranciškaus Staškevičiaus (*Staszkiewicz*) rūpesčiu gražiai pauksuoti, [pašventinti] 1784 m. vasario 3 d.

Bažnyčia Šv. arkangelo Mykolo titulo.

Bažnyčios pašventinimas minimas tre-cią sekadienį po Velykų.

Bažnyčioje yra švento [Kryžiaus] medžio relikvijos.

Bažnyčioje yra tokios brolijos: 1) Šv. Rožinio, kuri įsteigta 1630 m., su brolijos Mišiomis, 2) Jėzaus Širdies broliai, įsteigta 1766 m. rugsėjo 26 d.³¹², su ketvirčiu šven-

Namas Mosėdžio miestelio Kapų gatvėje, kuriame yra gyvenęs Juozas Tumas-Vaižgantas (dabar čia veikia globos namai). Danutės Mukienės nuotrauka

témis, 3) Viešpaties Dangun Žengimo broliai. Kitos šventės: 1) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo, 2) šv. Antano, 3) penki pas-ninko penktadieniai su Švč. Sakramento iš-statymu. Kryžiaus kelio stotys, arba kitaip Kryžiaus kelias, įvestos 1827 m. rugsėjo 10 d., iškilmagai apeinamas tris kartus per metus: 1) Viešpaties Dangun Žengimo, kaip Kryžiaus kelio įsteigimo, dieną, 2) Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo dieną, 3) Švč. Mergelės Marijos Rožančinės dieną.

Šventoriuje aplinkui bažnyčią yra 19 koplyčių, pastatyti Kalvarijų pavyzdžiu vie-tos klebono ir kanauninko šviesaus atminimo kun. Stanislovo Raubickio (*Rowbicki*) [ku-nigavimo] metu. Jos išmūrytos parapijos lė-šomis, kuriose įstatyti Kryžiaus kelio stočių paveikslai.

Šventorius apjuostas akmenine tvora.

Klebonija statyta kartu su bažnyčia, tin-kamai apkaita, su atskirai stovinčiu namu, vadinančiu vikariatu, skirtu kunigams vi-karams. Prie klebonijos yra gana nemažas vaismedžių sodas. Ši klebonija priskir-ta prie III klasės. Jai paskirtos žemes ne-blogos. Iki 1842 m. ji turėjo 22 valakus ir 2 margus žemės. Jokios paskirtos fundaci-nės sumos nebuvu.

Prie šios bažnyčios yra dvi altarijos. Pir-moji – Jėzaus Širdies, įsteigta 1762 m. Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus, pa-skyrus jai 2 813 rublių fundacinę sumą³¹³.

(Nukelta į 54 p.)

Mosėdžio arkangelo Mykolo bažnyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 53 p.)

Antrają įsteigė Žemaičių sufraganas Adomas Koščius, jai paskirta 1 705 rublių fundacinė suma.

Šiuo altariju pastatai 1839 m. miestelio gaisro metu sudegė. Vie nos jų pastatai altaristos Dominyko Girkanto (*Girkont*) pastango mis kitais metais buvo atstatyti ir tebestovoti iki šiol.

Mosėdžio parapijų sudaro 1 miestelis, 1 palivarkas, 34 kaimai. 3 viensėdžiai. Bajorkaimio čia nėra nei vieno. Parapijiečių iš viso yra 5 906, o žvairiai vadinančių gyvenamųjų namų – 497. Moralės atžvilgiu parapija dar pakankamai gerai vertinama, didele dalimi yra pavyzdinga, pamaldai, prie bažnyčios prieraishi, skaitancių knygias yra dauguma. Tik blaivybė per silpna, ypač tarp vyru, kurių susitinkinėjimai kanceliarijos reikalais tik gadina šį įspūdį.

Materialiniu atžvilgiu parapija laikosi dar geriau ir priklauso prie pirmaujanciųjų. Beveik visur kaimai gražiai apstatyti, virš stogų kyšo kaminalai, gyventojų inventorius turtingas, jų [turimos] transporto priemonės, tiek vasaros, tiek žiemos, puikios. Apranga jau pritaikyta pagal šiuolaikinę madą, gera, o moterų elegantiška ir perbrangi. Šilkas kartais dabina ir ne tokį svarbų asmenį.

Parapijos paviršius plokščias, kalnų beveik nėra, tik prie upių ir upelių esama nedidelių pakalnių. Žemė akmenuota, tačiau derlin ga. Akmenų čia daug, ir iš jų visur daro akmenines tvoras. Miškai didele dalimi visur jau iškirsti, išskyrus Salantų pusę. Durpių sluoksnių labai retai kur randama. Pagrindinė upė – Bartuva, mažesnės – Ersla, Eiškūnas, Pelkupis, Rozupis, Derena, Dejninks, ezero nėra nei vieno, o didesnės pelkės – Szakalpelke ir Ungienine.

Mosėdžio bažnyčia kadaise turėjo dvi filijas – Salantu ir Šačių bažnyčias. Abi jau seniai tapo parapinėmis, ypač pirmoji. Šiandien nėra nei vienos filijos. Šioje parapijoje yra trys koplyčios: 1) Mosėdžio kapinėse yra mūrinė Šv. Kryžiaus titulo koplyčia, pastatyta 1845 m., 2) Erslos kaimo kapinėse stovi Šv. Kryžiaus titulo koplyčia, kur pirmoji iš ąžuolo medienos buvo statyta jėzuitų, kadangi Ersla buvo Chodkevičių padovanota Kražių jėzuitams, 3) Šatraminių kaime yra medinė Švč. Mergelės Marijos Maloningosios titulo koplyčia.

SENOVĖS PAMINKLAI

Mosėdžio parapijoje visai mažai senovės paminklų, palikty atei-nančioms kartoms. Tačiau liaudyje išsilaike tradicija apie dvi žemaičių pilaites. Visų pirma tai *Krakių* pilaitė, o *Krakie* – tai kalnas prie Krakių kaimo. Kita pilaitė vadina *Szakalupyle*. Kaip šios pilaitės buvo vadinamos iš pradžių, šiandien jau nėra žinoma. Apie aukojimo kalnus, žemaitiškai vadintus *Aukaj* arba *Elkas*, tradicijoje nieko neišliko, kaip ir negirdėti apie kapavietes, vadintas *Milžinu kapaj*. Nelaimės, kurios nutiko gretimoms parapijomis karų su skandinavais, kryžiuočiais ir švedais metu, alino ir šią parapiją. Maro epidemija 1710 m. šioje parapijoje irgi nusinešė daug žmonių gyvybių.

Šioje parapijoje yra keletas buvusių Viešvėnų seniūnijos kaimų, vienas ių – buvęs jėzuitų Erslos kaimas su 31 namu, o likę kaimai priklausė Žemaičių vyskupams ir Salantų valdose kuni gaikščiui Oginskui.

Dar verta prisiminti kadaise buvusią tradiciją – kartą per metus valstiečių rengiamą šventę savo šeimininkams vyskupams. To kios šventės, dalyvaujant daugeliui gyventojų ir dvasininkų, vykdava

Mosėdžio kapų koplyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

vo iki trijų dienų. Trečią dieną buvo vaišinamos viso kaimo šeimininkės. Tokias šventes, kaip neigiamai veikiančias valstiečius, 1815 m. panaikino Kunigaikštis Juozapas [Giedraitis].

³¹⁰ Žygimantas Senasis paskirti fundaciją K. Bilevičiui iš tikrujų nurodė 1544 m. spalio 13 d., o fundacija klebonui Kristupui paskirta 1545 m. lapkričio 30 d. [Codex mednicensis seu Samogitia dioecesis. Pars I. col. P. Jatulis, Roma, 1984. p. 303, 305].

³¹¹ Rankraštyje klaidingai nurodyta 1754 m. data, kuri veikiausiai atsirado perrašant.

³¹² Ši data ir brolijų bei minimų švenčių numeracija rankraštyje surašytos kita ranga. Be to, tekstas šioje vietoje šiek tiek taisytas.

³¹³ Jėzaus Širdies altarijų 1756 m. Mosėdžio bažnyčioje fundavo Liucija Manvydienė.

ŠATÉS

VINCENTAS JUZUMAS

Šačių miestelis yra prie Šatos upelio, Telšių paviete. Lietuvos didžiojo kunigaikštio Vytauto laikais buvo Grūstės paviete, o vėlesniais laikais taip pat Telšių. Miestelis mažas, jį sudaro 20 skirtingai vadinamų trobų ir dvi karčemos su viena parduotuvėle. Kadaijė jis priklausė Skuodo grafystei, o šiandien nuo 1831 m. valstybinis. Čia nėra jokios teismo jurisdikcijos, nei valdiškos mokyklėlės. Čia nevyksta nei turgūs, nei arklių mugės. Kermošius rengiamas vieną kartą per metus šv. Jono Krikštytojo dieną. I ji atveža odos gaminijų, tokijų kaip pavalkai, balnai, kamanos ir t. t., taip pat dalgiai, verpiamo rateliai ir t. t.

BAŽNYČIA

Pirmąjai bažnyčiai tuo metu Mosėdžio parapijoje Skuodo žemėse Šačių kaime 1670 m. pastatė Jonas Volskis, kuriam grafa Sapiegos tuo metu buvo užstatę Šačių

palivarką. Tačiau ilgą laiką Šatėse nebuvo nuolatinio kunigo. Jono [Volskio] sūnus, Vilniaus pilies teismo raštininkas Benediktas Jonas [Volskis], po tėvo vis dar turė-damas užstatytas Šates, sykiu būdamas viso Skuodo laikytoju, iš Skuodo savininko grafo Kazimiero Jono Sapiegos išsirūpino Šačių bažnyčiai žemės fundaciją. Turtingas ir labdarlingas grafas Kazimieras 1701 m. vasario 23 d. suteikė savo žemiu laikytojo Benedikto Volskio prašymu dokumentą, kuriuo Šačių bažnyčiai dovanovo tris valakus žemės, taip pat iš dvaro paskyrė kunigui po šimtų timpu metinio atlyginimo. Tuo metu vysk. Kiršensteinas priskyrė Šačių bažny-tėlę Mosėdžio filijai ir į Šates paskyrė nuolatinį kunigą. Kai 1670 m. Volskio statyta bažnytėlė, praėjus šimtui metų, émė griuti ir, galų gale, kiekvieną dieną gausėjant gyventojų, taip per maža, grafo Aleksandro Sapiegos nurodymu 1771 m. buvo pastatyta nauja. Šią bažnyčią³¹⁴ 1844 m. vyskupijos valdytojas vysk. sufraganas Simonas Giedraitis paskelbė parapine. Pirmuoju klebonu buvo paskirtas tuometis Šačių filialistas kun. Paulius Jurevičius (Jurewicz). Bažnyčia naujojo klebono pastangomis 1854 m. buvo suremontuota, kitais metais išdažyta ir pa-puošta, o 1859 m. Žemaičių vyskupo Motiejaus Valančiaus vizitacijos metu konsekrhuota.

Kai nuo paskutinės, tai yra tuometinės,

bažnyčios pastatymo praéjo šimtas metų, o po paskutinio remonto praéjo dvidešimt metų ir ši šventovė jau émė reikalauti rimtiesnio remonto, tada parapijiečiai, ku-riems būtų tekė nemažai prisdėti prie senų [bažnyčios] kaulų remonto, o po kažkiek laiko būtų reikėjé vél naujų lèšų bažnyčios remontui, savo klebono Simono Lukoševičiaus (Lukaszewicz) paskatinti, nutaré Šatėse statyti naujų mūrinę Dievo šventovę. Paskaičiavę savo galimybës, jie 1878 m. émësi rengti savo pajégas, o jau 1879 m. paklojo pamatus. Kertinj akmenj, vyskupijos valdytojui vysk. sufraganiui Beresnevičiui leidus, pašventinio Skuodo dekanas Salantu klebonas kanauninkas Kazimieras Bielskis.

Pašventinė kertinj akmenj, buvo imtasi darbo. Po kažkiek laiko, kai parapijiečiai su-lauké naujos paramos ir gavo nemažą sumą (atrodo, penkis tükstančius) iš Sa-lantu klebono kanauninko kun. Kazimiero Bielskio, netrukus šventovė buvo apdengta. Pa-maldos joje pradétos laikyt 18[...]³¹⁵.

Bažnyčia vietos klebono kun. Simono Lukoševičiaus rüpesčiu ir pastangomis sumūryta iš plytų, visos smulkmenos sko-ningai išbaigtos. Altoriai, sakykla, langai, nors ir mediniai, sumeistrauti gražiai. Todél dailiai atrodo ir šventovés vidus, ir išorë.

Verta tai pažymeti kaip pavyzdj visiems,
(Nukelta į 56 p.)

Šačių miestelio centre. Danutés Mukienės nuotrauka

Šačių šv. Jono Krikštytojo bažnyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 55 p.)

ką gali vieningumas, sutarimas ir geri norai!

Bažnyčia Šv. Jono Krikštytojo titulo.

Bažnyčioje yra Švč. Mergelės Marijos Belaisvių Vaduotojos brolijja, leista Šv. Tėvo Benedikto X[IV] 1747 m. birželio 6 d.

Kryžiaus kelias įvestas 1870 m. rugpjūčio 20 d.

Senoji klebonija 1834 m. statyta kun. Pauliaus Jurevičiaus.

Dabartinė nauja klebonija pastatyta 1895 m. vietas klebono kun. Ignoto Stankūno³¹⁴. Klebonija priskirta prie V klasės, tačiau atlyginimo iš valdžios negauna. Turi teisiškai paskirtų žeminių, o ankščiau turėjo iš Sapiegų suteiktus tris valakus.

Prie šios bažnyčios kadaise buvo kunigaikštis Aleksandro Sapiegos 1778 m. įsteigta altarija, kuriai tas pats kunigaikštis suteikė aštuonis margus žemės. Vieta misionariusių kun. Dovydą Kobilenskį (Kobilenski) jai paskyrė 1 865 rublių fundacinię sumą, kurią 1802 m. sausio 25 d. keliais šimtais rublių padidino kunigai Vasariai (Wasowie).

1844 m. beveik vien iš Mosėdžio parapijos, kurios filija ji prieš tai buvo, teritorijos įsteigta nauja Šačių parapija. Parapija menka, joje gyvena 3 793 katalikai ir yra 256 gyvenamieji namai. Ją sudaro 1 miestelis, 1 palivarkas, 21 kaimas ir 3 viensėdžiai. Materialiniu atžvilgiu parapija turtinga, namai beveik visur neapleisti, su išvestais virš stogo kaminais. Ir krikščionybės pažinimo atžvilgiu ji pakankamai gerai laikosi. Didesnė dalis parapijiečių skaito, blaivybės daugiau mažiau laikomasi.

Parapijos žemės paviršiuje persipina nedidelės kalvelės, bet išskirtinių kalnų nėra. Didelių miškų nėra, tačiau kūrenimui dar pakanika. Durpių sluoksnių randama daugelyje vietų. Didelių ežerų ir upių nėra, čia prasideda Bartuvos upė. Mažesnės upės – Šata, Pujikis. Žinomesnė pelkė – Kausza, vadinama Peikie.

Tai, kas buvo pasakyta apie Mosėdžio senovę, tinka ir Šatėms, kadangi Šatės kadaise buvo Mosėdžio filija.

³¹⁴ Perrašant rankraštyje vietoj šio žodžio per neapdairumą jrašytas „Kazimieras“.

³¹⁵ Rankraštyje jrašyti tik du pirmieji datos skaitmenys. Bažnyčia baigta statyti 1886 m.

³¹⁶ Pavardė rankraštyje kita ranga pataisyta iš pavardės „Staškūno“.

(Atkelta iš 19 p.)

XIX a. II p., lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpiu, Lietuvoje prasidėjus naujai tautinio judėjimo bangai, buvo pradėti rengti slapti viešieji lietuviški vakarai, dedami pagrindai Klojimo teatrui, miestuose kūrėsi visuomeninės kultūros srityje dirbusios organizacijos, kurios išugdė nemažai profesionalių aktorių ir režisierų.

1854 m. Vilniaus Rotušės rūmuose buvo atidarytas Vilniaus miesto teatras. Čia daugiausia buvo statomos italių, o vėliau ir rusų operos.

1864 m. gruodžio mėnesį padėtas pagrindas Lietuvos rusų dramos teatrui – Vilniuje pirmąją nuolatinę rusų teatro trupę įkūrė žymus Sankt Peterburgo Imperatoriaškojo Aleksandrijos teatro artistas Pavelas Vasiljevas. Teatras buvo generolo gubernatoriaus žinyoje, jam kasmet buvo skirtama subsidija. 1864 m. sausio 8 d. priimtas specialus „Potvarkis dėl teatro“, reglamentavęs šio teatro veiklą. Teatro garbės globėjais buvo kunigaikštis Šachovskojus-Strešnevas ir grafas Ožarovskis. 1865 m. išleistos „Taisyklos Vilniaus teatro artistams“. Pirmasis šio teatro sezonas atidarytas 1864 m. gruodžio 6 d. jungtiniu spektakliu, pastatytu pagal N. Polevojaus kūrinius „Painus reikalas“ ir „Rusų laivyno senelis“.

1892 m. Kaune buvo pastatytu Teatro rūmai.

1892 m. sausio 9 d. įvyko dabartinio Kauno muzikinio teatro iškilmingas atidarymas. Tuo metu čia dar nebuvu nuolat dirbančios grupės, spektaklius rodydavo tik gastroliuojantys artistai.

XIX a. Lietuvos kultūrinė visuomenė iškélé idėją, kad reikia įkurti lietuvių tautinį teatrą. Ši idėja realybe tapo XIX a. pabaigoje.

Lietuvių profesionalus teatras formavosi tautinio valstybės ir kultūros atgimimo sąlygomis.

1895 m. Maironis parašė pirmajį lietuvišką operos libretą.

Panaikinus lietuviškas spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą (1904 m. gegužės 7 d.), pradėti rengti vieši lietuviški renginiai, kurių metu dažniausiai kartu su chorų pasiodymais ir atliekama kita meninė programa būdavo rodomi ir lietuviški spektakliai.

XX a. pradžioje lietuviškos kultūrinės veiklos centru tapo Vilnius. Miesto teatre buvo rodomi patys naujausio to laikotarpio spektakliai – Antono Čechovo „Trys seserys“, „Ivanovas“, „Vyšnių sodas“, Maksimo Gorkio „Miesčionys“, Gerhardto Hauptmano „Vieniši žmonės“ ir daugelis kitų.

Nuo 1905 m. Vilniuje gana dažnai gastroliuodavo lenkų, prancūzų, rusų dramos trupės.

1905 m. birželio 29 d. žemaitis Juozas Vaičkus surengė pirmajį oficialų lietuvišką vakarą Mažeikiuose. Jo metu suvaidintas pirmasis lietuviškas vakaras Kauno gubernijoje – spektaklis „Velnias spastuose“. Peterburgo universitete studijuodamas teisę, J. Vaičkus vasaromis per atostogas iš mažeikiškių subūrė „Skrajojančio teatro“ trupę. 1907–1914 m. ši trupė suvaidino 180 spektaklių. Jie buvo parodyti beveik 50-yje Žemaitijos vietoviu.

1906 m. lapkričio 6 d. Vilniuje, dabartinės Filharmonijos salėje, įvyko dramaturgo Gabrielaus Landsbergio-Žemkalnio ir kompozitoriaus Miko Petrusko sukurtos pirmosios lietuviškos operos „Birute“ premjera.

Pirmais pasaulinio karo metais Vilniuje veikusi rusų dramos trupė iširo. Rusų teatras Vilniuje savo veiklą atnaujino 1946 metų rugsėjo 21 dieną.

1916 m. Juozas Vaičkus Peterburge įsteigė savo teatro mokyk-

Juozas Vaičkus. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

Ią. Čia jis, subūrės talentingu jaunuolių būrij, pradėjo ugdyti pirmają profesionalią Valstybės teatro aktorių kartą.

1918 m. vasario 16 d. paskelbus Lietuvos valstybės atkūrimą, prasidėjo naujas Lietuvos kultūros etapas. Valstybės taryba įsteigė Teatro komisiją (jos nariai buvo L. Giura, B. Šruoga, S. Šilingas, A. Varnas, J. Vilėišis, A. Žmuidzinavičius, tarybai buvo pavaesta rūpintis teatro plėtojimu). Teatro reikalus koordinavo ir Švietimo ministerijos Meno departamentas.

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Vilniaus Rotušės teatre vaidino Antano Vaičkaus dramos trupė, ten koncertuodavo ir Juozo Tallat-Kelpšos, Antano Vaičiūno vadovaujami chorai.

Lenkijai okupavus Vilnių, Lietuvos laikinaja sostine nuo 1919 m. sausio 2 d. tapo Kaunas.

XX a. 3 dešimtmetyje, dedant pagrindus lietuvių profesionaliam teatrui ir kuriant lietuviško teatro mokyklą, ryškiausią pėdsaką paliko A. Sutkus (sukūrė Vilkolakio teatrą ir Tautos teatrą) bei žemaičiai K. Glinskis ir J. Vaičkus (sukūrė Valstybės teatrą Kaune).

1920 m. rudenį Kaune Lietuvių meno kūrėjų draugija įkūrė Operos ir dramos vaidykla. Taip metais ji veikė Kauno muzikinio teatro pastate. Operos vaidykla išaugo į daibarinį Lietuvos nacionalinį operos ir baletų teatrą. Ji 1920 m. gruodžio 31 d. žiūrovus pakvietė į pirmojo lietuvių profesionalios operos trupės spektaklio – Džiuzepės Ver-

džio operos „Traviata“ premjerą (režisierius Konstantinas Glinskis). Pagrindinius vaidmenis atliko Kipras Petrauskas (Alfredas), Adelė Nezabitauskaitė-Galaunienė (Violeta), Antanas Sodeika (Žermonas). Dirigavo Juozas Tallat-Kelpša.

1925 m. pastatytas pirmasis lietuvių profesionalios trupės baletas – Leo Delibes „Copelija“.

1921 m. birželio 16 d. Operos vaidyklos parodytame trečiame spektaklyje (A. Rubinštaine „Demone“) scenoje šoko ir trys šokėjos (pirmosios šio teatro besiformuojančios baletų trupės narės).

1922 m. pradžioje Operos vaidykla tapo valstybine įstaiga, o birželio 2 d. pakvietė į pirmąjį operos spektakliuose šokusiu baletu studijos mokinį koncertą, kurį surengė teatro choreografė Olga Dubeneckienė.

1924 m. Valstybės teatre Kaune pradėjo veikti Vaidybų mokykla.

1925 m. birželio mėnesį visuomenei pristatė Operos vaidyklos teatro baletu trupę, parodydama vienaveiksmių baletų ir miniatiūrus.

1925 m. gruodžio 4 d. Operos vaidykla parodė pirmąjį savarankiškai pastatytą spektaklį – Leo Delibes'o „Copeliją“.

1925 m. pabaigoje Operos teatras (vaidykla) buvo sujungtas su Dramos teatru ir pavadintas Valstybės teatru. Jis gyvavo iki 1944 m., suvaidino itin reikšmingą vaidmenį lietuvių tautos kultūriniaime gyvenime. 1925 m. Valstybės teatre jau buvo operos, baletų ir dramos atlikėjų trupės.

1931 metų rugpjūje 23 d. įkurtas Šiaulių dramos teatras (antras profesionalus teatras Lietuvoje). Pirmuoju teatro direktoriumi 1931–1942 m. buvo režisierius ir aktorius Juozas Staniulis. Šiuo laikotarpiu keturis metus teatras veikė Klaipėdoje (buvo ten išskeltes 1935 m.). Žymiausi Šiaulių dramos teatro aktoriai: Vytautas Benokraitis, Elena Bindokaitė, Alfonsas Dobkevičius, Liudas Daþys, Galina Jackevičiutė, Naubertas Jasinskas, Stepas Jukna, Stasys Paska, Pranas Piaulokas, Stasys Pilka, Potencija Pinkauskaitė, Juozas Rudzinskas, Albina Simokaitytė, Kazimieras Tumkevičius, Leonas Zmirskas ir kiti. 1940 m. Šiaulių dramos teatras įsikūrė naujose patalpose miesto centre. Paskutiniai metais teatre pa-statoma po 4–6 naujas pjeses. Veikia tetro Didžioji ir Mažoji salės. Teatro repertuarė – užsienio ir nacionalinės dramaturgijos klasika bei šiuolaikinės pjesės.

Šiaulių dramos teatras turi valstybinio re-

Konstantinas Glinskis. Fotoreprodukcia iš RKIC archyvo

bertuarinio teatro statusą. Teatro trupėje – apie 30 aktorių. Čia spektaklius yra statę režisieriai Rolandas Atkočiūnas, Aidas Giniotis, Antanas Gluskinas Paulius Ignatavičius, Mamertas Karklėlis, Vytautas V. Landsbergis, Arvydas Lebellūnas, Gytis Padegimas, Algimantas Pociūnas, Sigitas Račkys, Aurelijia Ragauskaitė, Juozas Stanulis, Reginė Steponaviciūtė, Peteris Stočėvas, Jofifas Šeinas, Kazimieras Tamkevičius, Rimantas Teretas, Saulius Varnas, Loreta Vasakova, Albertas Vidžiūnas ir kt.

1935 m., kai į Klaipėdą buvo perkeltas uždarytas Šiaulių teatras, čia pradėjo formuotis Klaipėdos dramos teatras. Iš pradžių jis buvo pavadintas Klaipėdos valstybiniu teatru ir veikė iki 1939 m. pavasario – iki Klaipėdos krašto aneksijos. Pirmosios teatro trupės vadovas buvo Juozas Stanulis, prie teatro veikė vaidybų studija. Į klaipėdiečių trupę tuo laikotarpiu įsiliojo ir dalis Kaune veikusio, bet vėliau iširusio Jaunųjų teatro aktorių. Klaipėdoje tuo laikotarpiu spektaklius režisuodavo Borisas Dauguvietis (H. Zudermanas „Tėviškė“, P. Vaičiūnas „Sulaužyta priesaika“, Antanas Sutkus (K. Inčiūra „Vincentas Kudirka“, Vydūnas „Vétra“ ir kt.), Vladas Sipaitis (P. Vaičiūnas „Aukso gromata“ ir kt.), Ipolitas Tvirbutas (A. Kitsbergas „Vilkatė“, O Indigas „Žmogus po tiltu“), Juozas Stanulis (P. Vaičiūnas „Priskėlimas“, „Varpų giesmė“, K. Binkis „Atžalynas“ ir kt., Romualdas Juknevičis (H. Heymanso „Viltis“)).

(Nukelta į 58 p.)

(Atkelta iš 57 p.)

1936–1945 m. lenkų okupuotame Vilniuje veikė Vilniaus lietuvių teatras (įkūrė Antanas Krutulys). 1939 m. Juozo Kanopkos iniciatyva teatras pavadintas Vilniaus skrajojamuoju teatru „Vaidila“. Nuo 1940 m. jam vadovavo ir spektaklius statė režisierius Algirdas Jakševičius. 1945 m. Vaidilos trupė buvo prijungta prie Vilniaus valstybinio dramos teatro. Vilniaus lietuvių teatre yra dirbę šie garsūs aktoriai ir režisieriai: Juozas Kanopka, Mykolė Krinickaitė, Jonas Astaška, Pranas Žemaitis, Vladas Jurkūnas, Kazys Inčiūra, Aldona Liobytė, Napoleonas Bernotas, Vaclovas Ivanauskas, Viktoras Miliūnas, Petras Morkūnas, Stasys Audėjus, Dana Rutkutė. Teatras pastatė šiuos žymesnius spektaklius: Marcelino Šikšnio-Šiaulėnisko „Pilėnų kunigaikštis“, Gabrieliaus Landsbergio-Žemkalnio „Buritė“, Sofijos Kymantaitės-Čiurlionienės „Aušros sūnūs“, Liudvikos Didžiulienės-Žmonos „Lietuvaltės“, nemažai į lietuvių kalbą išverstų rusų ir lenkų autorių pjesių.

Panėvėžio J. Miltinio dramos teatro ištakos siekia 1938 metus, kai po studijų Paryžiuje ir Londone į Lietuvą sugrįžęs Juozas Miltinis (1907–1994) pradėjo vadovauti Darbo rūmų teatro studijai Kaune. Iš šios studijos narių ėmė formuotis būsimojo Panėvėžio dramos teatro trupė. 1940 m. lapkričio 18 d. LTSR švietimo liaudies komi-saras Antanas Venclova pasirašė įsakymą, kuriuo leido Jonui Sakui įkurti ir vadovauti dramos teatrui Panėvėžyje.

1940 m. lapkričio 27 d. vietoj Valstybės teatro įsteigtas Kauno valstybinis muzikinis teatras (Kauno operetė, dabartinis Kauno Muzikinis teatras). Pirmasis spektaklis buvo B. Aleksandrovo „Vestuves Malinovkoje“, jo premjera įvyko 1941 metais.

1940 m. sausio 25 d. Romualdo Juknevičiaus iniciatyva iš Valstybės teatro trupės Kaune dalies įsteigtas Vilniaus valstybės (valstybinis) teatras.

1940 m. spalio 6 d. tuometiniame Vilniaus valstybiniame teatre (veikė Basanavičiaus g. Nr. 13, dabartinio Lietuvos rusų dramos teatro patalpose) buvo parodyta olandų dramaturgo Hermano Héjermanso drama „Viltis“. Ši diena laikoma dabartinio Lietuvos nacionalinio dramos teatro veiklos pradžia. 1941–1944 m. (Antrojo pasaulinio karo laikotarpiu) šis teatras vadinosi Vilniaus miesto teatru, 1944–1947 m. – Vilniaus valstybiniu dramos teatru, 1947–1955 m. – Lietuvos valstybiniu dramos teatru, 1956–1998 m. – Lietuvos valstybiniu akademiniu dramos teatru. 1998 m. rugpjūčio 3 dieną teatras pavadintas Lietuvos nacionaliniu dramos teatru.

1941 m. pabaigoje, Vokietijai okupavus Lietuvą, Vilniuje buvo įsteigtas operos teatras.

1940–1944 ir 1953–1954 m. Lietuvos nacionaliniam dramos teatru vadovavo Romualdas Juknevičius (1906–1963). Tuo laikotarpiu teatras pastatė šiuos žymesnius spektaklius: V. Ivanovo „Šarvuotis 14–69“ (1941), A. Čechovo „Dédè Vania“ (1954), B. Sruo-gos „Apyausrijo dalia“ (1956), E. de Filipo „Melo ilgos kojos“ (1958), M. Lermontovo „Maskaradas“ (1960), I. Turgenevo „Ménou kai-me“ (1962).

Antrojo pasaulinio karo metais Valstybės teatras savo veiklos nenuraukė, nors veikė ir gerokai sunkesnėmis sąlygomis.

Antrojo pasaulinio karo pabaigoje į Vakarus išvyko apie 30 Valstybės teatro operos solistų, apie pusę baletu trupės, dirigentai, chorvedžiai, scenografi, kompozitoriai. Dauguma jų susitelkė Detmoldėje ir čia 1947 m. pradėjo savo koncertinę veiklą. Vėlesniais metais daugelis jų persikėlė gyventi į Jungtinės Amerikos Valstijas.

1957 m. Čikagoje (JAV) buvo įkurta Čikagos lietuvių opera. Niujorko Metropolitano operoje dainavo Lietuvos solistės Anna Kaska (Ona Katkauskaitė), Polyna Stoski (Apolonija Stoškutė), Liliana Sukis (Lilija Šukytė).

1944–1949 m. Lietuvos nacionaliniams dramos teatrui vadovavo Boriss Dauguvietis (1885–1949). Svarbesni šio laikotarpio pastatymai: A. Čechovo „Vyšnių sodas“ (1945), Moličre'o „Tartufas“ (1945), M. Gorkio „Priešai“ (1946) ir Jegoras „Bulyčiovas“ (1948), A. Ostrovskio „Miškas“ (1948), F. Schillerio „Klasta ir meilė“ (1949).

1946 metų rugsėjo 21 d. Vilniuje vėl pradėjo veikti stacionarus Lietuvos rusų dramos teatras – parodyta Aleksandro Ostrovskio pjesės „Be kaltės kalti“ premjera. Pirmosios šio teatro spektaklių repeticijos tais metais vykdavo Maskvoje. Pirmuoju teatro meno vadovu buvo Uzbekijos TSR liaudies artistas V. Ladyginas. Vėliau teatro meno vadovais dirbo S. Vladycinskis, V. Velikatovas, A. Novosolcevas, J. Markova, A. Poliakovas, Viktoras Golovčineris (1955–1962), Vladimiras Galickis (1962–1966), Jevgenijus Chigerovičius (1966–1970), Romanas Vikiukas (1970–1974), Vitalijus Lanskojus (1975–1978), Vladimiras Zacharovas (1979–1981), Ivanas Petrovas (1981–1988), Vladimiras Mirzojevas, Genadijus Troshtaneckis, Dmitrijus Černiakovas, Borisas Juchananovas (Rusija), Eduardas Mitnickis, Grigorijus Gladijus (Ukraina), Borisas Lucenka (Baltarusija), Adamas Chanuszkiewiczius (Lenkija) ir kiti.

Ilgą laiką teatras veikė Jogailos gatvėje (pastatas neišliko), o XX a. 8 dešimtmetyje viduryje persikėlė į istorinį teatro pastatą Vilniaus miesto J. Basanavičiaus gatvėje, kuriame jis veikia iki šiol. Šis pastatas yra architektūros paminklas UNESCO saugomame kultūros paveldo paskelbtame Vilniaus senamiestyje.

Nuo 1946 m. Lietuvos rusų dramos teatras yra pastatęs daugiau negu 400 spektaklių. Šiuo metu tai vienintelis Lietuvoje profesinialus teatras, kuriantis rusų kalba.

1948 m. iš Kauno į Vilnių perkeltas Operos ir baletu teatras.

1948 m. Operos ir baletu teatras iš Kauno perkėlus į Vilnių, Kauno valstybiniu muzikinio teatro kolektyvas įsikūrė buvusiouse Valstybės teatro rūmuose, o 1959 m., dramos trupei persikėlus į naujas patalpas, vieninteliu teatro pastato šeimininku tapo Kauno valstybinis muzikinis teatras.

Pokario metais Lietuvoje buvo panaikintos Vilniaus ir Šiaulių teatrų trupės bei 1949 m. nutraukta Klaipėdos teatro trupės veikla, tad tuo laikotarpiu Lietuvoje iš viso veikė tik du teatrai – Kauno muzikinis teatras bei Operos ir baletu teatras Vilniuje. XX a. 5–6 dešimtmetyje šių teatrų repertuaras buvo gana žemo lygio. Situacija ēmė keistis XX a. 7 dešimtmetyje.

1945 m. spalio 1 d. uostamiestyje įsteigtas Klaipėdos muzikinės komedijos teatras (dabartinis Klaipėdos dramos teatras). Oficialiai teatras visuomenei prisistatė 1946 m. liepos 27 dieną. Ta proga buvo parodyta K. Jurašūno muzikinės pjesės „Eglė žalčių karalienė“ (rež. J. Gustaitis) premjera. Pirmuosius kelerius metus teatre veikė dramos ir muzikinė trupė, repertuaru buvo ir dramos kūrinių, ir operecių. 1946–1949 m. Klaipėdos muzikinės komedijos teatre veikė rusų trupė. 1949 m. Klaipėdos muzikinės komedijos teatras pavadintas Klaipėdos muzikiniu dramos teatru, o 1951 m. – Klaipėdos dramos teatru. Pirmasis teatro vyr. režisierius (1946–1949) buvo Juozas Gustaitis. Antrasis Klaipėdos dramos teatro raidos etapas siejamas su ilgamečio vyr. režisieriaus (1963–1996), teatro vadovo (1998–2001), nuo 2001 m. – teatro meno vadovo Povilo Gaidžio vardu.

1949–1951 ir 1954–1966 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro vadovas buvo Juozas Rudzinskas (1905–1975). Žymesni šio laikotarpio pastatmai: S. Romašovo „Ugnies tiltas“ (1954), W. Shakespeare'o „Hamletas“ (1959), A. Arbuzovo „Tai buvo Irkutske“ (1960), H. Ibseno „Šméklos“ (1961), M. Gorkio „Dugne“ (1964), V. Krévés „Skirgaila“ (1966).

Nuo 1951 m. dabartinis Lietuvos nacionalinis dramos teatras veikia Vilniaus miesto Gedimino prospektė 4 numeriu pažymėtame pastate. 1981 m. buvo užbaigtai šio pastato rekonstrukcijos darbai (architektai – Algimantas ir Vytautas Nasvyčiai). Šis teatras turi 600 žiūrovų vietų Didžiąją salę ir 156 žiūrovų vietų Mažąją salę, teatro fojė yra rengiamos dailės, fotografijų, scenografijos, kostiumų, teatrinių plakatų parodos.

1954 m. kovo mėnesį Maskvoje vykusios lietuvių literatūros ir meno dekados metu Vilniaus dramos teatras parodė du spektaklius: Žemaitės „Marčią“ ir A. Gudaičio-Guzevičiaus „Kalvio Ignoto teisybę“.

1956–1986 m. uostamiestyje veikė Klaipėdos liaudies operos teatras.

1958 m. lėlininkas, aktorius ir režisierius Balys Lukošius įkūrė Vilniaus lėlių teatrą, iš kurio išaugo šiuo metu veikiantis teatras „Lélė“. Jis yra įsikūręs Vilniaus senamiestyje, buvusiuose grafų Oginiskių rūmuose, kuriuose veikia ir Valstybinis jaunimo teatras.

1965 m. Vilniuje kaip Jaunojo žiūrovo teatras įkurtas Valstybinis jaunimo teatras (1966–1995 m. – Lietuvos valstybinis jaunimo teatras). Jis veikia buvusiuose didikų Oginiskių rūmuose (pastatyti 1703–1758 m.), kurie teatrui pritaikyti 1982 metais.

1966 m. gegužės 27 d. šis teatras žiūrovus pakvietė į pirmajį spektaklį – Viljamo Šekspyro „Romeo ir Džuljeta“ premierą (režisierė Aurelijia Ragauskaitė). Teatro branduolį sudarė šios režisierės parengtas aktorių kursas. Iki 1982 m. teatras spektaklius rodydavo Respublikiniuose profsajungų kultūros rūmuose. 1967 m. Lietuvos valstybiame jaunimo teatre veikė pantomimos trupė (vadovas Modris Tenisonas). 1976 m. Lietuvos valstybiame jaunimo teatre buvo pastatytas pirmasis lietuviškas miuziklas – Saulius Šaltenė, Leonido Jacinevičiaus, Giedriaus Kuprevičiaus. „Ugnies medžioklė su varovais“.

1966–1989 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro vadovu dirbo Henrikas Vancevičius (g. 1924). Jam vadovaujant buvo pastatytū šie žymesni spektakliai: F. Dostojevskio „Stepančikovo dvaras ir jo gyventojai“ (1971), H. Ibseno „Laukinė antis“ (1973), J. P. Sartres'o „Altonos atsiskyrėliai“ (1968), Just. Marcinkevičiaus draminė trilija „Mindaugas“ (1969), „Katedra“ (1971), „Mažvydas“ (1978).

1967 m. P. Mataičio ir D. Mataitienės iniciatyva įkurtas ir 1967–1990 m. veikė Lietuvių folkloro teatras. Jo repertuaras buvo grindžiamas tautosakos, etnografijos, mitologijos, autentiškų istorijos šaltinių, ikonografijos medžiaga. 1967–1974 m. šis teatras veikė kaip lietuvių etnografinius ansambles (jam priklausė Jaunimo teatro aktoriai, Vilniaus miesto muzikantai, dainininkai), 1974–1990 m. šis teatras oficialiai veikė kaip Lietuvos būties muziejaus Liaudies muzikos teatro trupė.

1974 m. dabartinis Lietuvos operos ir baletų teatras Vilniuje persikėlė į naujus rūmus miesto centre, kuriuose jis veikia iki šiol.

1987 m. sausio 1 d. įkurtas Klaipėdos valstybinis muzikinis teatras – dabar tai didžiausias profesionalaus meno kolektyvas Vakarų Lietuvos regione. Iš pradžių teatro branduolį sudarė 1956–

1986 m. veikusio Klaipėdos liaudies operos teatro trupė. Pirmasis spektaklis buvo parodytas 1987 metais. Tai kompozitorės A. Žigaičytės opera „Mažvydas“ pagal to paties pavadinimo J. Marcinkevičiaus dramą (dirigentas Gintaras Rinkevičius, režisierius Gintas Žilys, dailininkė Virginija Idzelytė).

1989 m. Lietuvos muzikos akademijos absolventai aktoriai Ilna Balsytė, Aidas Giniotis ir Sigutis Jačėnas (kurso vadovė prof. Irena Vaišytė) bei režisierius Romualdas Vikšraitis Vilniuje įkūrė pirmajį nepriklausomą profesionalų teatrą ir jį pavadino „Keistuoju lių teatru“, kurio teatre daugiausia spektaklių, skirtų vaikams ir jaunimui. Teatras veikia buvusiuose Vilniaus Spaudos rūmuose (Laisvės pr. 60).

1989 m. Vilniaus Universiteto Kiemo teatro steigėjas ir ilgametis vadovas Vladas Limantas įkūrė Vilniaus Senamiesčio teatrą.

1989–1995 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro direktoriumi dirbo Jonas Vaitkus (g. 1944 m. gegužės 20 d. Armonuose, Betygalos valsčius, Raseinių rajonas). Jam vadovaujant teatre buvo pastatytū šie svarbesni spektakliai: A. Mickevičiaus „Vélinés“ (1990), F. Bajoro opera „Dievo avinėlis“ (1991), Y. Mishimos „Markizé de Sad“ (1992), I. Bergmano „Persona“ (1994), A. Strindbergo „Sapnas“ (1995), O. Milašiaus „Migelis Manjara“ (1996), F. Dostojevskio „Stepančikovo dvaras“ (1998).

1990 m. pradėjo veikti Valstybinis Vilniaus Mažasis teatras. Ilgą laiką savo spektaklius jis rodydavo Lietuvos nacionalinio dramos teatro pastate. 2005 m. teatras įsikūrė Vilniaus senamiestyje (Gedimino pr. 22). Teatro trupės branduolį sudaro dar XX a. 8 dešimtmecio pabaigoje susibūrės buvusių Rimo Tumino studentų kursas.

1995–1999 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro vadovas buvo Rimas Tuminas (g. 1952 m. sausio 20 d. Kelmėje). Tuo laikotarpiu didžiausio atgarsio visuomenėje sulaukė teatre pastatytū šie spektakliai: J. Šehadės „Emigrantas iš Brisbeno“ (1980), A. Kuternickio „Fėjos Dražė variacijos“, V. Kukulo ir R. Tumino „Čia nebus mirties“ (1982), H. Müllerio „Tylis naktis“ (1984), A. Galino „Ir vėleis tenai, kur marios šviesų“ (Žana) (1986), Sofoklio „Edipas karalius“ (1998), W. Shakespeare'o „Ričardas III“ (1999).

1997 m. režisieriu E. Žukausko, R. Urbanavičiūtės, J. Jankūnaitės iniciatyva įkurtas Raganiukės teatras. 2000 m. šiam teatrui suteiktas nuolatinės patalpos Vilniuje – S. Stanevičiaus g. 24.

1999–2000 m. Lietuvos nacionalinio dramos teatro direktoriumi dirbo kompozitorius Faustas Latėnas (g. 1956), 2000–2005 m. – aktorius Vytautas Rumšas (g. 1951 m. gruodžio 3 d. Plungėje), 2005–2010 m. – aktorius ir režisierius Adolfas Večerskis (g. 1949 m. rugpjūčio 4 d. Kretingoje). Žymesni šio laikotarpio pastatmai buvo: J. Anouilh'o „Bamba“ (2002), J. Ortono „Grobis“ (2003), R. Cooney „Meilė pagal grafiką“ (2005), D. Wassermano, J. Dariono, M. Leigho „Žmogus iš La Mančos“ (2009), A. Gotesmano „Dievo žmogaus istorija“ (2010).

Nuo 2010 m. pabaigos Lietuvos nacionaliniam dramos teatrui vadovauja Lietuvos teatro ir kino aktorius, 1998–2010 m. buvęs Oskaro Koršunovo teatro direktorius Martynas Budraitis (g. 1969).

1999 m. Vilniuje Oskaras Koršunovas kartu su Martynu Budraitu ir Gintaru Sodeiku įsteigė nepriklausomą Oskaro Koršunovo teatrą. 2004 m. jam suteiktas Vilniaus miesto teatro vardas.

2000 m. įsteigta Anželikos Cholinos šokio teatras (A|CH). Teatro įkūrėjai – choreografiė Anželika Cholina ir jos sesuo, teatro direktorė Greta Cholina.

Pedagogai, rašytojai, dramaturgei Danutei Lipčiūtei-Augienei – 100

Danutė Lipčiūtė-Augienė. Fotografijos autorius nežinomas. Nuotraukos originalas saugomas Maironio lietuvių literatūros muziejuje

Šiemet šimto metų jubiliejų pažymi Lietuvos mokytoja, vaikų literatūros rašytoja ir dramaturgė, visuomenės ir kultūros veikėja Danutė Lipčiūtė-Augienė, kuri gyvena Palaimintojo Jurgio Matulaičio slaugos namuose Putname, Konektikuto valstijoje (JAV). Sveikiname jubiliatę ir kartu sava leidiniu skaitytojams primename svarbiausius jos gyvenimo ir kūrybos faktus.

Gimė D. Lipčiūtė-Augienė 1914 m. balandžio 14 dieną Betygalos valsčiaus Bernotų kaimе (dabartinio Raseinių rajono teritorija). Ji – poeto ir kunigo Jono Mačiulio-Maironio sesers Kotrynos Mačiulytės-Lipčiūnės jauniausioji duktė. Danutė, kaip ir jos broliai bei seserys (Lipčiai turėjo septynis vaikus), buvo globojama Mairionio. Pas jį namuose Kaune apsigyveno būdamas aštuneriu metų amžiaus. Maironis dukterę įleido ir į mokslus. Danutė lankė Kauno „Aušros“ mergaičių gimnaziją, 1932 m. ji pradėjo bendradarbiauti žurnale „Naujoji Vaidilutė“. Būdama gimnazistė parašė vaidinimą apie Vytautą, kuris buvo sėkmingai pastatytas ir malonai sutiktas žiūrovų. Vėliau išstojo į Vytauto Didžiojo universi-

tetą ir ten studijavo lituanistiką, prancūzų kalbą bei literatūrą. Čia jos mokytojai ir didžiausia autoritetas buvo Vincas Mykolaitis-Putinas, Vincas Krėvė, Pranas Skardžius. 1937 m. baigusi universitetą, pradėjo studijuoti Sorbonos fonetiškos institute. Čia ji mokėsi 1937–1939 metais. Tuo laikotarpiu susipažino su žemaičių dailininku, savo būsimu vyru Pauliumi Augustinavičiumi-Augiumi (gimė 1909 m. rugpjūčio 2 d. Gečaičiuose (Plungės valsčius)), mirė 1960 m. gruodžio 7 d. Čikagoje (JAV). Gyvendama su juo išaugino 4 vaikus – Rasa, Džiugė, Jurgis ir Rūta.

1939–1941 m. Kaune dirbo mokytoja gimnazijoje, dalyvavo ateitininkų „Šatrijos“ draugijos veikloje. Antrojo pasaulinio karo pabaigoje (1944 m.) pasitraukė į Austriją, vėliau – į Vokietiją, nes bijojo, kad, sugrižus į Lietuvą sovietams, ją gali ištikti toks pat likimas, kaip ir jos artimiausius giminaicius 1940 metais (brolis Mykolas, teta Pranciška (jos mamos ir Maironio sesuo) buvo ištremti į Sibirą ir ten mirė). 1949 m. persikelė gyventi į JAV.

1951 m. ji savo kūrybą (eiléraščius, prozos vaizdelius, pasakas pradėjo publikuoti vaikų žurnale „Eglutė“, kuriamė bendradarbiavo apie 50 metų. Bendradarbiavo ir kituose išeivijos leidiniuose: Aidiuose“, „Ateityje“, „Drauge“, „Eglutė“, „Šv. Kalėdų aidiuose“ (visi JAV). „Žiburiuose“ (Vokietija).

Yra išleidusi knygutes vaikams „Pupos pasaka“ (Čikaga, 1970), „Močiutės dovanėlė“ (Čikaga, 1976, antrasis leidimas: Vilnius, „Naujasis lankas“, 2004), „Močiutės pasakos“ (Čikaga, 1983 ir 1985), „Eiléraščiai mažiemems nedideliems“ (1992).

Rašė ir eiliuotas pjeses vaikams. Mégiami ir ne kartą vaidinti yra jos scenos kūriniai „Kalėdų žvaigždė“, „Meškos mokykla“, „Ropė“, „Užburti vaikai“, „Velykos“ ir kt. Jos kūrybos tyrimėtoja Irena Nakienė yra pažymėjusi, kad „D. Augienės kūryba alsuoją giedra ir skaidrumu, meile lietuviškam žodžiui, savai žemei.“ Dalis jos eiliuotų tekstų yra tapę dainomis ir giesmėmis.

Atsiradus galimybei, nuo 1976 m. D. Augienė pradėjo lankytį Lietuvą, padėti čia gyvenusiems žmonėms. Savo vyro kūrinių kolekciją ji padovanojo Lietuvos dailės muziejui. Rūpinosi vyro kūrybos popularinimu Lietuvoje. Čia jos rūpesčiu išleistos P. Augustinavičiaus-Augiaus iliustruotos knygelės „Pupų pasaka“, Salomėjos Nėries „Eglė žalčių karaliens“, Motiejaus Valančiaus „Žemaičių vestuvės“.

MEILĖS ŽIEDAI

**DANUTEI LIPČIŪTEI-AUGIENEI,
sulaukusiai šimto metų**

Šimtas metų – didi sukaktis.
Visko visko pilna atmintis.
Trukdė negandas džiaugtis ir kurt,
Teko bėgti, gyventi svetur.
Vis ilgėjaisi žemės giomtos,
Giminių ir namų Bernotuosis.
Kiek galėjai, lankydavai juos.
Troškai laisvés žmonėms Lietuvos.
Jiems knygas gabenai ir siuntei.
Savo tautą mylėjai šventai.

Nesulaukiam jau Tavo laiškų,
Atplasnuojančią paukščių taku:
Raideles vis sunkiau įžiūrėt,
Dingsta jos – nėra kaip suturėt.
Dengia saulę migla nejauki.
Bet širdim Tu juk viską regi,
Ir todėl ji – geriausia šviesa,
Gyvas jausmas, tikriausia tiesa.
Juk širdis savo meile gilia
Gydo sielas, kai graužia gėla,
Teikia ryžto, vilties ir jėgų
Tiems, kas trokšta didingų darbų,
Séja santarvés séklas gajas,
Gimdo posmus, idėjas naujas.

Šimtas metų – dangaus dovana
Ir būties įstabiausia daina.
Skamba ji kaip Maironio giesmė,
Srūva tartum Dubysos versmė.
Žydi šventės tauriaus žiedai.
Savo pagarbą reiškiam karštai,
Siunčiam bučinius, tariam žodžius:
Tavo meilės žiedai nenuudžius.

Česlovas Kalenda

EILERAŠČIAI VAIKAMS

DANUTĖ LIPČIŪTĖ-AUGIENĖ

ŠÉLSTA VĒJAS...

Šélsta vėjas, šoka žemę,
Lapų kamuolius ridena.
Aitvarai padangėj skrieja –
Pasigauti rengias vėją...

Bet užkludė debesėlį,
Plyšo sniego patalėliai!
Ledo žvaigždės, sniego pūkas
Aitvarui ant nosies supas.

Nosis aitvarui nušalo –
Vargšas! Vėjo nepagavo.

ŽIEMUŽÉLE, KUR DINGAI?

Oi, žiemužé, kur dingai?
Ko tu sniego nebarstai?
Kur tos pusnys ant kalniukų?
Ar važiuosim su rogutėm?
Kur varvekliai?
Kur šalna?
Pasaka žiemos balta?
Lipdom senj, žūrim –
blynas...
Nėra sniego, vien purvynas.
Žiemužéle, kur dingai?
Kur tą sniegą išbarstei?
Juokias zuikiai ir varnai:
Žiema baigési seniai...

NAUJI METAI

Bégo metai ir pradingo.
Varpas gaudžia „Dindon dingu“.
Danguje žvaigždutės mirksi,
Gerų metų visiems linki, –
Ir mažiukams, ir seneliams,
Ir vaikučiams, ir tėveliams
Per dienas Naujujų Metų
Daug jums džiaugsmo ir sveikatos...

PALIESIU SNAIGĘ

Balti drugeliai skraido
Žvaigždutėm pasipuošę,
Stiklus langų iškaiko,
Grakščiai pavėjui čiuožia.

Paliesiu snaigę rankom –
Sušils pusnis pūkinė.
Pavasaris pakrantėm
Žingsnius pirmuosius mina.

GAUDO VĒJAS SPINDULÉLI...

Išmiegojo dirvonėliai,
medžiai saulėj rąžos,
jų nuskurės drabužėlis
žalsvai nusidažo.

Spurda žvirblis po balutę,
taškos sparneliais, nešasi
snape žibutę, apkaišys
lizdelį.

Lyg medaus lašai žilvičiai
žirginėliais puošias, visos
pievos, nutaškytos
geltonžiedžiai, juokias.

Gaudo vėjas spindulėli
saulės šilkavilnį, kam iš
miego jis prikélé žemę,
sapnų pilną.

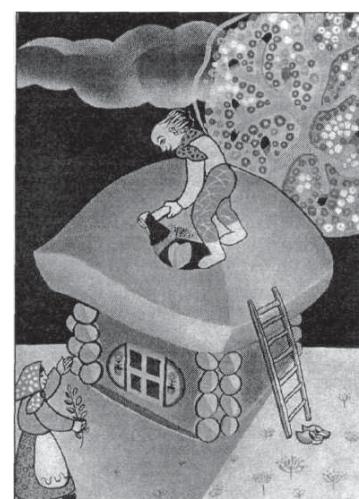
Atdarysiu aš langelį ir
sugausiu vėją, – riešutėlin
ji uždarlius lauksiu
rudenėlio...

ŽEMÉ ŽYDI

Lijo lietus,
Skalsūs lietus:
Balos – ežerai.
Žemé prausės,
Žolės maudės,
Taškės pumpurai.

Prisiséjo,
Pribyréjo Žydinčių žiedų –
Vėjas šnara,
Bristi gera
Kvepiantiu taku...

Dešinėje – Pauliaus Augustinavičiaus-Augiaus iliustracijos vaikų literatūros knygoms

Paminėtos monsinjoro VINCENTO VĖLAVIČIAUS 100-osios gimimo metinės

ANDRIEJUS SABALIAUSKAS

Edvino Bružo nuotraukose – akimirkos iš monsinjoro Vincento Vėlavičiaus 100-ųjų metinių paminėjimo Telšiuose

2014 m. vasario 15 d. Telšių Šv. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčioje (Telšių mažojoje bažnytėlėje) buvo iškilmingai paminėtos vieno iškiliausių Telšių vyskupijos kunigų – monsinjoro Vincento Vėlavičiaus, žmonių Saulele vadinamo, gimimo metinės. Jis yra palaidotas šios bažnyčios

šventoriuje. Tą dieną 12 valandą buvo aukojamos iškilmingos Šv. Mišios, kurioms vadovavo Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ, koncelebravo Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ, Panevėžio vyskupas emeritas Jonas Kauneckas, Telšių vyskupo augziliaras vyskupas Linas Vodop-

janovas OFM, iš Panevėžio atvykės apašt. prot. kan. Bronius Antanaitis, KU Katechetikos katedros vedėjas mons. prof. Arvydas Ramonas, nemažas būrys Telšių vyskupijos kunigų. Šv. Mišiose giedojo Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų parapijos choras (vadovė vargonininkė Ernesta Dargužienė).

Kunigams ir vyskupams atėjus prie altoariaus į gausų būrį tikinčiųjų bei garbiojo veilonio artimuosius kreipėsi Telšių vyskupas J. Boruta SJ. Jis pasveikino visus susirinkusius ir priminė svarbiausius mons. V. Vėlavičiaus gyvenimo faktus. Vyskupas taip pat pasidalino savo atsiminimais apie garbujį Monsinjorą ir akcentavo jo, kunigo, uolumą, gilų pamaldumą bei dvasingumą. Vyskupo teigimu, tai buvo didelės dvasios žmogus, kunigas, gyvenęs Evangelija ir kilniai vykdęs savo misiją.

Kauno arkivyskupas metropolitas S. Tamkevičius SJ pasakė pamokslą. Dažindamas prisiminimais ir įžvalgomis apie monsinjorą V. Vėlavičių jis kalbėjo apie šio kunigo mokėjimą nuoširdžiai mylėti kiekvieną, jo tvirtą tikėjimą ir aiškų Kristaus liudijimą savo gyvenimu. Arkivyskupas priminė ir šio kunigo gyvenimo faktus. Jis kalbėjo: „Monsinjoras Vincentas gimė prieš 100 metų – vasario 15 dieną Pavandenėje, Telšių rajone. Augo dešimties vaikų šeimoje. Motina buvo pažadėjusi, jei sunkiai sergantis vaikelis liks gyvas, paaukoti jį Dievui. 1931 m. V. Vėlavičius istojo į Telšių kunigų seminariją ir 1938 m. balandžio 16 d. vyskupo Justino Staugaičio buvo pašventintas kunigu. Šeima, kaip ir dera geriems žemaičiams, buvo patriotiškai nusiteikusi, todėl meilė Tėvynei buvo giliai jaugusi kunigo Vincento širdyje. Jis palaikė ryšį su antinacistiniu pogrindžiu ir pokario partizanais. Sovietinis saugumas bandė užverbuoti, todėl, jausdamas pavoju, pasitraukė iš Telšių vyskupijos ir, pakeitęs pavardę, dirbo Vilkaviškio vyskupijoje, Kazlų

Monsinjoro V. Vėlavičiaus 100-ųjų gimimo metinių paminėjimo dalyviai Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčioje ir šventoriuje, prie V. Vėlavičiaus kapo

Rūdoje. Deja tas truko tik vienerius metus. 1948 m. suimamas, tardomas ir MGB Ypatingojo pasitarimo nuteisiamas 10 metų kalėti. Iš pradžių – Šiaurės lageriuose Intoje ir Abezėje, vėliau – Mordovijoje. Dirba medžių krovėju, kūriku, elektriku, šaltkalviu. Lageryje tarnavo likimo broliams, klausydamas išpažinčių, aiškindamas tikėjimo tiesas, aukodamas Mišias ir teikdamas sakramentus. Už savo gerą būdą ir uolą tarnavimą lagerio draugų buvo gerbiamas ir mylimas. Po Stalino mirties, 1956 metais, buvo amnestuotas ir paleistas. Tarnaudamas klebono pareigose organizuotai mokė vaikus. Pirmajai Komunijai, nors tai buvo griežtai draudžiama, prie altoriaus būré patarnautojas ir mergaites adoruotojas. Būré Eucharistijos bičiullius. Pogrindžio spaudoje organizavo protesto pareiškimus prieš tikėjimo varžymą. Rinko medžią „LKB Kronikai“ ir su pagalbininkėmis seserimis vienuolėmis ją daugino bei platino. Be tokių pagalbininkų, kaip monsinjoras Vincentas, anuomet „Kronika“ nebūtų galėjusi egzistuoti.

Pirmą kartą monsinjorą Vincentą sutikau 1978 metais Skaudvilėje, kai įkūrėme Katalikų komitetą tikinčiųjų teisėms ginti. Tai buvo pakankamai rizikingo veikla, nes viešai filsavome tikinčiųjų teisių pažeidimus ir pasirašę siyasdavome anuometinei sovietinei valdžiai. Ir, žinoma, visa tai talpinome į „Kroniką“, kuri pasiekdavo Vakarus ir tokiu būdu

mūsų bėdos tapdavo plačiai žinomas ir komentuojamos.

Katalikų komiteto posėdžiai vykdavo klebonijose vis pas kitą Komiteto narį: Šlavanatuose, Kybartuose, Viduklėje, Josvainiuose ir Skaudvilėje. Nuo tų įvykių praėjus daugeliui metų, mielai prisimenu posėdžius pas monsinjorą Vincentą. Jis tėviškai, malonai priimdavo, vaišindavo. Žinoma, anuomet net minties nebūdavo vaisėse naudoti alkoholį. Tai buvo principinė kunigų, rizikuojančių laisve, nuostata. Dédamas parašą po Katalikų komiteto dokumentais, monsinjoras Vincentas vėl rizikuodavo savo laisve.

Laimė jau buvo ne Stalino laikai ir sovietinė valdžia nuteisė ne visus Komiteto narius, bet tik du, kurie buvo jaunesni ir sovietų valdžiai galbūt atrodė pavojingesni. KGB buvo sekamas ir jam buvo užvesta operatyvinio sekimo byla. 1983 m. monsinjoras Vincentas užbaigė klebono tarnystę ir buvo perkeltas į Telšius. Jo bute toliau rinkdavosi veiklūs kunigai, svarstydavo aktualius Klausimus, organizuodavo protestus prieš tikinčiųjų diskriminaciją. Atgimimo metais monsinjoras Vincentas aktyviai rémė atskuriančius krikščionis demokratus. 1989 metais palaimintasis popiežius Jonas Paulius II paukštino kunigą Vincentą, suteikdamas jam monsinjoro titulą. Mirė V. Vėlavičius 1997 metais, sulaukęs 83 metų amžiaus.

Paminėti monsinjoro gyvenimo svarbiausių gyvenimo faktai, prisiminimų fragmentai rodo, koks buvo šviesus jo kunigystės kelias. Tai buvo kunigas, pilnas idealizmo ne tik jaunystėje, bet ir visą savo gyvenimą".

Mons. V. Vėlavičius 1938–1939 m. vikaravo Gaurėje, 1940–1943 m. buvo vikaras ir kalėjimo kapelionas Telšiuose, 1943–1946 m. klebonavo Laukžemėje. Iki suėmimo dar klebonavo Vilkyškiuose ir Klykoliuose. 1948–1956 m. – sunkūs lagerio metai. Grįžęs iš lagerio 1956–1970 m. klebonavo Lenkimuose, o 1970–1983 m. buvo Skaudvilės klebonas. Nuo 1983 m. iki mirties (1997 m.) – Telšių Katedros altaristu.

Š. Mišių pabaigoje savo įžvalgomis pasidalino ir Panevėžio vyskupas ereritas J. Kauneckas. Jis pabrėžė mons. V. Vėlavičiaus ryžtą kovoti už vertibes, jo uolumą (tuometinis kunigas J. Kauneckas į Skaudvilę iš Telšių buvo atkeltas klebono pareigoms po monsinjoro V. Vėlavičiaus).

Po Š. Mišių Telšių Mažosios bažnyčios šventoriuje, kur ilsiši jo žemiškieji palai-kai, buvo meldžiamasi už šviesios atminties monsinjorą V. Vėlavičių.

Kauno arkivyskupas metropolitas Sigitas Tamkevičius SJ

Kalba Telšių dekanato dekanas, Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios klebonas Juozas Šiurus

Jau 17 metų kai tarp mūsų nebėra garbiojo monsinjoro, tačiau jis gyvas žmonių atmintyje ir širdyse. Nemažai žmonių ir šiandien lanko jo kapą, nuolat meldžiasi už save buvusį sielą ganytoją.

Po pamaldų vyko graži prisiminimų apie mons. V. Vėlavičių popietę bei agapę.

Monsinjoro V. Vėlavičiaus kapas Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios šventoriuje

Monsinjoro V. Vėlavičiaus 100-ujų gimimo metinių paminėjimo dalyviai Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios šventoriuje, prie V. Vėlavičiaus kapo

Leonardas Andriekus tarp konfesijos ir kultūros: asmenybės universalėjimas

DAINIUS SOBECKIS
Nuotraukos iš autoriaus archyvo

L. Andriekus
(jau išventintas
ių kunigus).
Fotografas
nežinomas

ASMENYBĖS BRANDA

Leonardas Andriekus gimė 1914 m. liepos 15 d. Skuodo rajono Barstyčių kaime. Anksti pajuto polinkį dvasiniams darbui ir norą tapti kunigu. Jis mégdavo vakarais sédeti ant kalvos, vadinamos Raganos kalnu. Vėliau eiléraštyje „Kitoj buity“ apgailestavo: „Kur, planeta skub, ko neleidi / Nuo kalvų ilgėliau pažūrėti / Į saulėtekio tviskantį veidą, / Į Saulėlydžio galvą žvaigždėtą“ (*Pasilikau tik dangų mėlyną*, 1991, p. 74). Apgairestavimas sietinas su gana ankstyvu išvykimu studijuoti į užsienį. Jo vaikystę praturtino apsilankymai Žemaičių Kalvarijoje, kuri buvo vos už septynių kilometrų nuo Barstyčių. Anot A. Maceinos, apylinkės bažnyčiai ir kelionės į šventąias vietas pažadina vaiko sieloje bendarvimą su Dievu.

Neprilausomybės pradžioje Lietuvoje pradėjo atskurti vienuolių: pranciškonai, marijonai, jézuitai, saleziečiai. Tai, kaip ir pačios Lietuvos atgimimo banga, veikė ir L. Andriekų. Iš pradžių gal-

vojo vykti pas marijonus į Marijampolę, bet ta kelionė jam pačiam pasirodė nereali, o tada išgirdo apie atskuriančius pranciškonus Kretingoje bei steigiamą berniukų gimnaziją. Į gimnaziją L. Andriekus nuėjo pėsčiomis.

1933 m. rudenį L. Andriekus pradėjo mokytis Kretingos pranciškonų gimnazijos penktoje klasėje, o po metų istojo į vienuolių pranciškonų ordiną, kur gavo Leonardo vardą (tikras varda – Kazimieras). Andriekų giminės istorijoje buvo toks nutikimas: L. Andriekaus teta Magdelė, iš motinos pusės, būdama 16 metų, apako. Ji kartu su seserimi Ona pažadėjo nueiti pėsčiomis į Žemaičių Kalvariją, prieiti išpažinties, išvaikšioti kalnus, užpirkti Mišias, o pati Magdelė pasižadėjo visą gyvenimą pašvēsti Dievo garbei. Per Mišias Magdelė praregėjo, o klebonas tai užliksavo bažnytinėje knygoje su Magdelės ir Onos parašais. Vėliau Magdelė ištėsėjo savo pažadą Dievui. L. Andriekus šią istoriją turėjo žinoti ir,

Kryžius Andriekų sodybos vietoje Barstyčiuose (Skuodo r.) ir šio kryžiaus fragmentas (informacinė lentelė, kurioje užrašyta: „Šioje vietoje buvo namelis, kuriame gimė ir augo kunigas pranciškonas, poetas Leonardas Andriekus“). Fotografas nežinomas

galbūt, tai irgi turėjo įtakos jo pasirinktam dvasininko keliui.

Buvo dar vienas nutikimas, kuris, matyt, taip pat turėjo įtakos jo pasirinkimui. Kartą į Barstyčius atklydo būrėja ir L. Andriekus nuėjo pas ją, norėdamas sužinoti savo ateitį. Būrėja jam išpranašavo, kad jis visą gyvenimą melsis. Pasakoja, kad L. Andriekus išejo iš būrėjos labai laimingas. Būrėjos pranaštystė, Magdelės praregėjimas, Žemaičių Kalvarijos atlaidai – visa tai ir skatinė L. Andriekų pasirinkti dvasininko kelią.

Kretingos pranciškonų gimnazijoje L. Andriekui gana neblogai sekėsi kalbos ir literatūra, prasčiau – tikslieji mokslai. 1937 m. vasarą būrys klierikų iš Kretingos pranciškonų vienuolyno buvo išsiųstas į užsienį. L. Andriekus pateko į antrą emigracijos bangą (pagal nusištovėjusią periodizaciją, tai XX amžiaus 3–5 dešimtmetis). Jam buvo sunku palikti giminėjų kraštą – Barstyčius, Žemaitiją, Lietuvą. Jis pamarena, kad 1937 m., išvykstant iš Lietuvos ir paliekant mistiškiausią pasaulyje žemę Žemaitiją, slėgė liūdesys.

L. Andriekui buvo parinkta seminarija Austrijoje. Amžinuosius įžadus davė 1938 m. rugsėjo 26 dieną. 1937–1939 m. studijavo teologiją Švace prie Innsbruko (Austrija). Karui prasidėjus ir uždarlius seminariją – Jugoslavijoje, vėliau – Italijoje, kur 1940 m. birželio 29 d. Milane buvo išventintas kunigu. Nuo 1941 m. trejus metus Romos Šv. Antano universitete studijavo Bažnyčios teisę ir čia gavo teologijos daktaro laipsnį už disertaciją „De iure minorennum in iure romano et ecclesiastico“ („Nepilnamečių baudimas roménų ir Bažnyčios teisėje“). Prieš išvykdamas į JAV, L. Andriekus Italijoje beveik pusę metų buvo Emilio Redžo stovyklos lietuvių tremtiniių kapellionu, kur jis rūpinosi lietuvių pabėgėliais. 1946 m. kovo 20 d., praėjus keturiems mėnesiams po paskyrimo į kapelliono pareigas, L. Andriekus gavo nurodymą vykti į Maino valstijos (JAV) Greeno kaimelyje esančių pranciškonų vienuolyną.

TARNYBINĖ VEIKLA

L. Andriekus vadovaujamą darbą pradėjo dirbtį 1964 m., sulaukęs penkiasdešimties metų amžiaus. Jis 1964–1970 m. buvo lietuvių pranciškonų provincijolas (katalikų vienuolių ordino provincijos viršininkas, kuriam pavaldūs keli vienuolynai), Šv. Antano pranciškonų gimnazijos rektorius.

Lietuviai pranciškonų Šv. Kazimiero provincijoje paskirtas naujas provincijolas automatiškai tapdavo Šv. Antano gimnazijos rektoriumi, kadangi ji būdavo tiesioginė provincijolo žinioje. Šv. Antano gimnazija veikė nuo 1956 m. iki 1969 m. Gimnazija atidaryta rugsėjo 12 dieną. Atidarymo laikas truputį neįprastas, nes Lietuvoje mokslo metų pradžia būna rugsėjo 1-oji. Galbūt tai susiję su tuo, kad buvo suvėluoti gimnazijos paruošimo mokslo metams darbai. Gimnazijos įkūrėjai buvo pranciškonai, o pati gimnazija specialiai įkurta lietuviams berniukams. Mokyklos tikslas buvo auklėti ir mokyti jaunimą lietuviybės dvasioje. Tikėtasi, kad dalis auklėtinų vėliau taps pranciškonų vienuoiais, tačiau per 14 gimnazijos veiklos metų joje neatsirado nė vieno kandidato tapti vienuoliu.

JAV lietuvių diasporoje pokario metais jaunimas silpnai mokėdavo lietuvių kalbą. 1956 m. įsteigus Šv. Antano gimnaziją Kennebunkporte, kuriai dešimt metų vadovavo L. Andriekus, šios problemos čia beveik neliko. Daugelis šią gimnaziją lankiusių auklėtinų dar buvo giminė lietuvių pabėgėlių stovyklose, o ten lietuvių kalba buvo puoselėjama, tad jie giminėjų tėvų kalbą dar mokėjo pakankamai gerai. Tačiau gimnazijai perkopus į antrąjį dešimtmetį, lietuvių

L. Andriekus Emilio Redžo stovykloje su jaunavedžiais Tamošaičiais.
Fotografas nežinomas

kalbos mokėjimo problema buvo vis labiau aktuali, nes į gimnaziją atvykdavo tokiai mokiniai, kurie nebemokėdavo arba labai blogai mokėdavo lietuvių kalbą. Bendrauti su jais reikėdavo anglų kalba, nes tik šia kalba jie tarp savęs bendraudavo.

Gimnazijoje būdavo ir įdomesnių bei linksmesnių dalykų. Čia veikė daug įvairiausių būrelių: žurnalistų būrelis, choras, dramos klubas, tautinių šokių ansamblis bei savo laimėjimais garsi krepšinio komanda.

BENDRADARBIAVIMAS PERIODINĖJE SPAUDOJE

L. Andriekus, dar gyvendamas Lietuvoje, kad ir labai trumpai, bet bendradarbiavo su „Šv. Pranciškaus varpelio“ leidėjais, o 1948–1952 m., jau gyvendamas JAV, buvo „Šv. Pranciškaus varpelio“ redaktorius. Šio leidinio leidybą atnaujino lietuvių pranciškonai. Tolimesnis L. Andriekaus bendradarbiavimas su „Šv. Pranciškaus varpeliu“ prasidėjo palikus Lietuvą ir išvykus studijuoti į užsienį, nors ir ne iš karto. Studijuodamas Austrijoje ir Jugoslavijoje, jis nebendradarbiavo su spauda. Išeivijos periodinėje spaudoje savu

(Nukelta į 66 p.)

Pranciškonai Kennebunkporte. Pirmas iš dešinės L. Andriekus. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 65 p.)

tapo gyvendamas Italijoje. Čia jis trumpai, iki išvykstant į JAV, buvo Italijoje leisto mėnesinio žurnalo „Lietuvų balsas“ redkolegijos narys.

L. Andriekaus straipsnių tematika minėtuose leidiniuose buvo įvairi. Būtų galima

išskirti straipsnius religinėmis, literatūrinėmis, kultūrinėmis, politinėmis bei lietuvybės puoselėjimo temomis, kurias galima skirstyti į potemes. Literatūros potemėse dominavo užsienio autorų kūrinių pristatymai, pasiskymai literatūrinės kūrybos atžvilgiu; kultūrinėse potemėse dominavo dai-lėtyriniai straipsniai, tačiau pasitaikydavo teatrologinių, kultūros apžvalgų, įvairių suvažiavimų informacinių tekstų bei kitų straipsnių. Politinėse potemėse būtų galima išskirti tekstus apie valstybinių švenčių minėjimus, politikos apžvalgos straipsnius. Atstovaudamas tam tikrą socialinį luomą – dvasiškiją – jis pirmiausia pradėjo rašyti straipsnius religine tema, tačiau netrukus paraleliai pradėjo spausdinti straipsnius ir lietuvybės, tremtiniių gelbėjimo tematika. Jau vėliau, vis labiau įsijungdamas į JAV visuomeninį ir kultūrinį lietuvių išeivijos gyvenimą, jis pradėjo rašyti straipsnius ir literatūros, kultūros bei politikos temomis.

L. Andriekus žurnalą „Aidai“ redagavo nuo 1980 m. ketvirto numero iki 1991 m. pabaigos. Iki to laiko žurnalo redaktoriaus pareigas éjo dr. Juozas Girnius. Jis būtų ir toliau vadovavęs „Aidams“, tačiau iš redaktoriaus pareigų pasitraukė dėl ligos.

1949 m. rudenį žurnalą „Aidai“ perémė nauji leidėjai – lietuvių pranciškonai, kurie ir finansavo paskutiniuosis du leidinio numerius, dar išėjusius Vokietijoje. Amerikos

pranciškonų veikla buvo glaudžiai susijusi su „Aidais“. 1949 m. spalio 4 d. J. Girniui tarpininkaujant pranciškonai perémé „Aidų“ leidybą. L. Andriekaus teigimu, broliai pranciškonai, tik pradėjė leisti žurnalą, stengési palaikyti kontaktą su didele dalimi lietuvių išeivijos atstovų, ir tai turėjo didelės reikšmės „Aidų“ leidybos procese. L. Andriekus visą leidybos laikotarpį buvo „Aidų“ leidėjų įgaliotinis žurnalo reikalams. „Aidus“ perkélus į JAV, L. Andriekus tapo jo techniniu redaktoriumi, vėliau rūpinosi „Apžvalgos“ skyriumi, buvo žurnalo „Naujasis židinys-Aidai“ atstovu išeivijoje. Jis priimdavo prenumeratą Kennebunkporte (JAV), iš užsienyje gyvenančių asmenų.

„Aidams“ įžengiant į penkiasdešimtmetį L. Andriekus džiaugėsi, kad JAV buvo nemaža dalis Lietuvos kultūrininkų. Anot jo, „Aidai“ nebūtų galėję tiek ilga gyvoti išeivijoje, jeigu toks žymus rašytojų, mokslo bei meno žmonių būrys per karą nebūtų pasitraukę iš tévynės. Tai néra džiugimas, kad daugeliui kultūros žmonių teko palikti tévynę, tačiau džiaugsmas, kad per savo pasitraukimą, išeivijoje jie nuveikė žymiai daugiau, nei būtų galėję padartyti pavergoje Lietuvoje.

„Aidų“ leidybos paskutiniaisiais metais L. Andriekus kaip redaktorius vienas rūpinosi žurnalo leidybos reikalais. Jis turėjo nuolatinį bendradarbių, tačiau jie, turėdami užsiimti kitaip darbais, rašydavo ir kurdavo tik poilsis valandomis, t. y. po darbo. Nebuvo lėšų autoriams už straipnius mokėti.

XX a. 9 dešimtmecio pradžioje sumažėjo „Aidų“ senųjų bendradarbių skaičius, o naujų ir jaunų asmenybų, rašančių į šį žurnalą, atsiradavo labai retai. Bendradarbių dažniausiai sumažėdavo jiems mirus arba labai susenus, retesnais atvejais – baigus bendradarbiavimą su „Aidais“ dėl kokių nors kitų asmeninių priežascių.

1985 m. L. Andriekus užsimindavo apie bendradarbių trūkumą. Jis tada manė, jog šios problemos nelikyt, jei „Aidams“ vadovautų jaunas redaktorius, kuris galėtų aplink save suburti jaunu bendradarbių ratą. Apgairestaudavo, kad tokio asmens vis nepasisekdavo surasti.

„Aidus“ perėmus pranciškonams, jie iki 1980 m. buvo pradėti leisti dešimt kartų per metus. Minėtais metais (iki 1986 m.) „Aidai“ buvo leidžiami šešis kartus, o nuo 1986 m. – tik keturis kartus per metus. Žurnalo numerių retėjimą taip pat lémė mažėjantis bendradarbių skaičius ir prenumeratorių stoka. 1991 m. ketvirtasis „Aidų“ nu-

Šv. Antano gimnazija Kennebunkporte. Pirmas iš kairės L. Andriekus. Fotografas nežinomas

meris buvo paskutinis, prieš jam susijungiant su „Naujuoju židiniu“. Paskutiniojo numero įžanginiame žodyje L. Andriekus raše:

„Šis „Aidu“ numeris Amerikoje yra jau paskutinis. Leidėjai ir redaktorių atsišvickina su šio žurnalo prenumeratorių, bendrabūtis ir rėmėjais – atsišvickina be ašarų, bet su džiaugsmu, kad štai jau Lietuva nepriklausoma, „Aidu“ leidimo žygis laimingai atlitas, jo ateitis tévynéje užtikrinta. Belieka tik nuoširdžiai dékoti visiems „Aidu“ bičiuliams, o naujiems jungtinio žurnalo leidėjams linkéti dangiškos globos laisvoje tévynéje“¹.

„Aidu“ tematika nepasikeitė ir L. Andriekui tapus redaktoriumi. Toliau buvo išlaikoma, puoselėjama ir visaip skatinama visuomeninio, literatūros ir religinio skyriaus veikla.

L. ANDRIEKUS – LIETUVIŲ RAŠYTOJŲ DRAUGIJOS PIRMININKAS

L. Andriekus Lietuviai rašytojų draugijai pirmininkavo 1970–1980 metais. Jis pakeitė iki to laiko pirmininkavusį A. Baroną, kuris minėtas pareigas éjo penkerius metus. Tai buvo įdomūs veiklos metai, nes teko rūpintis Lietuviai rašytojų draugijos literatūrinėmis premijomis, jų finansinėmis paieškomis, įteikimo iškilimėmis, jau Anapilii išėjusių rašytojų raštų leidimu, metiniais rašytojų suvažiavimais, ryšiais su JAV bei kitų šalių rašytojais.

1969 m. lapkričio 18 d. buvo išrinkta nauja Lietuviai rašytojų draugijos vadovybė. Joje pareigomis pasiskirstyta taip: pirmininkas – L. Andriekus, vicepirmininkas – A. Landsbergis, sekretorius – L. Žitkevičius, iždininkas – J. Jankus, valdybos narė – N. Mažalaitė. Ši valdyba dirbo net tris kadencijas, arba kaip pats L. Andriekus sako, net tris „trimečius“, vadovaudamasi S. Santvaro parašytais įstatais, kurie buvo priimti 1947 m. rašytojų suvažiavime Augsburge ir kuriais ji vadovavosi iki minėtų metų. Lietuviai rašytojų draugijos įstatai pirmą kartą išleisti atskiru leidi-niu 1972 m. Tai padarė L. Andriekus, pirmininkaudamas LRD, o įstatus išspaustino pranciškonų spaustuvė.

BENDRADARBIAVIMAS SU DAILININKAI IR JŲ KŪRYBOS PUOSELĖJIMAS

Pranciškonai JAV buvo kultūros ir meno puoselėtojai. Pirmiausia jie meno kūrinius pradėjo kaupti vienuolyne bei administraciiniuose savo pastatuose. Vėliau meno kūrinių buvo eksponuojami Šv. Antano gimnazijoje, taip keliant gimnazistų lietuviybės dvasią. Čia ant koridorių, valgomųjų, klasių ir koplytelių sienu kabėjo lietuvių dailininkų kūrinių. L. Andriekus pranciškonų vienuolių entuziazmą menui apibūdina kaip dvasinę sritį, kuri žmogų kelia į Dievą. Pristatydamas vienuolių sukauptą lietuvių išeivijų meno paveldą L. Andriekus yra pasakęs:

„Nuvaziavę į Kennebunkportą, išvysite lietuvių dailininkų bei architektų sukurtas šventoves, monumentus, paveikslus, kabinetus vienuolyne ir vasarvietėje. Panašiai ir Brooklynė: tiek Kultūros židinyje, tiek vienuolyne pilna paveikslų ir daugiausia aukšto lygio – iškilių dailininkų, kurie galėtų rengti parodas arba jas rengia New Yorko miesto galerijose. Lyg to neužtektų, dar yra čia speciali dailės ir skulptūros galerija, o žurnale „Aiduose“ skelbiamas meno paveikslų nuotraukos, gvildenama lietuvių dailininkų kūryba. Panašiai ir Čikagoje. Ten Jézuitų globoje įsteigta Čiurlionio vardo galerija, kurioje nuolat rengiamos parodos. Pastatai gi tiek Jaunimo

L. Andriekus su dailininku Alfonsu Dargiu Rochesterje. Fotografas nežinomas

centro, tiek Marijono vienuolyne yra sukurti ir pastatyti lietuvių architektų. Taip pat meniškais vitražais bei skulptūromis išpuoštas ir jų vidus. Neatsilieka né Nekalto prasidėjimo seselės – ir jų koplyčia lietuvių dailininkų darbas, ir jų vienuolyne sienos išpuoštos žymiu lietuvių dailininkų paveikslais².

L. Andriekus artimai bendravo su kraštiečiu, iš Giršinų kaimo kilusiu dailininku Adomu Galduku. Buvo susidraugavęs ir su Viktoru Vizgirda, lankydamo jo studiją, o jo parodas aptardavo „Aiduose“. Leonardą Andriekus įkvėpė ir Telesforas Valius, iliustravęs beveik visas jo knygas. Bendravo ir su kita dailininkais: Antanu Mončiumi, Alfonsu Dargiu, Kazimieru Žoromskiu, Petru Kiaulėnu, Vytautu Kazimieru Jonynu, Viktoru Petravičiumi, Vytautu Ignu, Jonu Rimša, Vytautu ir Aleksandra Kašubomis bei kita. L. Andriekus buvo įsitikinęs, kad bet kuris rašytojas turėtų bendrauti su kitų sričių menininkais – dainininkais, muzikais, aktoriais, dalintis su jais savo kūrybos vaisiais.

Anot L. Andriekaus, susidurama su gana keista ir įdomia apraiška išeivijos kultūriniam gyvenimui: lietuvių vienuoliai tapo meno globėjais, mecenatais, galerijų steigėjais. Ši dalykų L. Andriekus aiškina tamšiuojį viduramžių reakciją prieš paveikslus, kurią Bažnyčia vis dėlto įveikė. Ir ne tik tai. Dailininkas V. Vizgirda primeina, kad viduramžiais vienuolynai būdavo tarsi muziejai, kuriuose telkdavosi bibliotekos, meno galerijos ir kt. Plėtotamas šią mintį, L. Andriekus rašo:

„Kultūros židinys gi apima pranciškonų vienuolyną, koplyčią, lituanistinę biblioteką, koncertų, pobūvių bei susirinkimų salės, kultūros žurnalo „Aidu“, savaitraščio „Darbininko“ redakcijas bei administracijas ir Pranciškonų spaustuvę. Jos ribose veikia taip pat Lietuviai Informacijos bei Religinės Šalpos centras. [...] Galerija savo estetinė galia ne tik pajairina bei praturtina, bet ir savotiškai gaivina lietuvišką veiklą“³.

Ivairių dailininkų kūrinių yra papuošti visi lietuvių pranciškonų vienuolynai JAV ir Kanadoje. Daugiausiai meno kūrinių kabo Kennebunkporto vienuolyne ir vasarvietėje. Taip pat jų gausu Toronto Prisikėlimo parapijos pastate, kur atskirai įrengta parodų salė.

Apibūdindamas A. Dargio kūrybą, L. Andriekus rašo: „Dargin j (Nukelta į 68 p.)

L. Andriekus su JAV užsienio reikalų ministru E. Maske 1980 m.
Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 67 p.)

lietuvių tapybą jnešė didžiųjų modernaus meno pirmynų Klee, Picasso, Brako ir kiek Miro dvasios. Tai ne sekimas. Tai savitas kubizmo srovės tēsimas mūsų dailėje. [...] Dargis mums jdomus ir tuo, kad savo tapybinėm formom arteja prie skulptūros. Tai tikra kubizmo srovės savybė⁴. Pristatant V. Igno kūrybą, L. Andriekui

atrodo, kad šis menininkas visą savo dėmesį sutelkė į tautodailę – kultuvės, varpstones, rankšluotines, skrynias, kryžių puošmenas – visa tai jis iškėlė į modernios kūrybos aukštį.

LIETUVIŠKOS KULTŪROS PROBLEMŲ SPRENDIMAI

L. Andriekus lietuviškaij tautiškumą siejo su krikščioniškuoju dvasingumu. Be krikščionybės nebūtų né lietuvybės. Todėl jam ypač skaudu būdavo matyti, kad jaunuoliai lietuviai nenori stoti į vienuolišas, tapti vienuolišas ar kunigais. Čia jis matė lietuvių tautos problemą. Jis tai aiškino kaip dvasinės krizės ženklą, kuri ištiko Lietuvą ir jos išeivijos jaunimą, nepajėgiantį savo tautai duoti nei vienuolių, nei kunigų.

Gindamas Lietuvos, taip pat ir Latvijos bei Estijos interesus, L. Andriekus, atlėkdamas LRD pirmininko funkcijas, rašo laišką Australijos ministrui pirmininkui Gough Whitlam, kaltindamas Australijos poziciją Baltijos valstybių atžvilgiu:

„Jūsų dokumente teigama, kad, pavyzdžiu, Sovietų Sąjungos „veiksminga jurisdikcija“ Baltijos šalyse veikia ir po 30 metų. Žodis „jurisdikcija“, kaip jūs gerai žinote, yra susijęs su „teise“ ir „teisėmis“. Tačiau tai, ką šiandien Baltijos šalyse daro Sovietų Sąjunga nėra „jurisdikcija“, bet tankų, karių, žvalgų ir žandarų invazija. Tarptautinis nusikalstamumas dėl Baltijos šalių ištraukimo, vykdant Stalino-Hitlerio paktą, šiandien netapo labiau „teisėtas“ arba „teisiškas“, nei tai buvo prieš 30 ar 33 metus.

Mes tikimės, kad Jūsų Vyriausybė pripažins šią sunkią klaidą ir atlyginis žalą⁵.

Lietuviškosios kultūros problematika L. Andriekui siejasi, pirma, su lietuviškos knygos išsaugojimu bei puoselėjimu išeivijoje, antra, valstybinių švenčių minėjimu ir šventimu, ir, trečia, dvasiškojo luomo puoselėjimu.

Kalbėdamas apie lietuvių kultūrines problemas, L. Andriekus jas skirsto į tris grupes – religines, jaunimo ir spaudos. Religines problemas būtų galima grupuoti į potemes apie netikėjimą, nenorą tapti dvasininku bei religinių literatūros minimalų poreikį. Jaunimo problematika siejama su nemoraliais filmais bei nesantuokiniu sekusu. Lietuviška spausdinimo žodžio problematika, anot jo, susijusi su to žodžio neskaitymu ir nepuoselėjimu. Čia L. Andriekus skiria dvi potemes: periodinė spauda ir lietuviška knyga.

Lietuviškos knygos puoselėjimas taip pat susidurdavo su problemomis, kurias reikėjo spręsti. Vėlgi, atsižvelgiant į emigracijos situaciją, kuri beveik sustojo ties antraja emigracijos bangą, galima kalbėti apie sunkią lietuviškos knygos dalią. „Jeigu nebegalima parduoti né kelių šimtų egzempliorių literatūrinės knygos; jeigu nebegalima universitetinio išsilavinimo lietuviui įsiūlyti užsiprenumeruot kultūros žurnalo; jeigu savaitinė ir dienraštinė spauda nebegali išsilaikti iš prenumeratos – kaip iš viso įmanoma bešnekėti apie kokią kultūrinę pažangą?⁶“.

KŪRYBINIS PALIKIMAS

L. Andriekus iš viso išleido septynis rinkinius lietuvių kalba: „Atviros marios“ (1955), „Saulė kryžiuose“ (1960), už kurią 1961 m. buvo apdovanotas Lietuvių rašytojų draugijos premija, „Naktigonė“ (1963), „Po Dievo atspaudais: Vytauto didžiojo godos“ (1969), „Už

L. Andriekus Vilniaus katedroje 1989 m. rugsejo 17 d. A. Žižiūno nuotrauka

vasaros vartų“ (1976), „Atmink mane, Rūpintojeli“ (rinkinio „Saulė kryžiuose“ antroji versija, 1985), „Balsai iš anapus“ (1988) – šis rinkinys Ateitininkų Federacijos poezijos konkurse, paskelbtame Lietuvos krikšto 600 metų jubiliejui paminėti, laimėjo pirmają vietą; vieną rinktinę lietuvių kalba: „Pasilikau tik dangų mėlyną“ (1991), du rinkinius anglų kalba: „Amens in amber“ (1968), „Eternal dream: Selected poems“ (1980). Apie angliskąjį L. Andriekaus eilėraščio vertimą „Rudo“ labai palankiai yra atsiliepęs Ch. Angofas. Jo manymu, tai vienas geriausių eilėraščių apie rudenį, parašytų per pastaruosius penkiasdešimt metų.

Atsiliepdamas apie „Saulė kryžiuose“ L. Andriekus prisimena giminą Žemaitiją, kaip teko ją palikti, Antrojo pasaulinio karo peripetijas, visas nuotaikas, kurios buvo sukeltos rinkinio eilėraščiuose. Anot autoriaus, „eilėraščiuose laiko ribos sudyla, praeitis su dabartim ir ateitin suskamba. Visa knyga tampa lyg vienu eilėraščiu. [...] I visa tai atsižvelgiant, rinkinys „Saulė kryžiuose“ nebelaikytinas autentišku ir, kaip juodraštinié medžiaga, niekuri nebenaudotinas⁷. „Saulė kryžiuose“ buvo sudaryta iš 107, o „Atmink mane, Rūpintojeli“ – iš 89 eilėraščių. Kai kurių eilėraščių buvo atsisakyta, kiti pataisyti ar papildyti. Rinkinį „Atmink mane, Rūpintojeli“ lietuvių filosofas ir poetas A. Mačeina išpeikė, aiškindamas, kad Jame ryškiai matomas lyrinis ir teologinis dualizmas.

L. Andriekaus kūrybiniam palikime matome dvi istorinės tematikos poezijos knygas: „Po Dievo antspaudais: Vytauto Didžiojo godos“ (1969) ir „Balsai iš anapus“ (1988). Pats L. Andriekus „Po Dievo antspaudais“ laikė silpniausiu savo eilėraščių rinkiniu. Tai, anot jo, buvęs perėjimas į istorinę tematiką, tačiau jis savo siekiama tikslui lietuvių literatūroje pavyzdžių neturėjęs. Beveik tuo pat metu istorinė tematiką savo poezijoje pasitelkė ir K. Bradūnas, pats supeikęs rinkinį „Po Dievo antspaudais“, minėdamas, kad autorius nuojo šunkeliais, knygos ne tik nerecenzavo, bet net nepaminėjo „Draugo“ kultūriniai priešė. Vėliau K. Bradūnas savo istorinės tematikos rinkinį atsiuntė L. Andriekui. Jį perskaitės L. Andriekus pasveikino K. Bradūn, nes eilėraščiai tikrai buvo geri, o savo eilėraščių rinkinį „Balsai iš anapus“, nors parašytą panašiu laiku, paskelbė tik po 19 metų.

Kalbant apie išeivijos rašytojų kūrybą, ją galima nagrinėti literatūrinės kartografijos būdu.

Kas yra literatūrinė kartografija? Kartog-

rafija – tai žemėlapių bražymas. Esminis žemėlapio dalykas – šiaurės kryptis. Literatūrinės kartografijos esminiu dalyku galima laikyti galią, jėgą (power – angl. k.). Tai paaiškina J. Hawthornas, skirdamas dvi galios sampratas. Viena jų teigia, kad galia naratyvo teorijoje subjektui leidžia arba neleidžia pasiekti savo objekto; kita – kad literatūra dažnai kontroliuoja cenzūros, kadangi gali mesti iššukį valdžiai.

L. Andriekaus poezijoje Lietuva įvardijama kaip kryžių šalis, Rūpintojelio rūpestis, Kristaus graudulio vieta. Jis konstatuoja, kad Kristus aplankė daug pasaulio šalių, bet tarp jų nerado né vienos, „Kur naktis taip vėlai užmigdytų šilus, / Tieki nuskęstų žvaigždžių va-kare tvenkiniuos“ (*Atviros marios*, 1955, p. 58).

Du dažniausiai pasitaikantys vietovardžiai L. Andriekaus poezijoje yra vandens telkiniai Nemunas ir Baltija. Jie glaudžiai tarpusavyje susiję, nes Nemunas įteka į Kuršių marias, kurios susijungia su Baltijos jūra. Baltijos jūra palyginama su Genezareto ežeru: „Čia ne ūmus Genezaretas, / Kuriuo per audrą žingsniavai, – / Čia mano Ilanka...“ (*Atmink mane, Rūpintojeli*, 1985, p. 116).

L. Andriekaus poezijoje rašoma ir apie Kryžių kalną. Kalbėdamas apie Kristaus kančios vietą, autorius prisimena Kalvarijos kalną: akcentuojamas „Palaiminimų kalnas“ ir „Aštuonių palaiminimų“ kalnas. Taboro kalnas yra laikomas žemės bambą. Kalvarijos kalva dar kitaip yra vadinama Golgota. Tai šventasis kalnas, kuris yra pasaulio centre. Ties juo susitinka Dangus ir Žemė. L. Andriekus rašo, kad „yra tarp žemės ir dangaus ryšys...“ (*Atviros marios*, 1955, p. 21). Minimą ryšį galima apibūdinti kaip šventą kalną. Siedamas Golgotą ir Kryžių kalną, L. Andriekus mini didžiausią akmenį Lietuvoje, esančią Barstyčių kaime, ant kurio galima prisesti keliaujant link Emauso miesto per Kryžių kalną šalia Šiaulių: „Keliaudamas į Emaus miestą, / Mano téviškėje ne-pamiršk sustoti. / Rasi ten didžiausią akmenį sau atsisesti, / Kaip Karaliaus sostą“ (*Už vasaros vartų*, 1976, p. 8).

Veprių miestelio teritorijoje yra du pilialiniai: netoli Šventosios ir Cedrono upelio esančios Slabados bei miestelio centre. Dar viena ypatinga vieta – Cedrono upelis. Jis tyvuliuoja Veprių Kalvarijų kelyje. Tikima, kad jo vanduo turi gydomųjų galių. Žmonės čia prausiasi, per Sekminės brenda basomis ir keliais, vandenį semia į indus ir vežasi namo. L. Andriekus taip rašo apie Kedroną: „Matau per Cedrono upelio lieptą / Su

L. Andriekaus knygos „Saulė kryžiuose“ viršelis (knyga 1961 m. apdovanota Lietuviių rašytojų draugijos premija)

stigmom einančias minias“ (*Atviros marios*, 1955, p. 93). Kedrono slėnis yra tarp Alyvų kalno ir Jeruzalės senamiesčio sienų. Nuo Alyvų kalno pasiekiamai Getsemanės sodai, kur Kristus meldési paskutinį vakarą ir buvo išduotas. I kairę nuo Alyvų kalno plati gilius Kedrono slėnis, kuriame, anot Šv. Rašto, įvyks paskutinysis teismas. Mégiamas tiek žydų, tiek musulmonų mirusiuju laidojimo vieta. Kedrono slėnis dar kitaip vadinamas Juozapato slėniu. L. Andriekaus eilėraščio subjektas pataria Viešpačiui teismo dieną nebūti rūščiam, pritildyti savo tri-mitus, kad „nesakytų minios Juozapato slėnyje: / Antai, kaip rausta nusidėjelai, / Kuriuos Tu numylėjai!“ (*Atmink mane, Rūpintojeli*, 1985, p. 68).

L. Andriekaus visas gyvenimas yra susijęs su gyvenamosios vietas keitimui. Tai atsispindi ir jo poezijoje, nes ten bražomi daugiaiypiai žemėlapiai. Jam nesvetimas Lietuvos žemųjų bražymas, susietas su etninės Palestinos žemėlapiu. Jo paties nesavanoriška tremtis atskleidžia poezijoje, siejant lietuvių ir izraelių tautos likimus. Tai ryškiai parodoma sutapatinant vietovardžius: Golgota – Kryžių kalnas, Kedrono slėnis – Cedrono upelis, Baltijos jūra – Genezareto ežeras. Andriekaus poezijoje slypi tremties ir savos žemės praradimo jausmas.

GYVENIMO SAULÉLYDYJE

Gimtinėje L. Andriekus pirmą kartą lankėsi 1989 m. rugsėjį. Barstyčių bažnyčioje aukojo Šv. Mišias, dalyvavo Skuode vyku-

(Nukelta į 70 p.)

L. Andriekus Barstyčių parapijos procesijoje. Fotografas nežinomas

(Atkelta iš 69 p.)

siame literatūros vakare. Taip pat keliaavo po Lietuvą susitikdamas su skaitojais, lankydamas šventas ir lankytinas Lietuvoje vietas: Kryžių kalną, Aušros vartus, Trakus, Jvairias bažnyčias. Aukojo Šv. Mišias Vilniaus arkikatedroje, kur pasakė pamokslą ir skaitė savo eiles. Susitikinėjo su pranciškonais Lietuvoje, lankési Kauno ir Telšių kunigų seminarijose.

Antrą kartą į téviškę atvažiavo 1993 m. spalio 23 dieną. Tada Barstyčiuose pasakė pamokslą apie pranciškonų veiklą išeivijoje ir jų atgimimą Lietuvoje. Pasidžiaugė, kad antrą kartą grįžo gimtinėn ir apgailestavo: „Jūs gal ne visi žinote, kad svetur išgyvenau beveik 60 metų. [...] Bet man pačiam keista, kad ir po tiek metų gimtojoje Barstyčių parapijoje nesijaučiu svetimas. Mane visi priėmė gražiai, maloniai, nuosirdžiai. Mat, ir gyvendamas svetur, aš savo atminimuose išlaikiau gyvą šią bažnytęlę, kurioje esu krikštynas, sutvirtintas ir tarnavęs Mišioms; tuos žmones, kuriuos artimai pažinau bei mylėjau, tą miestelį, kuriame praskrido mano vakyties dienos ir pagaliau tas kapines, kuriose ilsisi tévai ir beveik visi mano amžiaus žmonės“⁸.

L. Andriekus Lietuvos rašytojų sąjungos rūmuose. Fotografas nežinomas

Antrojo apsilankymo metu L. Andriekus dalyvavo rašytojų susirinkime Vilniuje, kur pasakė gana ilgą prakalbą ir skaitė savo kūrybą. Prakalboje džiaugėsi galédamas atvykti į laisvą Lietuvą, ko negaléjo padaryti per beveik 60 metų, praleistų užsienyje. Labai poetiskai išreiškė savo džiaugsmą: „Tikrai jaučiuosi toks laiminėgas, dar sykį kojom palietęs savo gimtąją žemę, o širdimi – visą tautą su didinga bei paslaptinga istorija, dar neišskleistais kūrybiniais žiedais, dar neišgiedotais poezijos posmaiš...“⁹. Jis prisimini, kad kai pirmą kartą buvo atvykęs prieš kelerius metus, tuomet Lietuva dar buvo po okupacijos priespauda, tačiau dabar jau laisva, neprisklausoma ir atsikračiusi svetimos kariuomenės priespaudos.

L. Andriekus nuo 1992 m., kai baigė redaguoti „Aidus“, apsigyveno Kenenbunporto vienuolyne. Jame ir praleido likusių gyvenimo dalį, išskyrus tuos du paskutiniuosius metus iki mirties, kai sunkiai sirgo. Iš pradžių sergantį jį broliai slaugė vienuolyne, tačiau vėliau jis buvo pervežtas į Sv. Andriejaus salugos namus Bideforde, o paskutinį pusmetį, iki iškeliavant amžinybę, praleido Matalaičio slaugos namuose Putname.

Planavo dar kartą apsilankytį Lietuvoje, tačiau į Lietuvą gyventi taip ir nebegržo. L. Andriekus mirė Brookline 2003 m. gegužės 19 dieną. Palaidotas taip pat Brooklyne, Šv. Jono kapinėse, Middle Willage pranciškonų sklype.

Savo autobiografijoje L. Andriekus yra rašęs, kad norėtų, jog ji būtų padékos himnas Dievui už džiaugsmo ir skausmo malonę. Autobiografiniame tekste ne kartą minimas Dievas, Apvaizda ar Visagalis, pabaigoje īgauna Aukščiausiojo titulą. Iš autobiografinio teksto matyti, kad viso gyvenimo esmė L. Andriekui buvo Dievas.

APIBENDRINIMAS

Visa L. Andriekaus gyvenimiška veikla rodo jo asmenybės universaliją nuo konfesinių link kultūrinių dalykų. Tačiau religiniai ir kultūiniai dalykai ējo paraleliai, papildydamai vienas kitą. Jo asmenybėje atsiispindi krikščioniškasis universalizmas. L. Andriekus buvo atviras visuomenei, jos problemoms, galimiems problemų sprendimo būdams. Vis labiau savo asmenybę orientuodamas į kultūrinius dalykus, L. Andriekus dar labiau puoselėjo savo dvasnį pašaukimą.

Galima teigti, kad dvylikos metų laikotarpis, kai jis buvo Lietuvių rašytojų draugijos pirmininku ir ējo „Aidų“ vyr. redaktoriaus pareigas, glaudžiai susijęs su jo tarnybine veikla, tad savo sugebėjimus ir energiją jam nuolat tekdavo dalinti dvejimems veiklos barams: tarnybinei, visuomeninei bei kultūrinei veiklai. Tačiau nei viena, nei kita veikla nuo to nenukentėjo, atvirkščiai, taip papildydamos viena kitą, jos sémési įkvėpimo ir energijos.

⁸ Andriekus L., „Laimingai atliktas žygis: „Aidams“ persikeliant į Lietuvą“, *Aidai*, 1991, Nr. 4-381(393), p. 254.

⁹ Andriekus L., „Kodel lietuvių vienuoliai tapo meno entuziastais?“ [Kalba, pasakyta atidaran K. Ž. dailės parodą], 1987-03-27, p. 2, Lietuvos OFM archyvas.

¹⁰ Adomo Galduko dailės galerija: [tekstas L. Andriekaus], Brooklynas: Pranciškonų spaustuvė, 1989, p. 10.

¹¹ Andriekus L., „Alfonas Dargis – kubizmo puoselėtojas lietuvių dailėje“ [Kalba, pasakyta, atidaran K. Ž. parodą New Yorke], 1977-10-15, p. 6, Lietuvos OFM archyvas.

¹² L. Andriekus letter for Prime Minister of Australia Mr. Gough Whitlam, September 1, 1974, VDU ISC, f. 1, ap. 1-7, b. 8421-2152.

¹³ Andriekus L., „Mūsų kultūrinės problemos“ [paskaita Bostono Kultūros klube 1965-02-27], Lietuvos OFM archyvas.

¹⁴ Andriekus L., „Regėjau senovinę Žemaitiją“, *Atmink mane, Rūpintojėli* [Rinkinio „Saulė kryžiuose“ antroji versija], Brooklynas, N. Y.: Pranciškonai, 1985, p. 8.

¹⁵ Andriekus L., *Kretingoje, Barstyčiuose*: 1993-10-01, Lietuvos OFM archyvas.

¹⁶ Andriekus L., *Rašytojų susirinkime Vilniuje*: 1993-11-04, Lietuvos OFM archyvas.

EILERAŠČIAI

LEONARDAS ANDRIEKUS

Leonardas Andriekus – poetas, kunigas, vienuolis, redaktorius, visuomenės veikėjas, žurnalistas, meno kūrinių puoselėtojas. Gimė jis 1914 m. liepos 15 d. Barstyčių kaime (Skuodo rajonas), mirė Brooklynėje 2003 m. gegužės 20 d.

L. Andriekaus šimtmiečio gimimo jubiliejui paminėti parengėmė ir spaustiname pluoštelį jo eiléraščių. Jie ankstiau niekur nėra spaudinti, rasti asmeniniam poeto archyve, esančiam Kryžių kalno pranciškonų vienuolyne, kur saugomas centrinis Lietuvos OFM archyvas. Eiléraščius spaudai iš autentiškų dokumentų parengė Dainius SOBECKIS.

TEN, KUR TU GYVENI

Jūra tamsiai žalia,
O kalnai mėlyni.
Man keliaut nevalia
Ten, kur tu gyveni.

Ten jau kaklas iškeltas
Vandenų pabaisos,
Bangos jūroje šaltos,
Jplauka be šviesos.

Bet vis tiek širdj traukia
Ta kliauk nežinia –
Kraujo putomis liaukis
Atbaidyt mane.

Kennebunkport, 1975-01-22

SARGYBOJE

Tu prižadinai manąj sielą
Iš bejausmio letargo,
Ir, pajutęs įgimtą gėlą,
Aš likau prarajų tavo sargu.

Su manim nebudėjo ménulis,
Nebendravo vidurnakčių žvaigždės,
Kai parodé kruvinus pūlius
Prarajų atsižiojusios žaizdos.

Kitas būtų iš baimės pravirkęs
Ar nuo siaubo iš proto išėjės –
Čia Hamleto žygavo žirgas,
Draskesi ant uolų Prometėjas...

O dabar jau tyla viešpatauja
Tarp skaudžių gilumų ir kalnynų –
Tyta Dievo kūno ir krauso,
Mano rankom žaizdas apkabinus.

Kennebunkport, 1975-01-04

MES LIUDIJAM

Mes liudijam, kad saulė leidosi,
Bet ar tekėjo – dar nežinome,
Uždėjusi ant mūsų liūdesio
Ir džiaugsmo savo žymenj.

Už kokius nuopelnus tokia garbė,
Jog saulės atžymėti esame!
Tuoj rojaus paukštė sučiulbės
Apie tą meilę neužgesomą...

Kennebunkport, 1975-02-01

MŪSŲ DAINOS

Nebuvo mūsų dainos skambios
Nei saulės garbei pinamos.
Dainavome graudingais jambais
Ir nuobodžiom tercinomis.

Jos pagimdytos iš kančių,
Bet nieko neapsunkino,
Tik mus pačius, tik mus pačius
Už pretenzingus sakinius.

Kennebunkport, 1975-02-02

Leonardas Andriekus. V. Maželio nuotrauka

KONTRASTAI

Atrodo lygis išlaikytas
Tarp toliumos bei artumos:
Tu išeini – pasauly rytas,
Tu pareini – naktis namuos.

Ar taip jau ir turėtų būti? –
Patsai ne kartą sau tari –
Tau per brangiai ana minutę,
Kurią laimėjai pamary!

O visgi baugūs tie kontrastai
Tarp toliumos bei artumos –
Sunku poezijos vaizdus suprasti
Nakties namuos...

Kennebunkport, 1975-01-20

PRIE OKEANO

Ménulis rodosi apspangės –
Spalva jo nejauki.
Linguoja okeano bangos
Prieš apvilktais akis.

(Nukelta i 72 p.)

(Atkelta iš 71 p.)

Kieno, kieno akis – ar mano,
Ar tavo, ar kitų? –
Apakome prie okeano:
Mėnulis, aš ir tu!

Kennebunkport, 1975-01-25

KODĖL?

Kodėl sraigelė palengva atsiveria,
Kiaute užsirakinusi?
Kodėl atbunda bangos, jūrų dukterys,
Ciklonai vandenynuose?

Gal koks vaitojimas juos ten sujudins,
Ramybėje gyvenusius,
Gal kokios širdys plysta, skausmo
sklidinos,
Užtinus kraujui venose?

Neatsakysi man tu, atvira sraigėle,
Nei tu atbundanti banga – banga –
Užkaiks, užkaiks ciklonai prisikėlę,
Ir mes pražūsime staiga...

Kennebunkport, 1975-01-30

PALIKUONIMS

I žvaigždes ir mėnulį nuskridę,
Broliai, sesės, atminkit ir mus –
Mūsų žvilgsnį viliojo tos sritys
Savo nuotoliu ir šviesumu.

Bet nespėjom užbaigti raketų
Nei skridimams ilgiems atsiduot.

Nuo to žygio mus trukdė kas metą
Šermenims pasirengęs rudo.

Tik sapne tegalėjom keliauti,
Aplankytį žvaigždes – tik sapne.
Nežinojom, kur baigiasi skliautas,
Ar mus regi mėnulis, ar ne?

I žvaigždynus laimingai nuskridę,
Broliai, sesės, atminkit ir mus.
Mūsų žvilgsnį viliojo tos sritys
Savo nuotoliu ir šviesumu.

Brooklynas, 1953-02-05

EVERESTAS

Jie ten lipo ir bedugnén krito,
Nesuspėję pasidžiaugti laime –
Mes pasiekém ilgesio zenitą,
Ji pasiekéme beveik savaime.

Gimus neaukštai nuo jūros lygio,
Tokį rekordą pamint ne juokas,
Bet lengvai pasieké tas žygis,
Kai lakštingalos prie upių suokė.

Neturėjome geresnio maisto,
Kaip tiktais tą juodą duonos plutą.
Valgėme ją, prakaitu palaistę –
Žingsniams ritmą padavé gegutę.

Jie ten lipo ir bedugnén krito,
Nesuspėję pasidžiaugti laime –
Mes pasiekém ilgesio zenitą,
Galima sakyt, beveik savaime.

Nereikėjo laukti gero oro
Nei gausingu palydovų vestis –

Leonardas Andriekus. J. Grikiškės nuotrauka

Su daina žygiavo ilgos voros
I viršinė balto Everestoo.

Bet kodėl gražuolė karalienė
Nepasveikino, neatsiuntė medailio,
Ir nežino dar šitos naujienos
Tolimieji kontinentai, salos?

Kennebunk Port, 1953-06-29

Žemaitija. Danutės Mukienės nuotrauka